



પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય

ડૉ. જયેન્દ્ર સોની

## પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય

("પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" was one of Dr. Jayendrabhai Soni's message segments which was delivered on mediums like Whatsapp groups and his Facebook account. Here is a collated document of all the messages related to this segment.)

### "પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૧)

\*\*\*\*\*

"જાત સાથે વાત\_અનોખો સંવાદ" (આધ્યાત્મિક ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ), ના શિર્ષક થી 'પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય' ના ક્રમશઃ મેસેજ આજથી આત્મચિંતન રુપે પ્રસ્તુત કરી રહ્યો છું, જે એકાંતરે ગુજરાતી / અંગ્રેજી ભાષા માં હશે જેથી યુવાપેઢી પણ લાભાન્વિત થઈ શકે.

મારા બગીચાના હિંચકા પર હિંડોલા ખાતા મન વિચારે ચઢ્યું.

'હું વાસ્તવમાં શું છું? આ જીવનનું પ્રયોજન શું છે?'

ઘણા સમય સુધી મન આ પ્રશ્નોને વાગોલતું રહ્યું. હૃદયની ભીતરથી પડઘો પડ્યો - 'તું કોણ?'

કોણ બોલી રહ્યું છે? સમજાયું નહીં!

જેમ જેમ મનમાં પ્રશ્ન ઘોલાતો રહ્યો, અંદરથી કોઈ પ્રતિસાદ આપતું રહ્યું. મારું 'આત્મચિંતન' ક્યારે 'સંવાદ' બની ગયો તે ખબર જ ન પડી! જાણે મારા મનના પ્રશ્નોનો મારો 'માંહયલો' - અંદર બેઠેલો 'અંતર્યામિ' ઉત્તર આપી રહ્યો છે.

સાંભલ્યું છે -આપણી ભીતર કોઈ 'પરમાત્મ તત્ત્વ' બિરાજે છે.

જેમ જેમ મારું આત્મચિંતન આગલ વધતું ગયું, ભીતરમાં થી ખુલાસા મલવા માંડ્યા.

તેની ફલશ્રુતિ એ આ 'આલેખન', જે આપણી સાથે વહેંચી રહ્યો છું.

આશા છે - મારું આત્મચિંતન આપ પણ માણસો!

કદાચ, આપના પણ આવા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ મળી જાય!

લગાતાર.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

### \* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧. "સ્વ" ની પહેચાન"

\*\*\*\*\*

'તમે કોણ ?'

'મારું નામ ગોપાલ'

'નામ નથી પુછ્યું, પુછું છું તમે કોણ ?'

'કહ્યુને - ગોપાલ'

'ગોપાલ તો ભગવાન કૃષ્ણનું નામ છે, તમે "કૃષ્ણ" છો ?'

'ના મારા માતા-પિતા એ મને "ગોપાલ" નામ આપ્યું છે, તેથી આ નામથી હું ઓલખાવું છું.'

'ઓહ ! તમને ઓલખવા માટેનું નામ ગોપાલ છે, પણ ચરેચર તમે કોણ ?'

હું મુઝાયો ! કહી દીધું - 'હું એક પ્રાણી છું'

'પરંતુ પશુઓ પણ પ્રાણી જ કહેવાય છે ને !'

'સાચું છે, મારામાં પ્રાણ છે તેમ પશુઓમાં પણ પ્રાણ હોય છે, તેથી. પરંતુ હું પશુ નથી, માણસ છું.'

'તો તમારા અને પશુ માં ભેદ શું ?'

'મનુષ્ય વિચારશીલ પ્રાણી છે. તે પોતાના સારાંખોટાનો વિચાર કરી શકે છે, પોતાનું હિત વિચારી શકે છે. પશુ ને તેવું બાન હોતું નથી.'

'ધારો કે કોઈ પથ્થરને પણ "ગોપાલ" નામથી ઓલખવામાં આવે તો તમે અને પથ્થર બન્ને સરખાને?'

'કેવી વાત કરો છો ? મારામાં ચૈતન્ય છે, પથ્થર તો જડ છે !'

'ઓહ ! પરંતુ તમારો દેહ તો જડ છે, તો તમારું ચૈતન્ય ક્યાં છે ?'

'મારા દેહમાં એક "આત્મા" રહેલો છે તેમ સાંભળ્યું છે. તે આત્મા ચૈતન્ય છે'

'તો પછી "ગોપાલ" કોણ ?, તમારો દેહ કે તમારો આત્મા ?'

હું ગુંચવાઈ ગયો !

'સારું, એક બીજી વાત. જાણતા હશે કે પ્રાણીમાત્રનું ક્યારેક મૃત્યુ નિશ્ચિત થાય છે, ચરંને ? કોઈ અમર નથી હોતું. ક્યારેક તો ગોપાલ પણ મરણ પામશે જ ! તો તે તેના દેહનું મૃત્યુ હશે કે તેના આત્માનું ?'

હું ફરીથી મુંઝવણ અનુભવી રહ્યો ! વિચારવા લાગ્યો.

'સાંભળ્યું હશે - શાસ્ત્ર કહે છે, કે "આત્મા અમર છે". તેનો જન્મ નથી કે નથી મૃત્યુ. તેનો અર્થ એ થાય કે ગોપાલનું મૃત્યુ થશે ત્યારે તે તેના આત્માનું મૃત્યુ ન હોઈ શકે ! એટલે તેના આત્માનું નામ ગોપાલ 'અને મૃત્યુ થતાં દેહનો નાશ થાય છે. તો ગોપાલ તમારા દેહની ઓલખ છે. તો પછી તમે કોણ ?'

મારું મગજ ચકરાવા માંડ્યું ! હું મારી જાતને નથી ઓલખતો !

યાદ આવ્યું - ગ્રીક તત્ત્વવેત્તા સોક્રેટીસ નું વાક્ય - "Know thyself" - તારી જાતને ઓલખ !.

'પણ કેવી રીતે? મનમાં પ્રશ્ન ઘોલાવા લાગ્યો !'

લગાતાર.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*  
(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)  
\*\*\*\*\*

૨. "પ્રમાણ - જ્ઞાન પ્રાપ્તિ નું સાધન"

\*\*\*\*\*

'વારુ, વિચારીને પછી કહેજો. જુઓ, મારા હાથ માં શું છે ?'  
' મોબાઇલ '

'કેવી રીતે ખબર પડી ?'  
'પહેલવહેલા જ્યારે તેને જોયેલો, ત્યારથી ખબર પડી ગયેલી કે આને મોબાઇલ કહેવાય.'  
'સરસ, તો આ સુંઘો. શેની સુગંધ આવે છે ?'  
'ગુલાબ ની'  
'કેમ જાણ્યું ?'  
'નાક થી સુંઘીએ એકવાર, એટલે સમજાઈ જાય !'  
'આ કીર્તન સંભલાય છે ? કહેશો કયો રાગ છે ?'  
'માલકૌંષ, એ તો સાંભલવાથી ખબર પડી જાય !'  
'શું જાણો છો કે આ બધું જ્ઞાન તમને કેવી રીતે થયું ?'  
'પ્રત્યક્ષ અનુભવ થી જ તો !'  
'બિલકુલ સાચું. આને "પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ" કહેવાય, જેના દ્વારા આપણી ઈન્દ્રિયોના અનુભવ થી કોઈ ભૌતિક / લૌકિક વસ્તુ કે બાબતનું જ્ઞાન થાય.'  
'બરાબર, હવે સમજાયું'

'ઠીક, હવે કહો કે તમારા પરદાદા ને ઓલખો છો ?'  
' હાં '

'તમે તેમને જોયા છે ?'  
'કેવી વાત કરો છો ?, તેઓ મૃત્યુ પામ્યા ત્યારે મારો જન્મ પણ થયો ન હતો !'  
'ઓહ, તો પછી કેવી રીતે તમને એમની ઓલખાણ થઈ ?'  
'કેમ વલી, મારા પિતાજીએ તેમનો ફોટો બતાવી કહેલું કે "આ તારા પરદાદા છે", એટલે તેમને ઓલખી ગયો !'

'તો તમે માની લીધું ?'  
'કેમ ન માનું ? પિતાજી કાંઈ ખોટું બોલે ?'  
'એટલે પિતાજીના શબ્દોમાં તમને વિશ્વાસ છે ?'  
'હોય જ ને ! પિતાજી હંમેશાં સાચું જ બોલે છે. તેમને ખોટું કહેવાનું કાંઈ કારણ ન હોય, તેવી મારી શ્રદ્ધા છે.'

'સરસ, આ સામે મીંત પર કોના ચિત્રજી છે ?'  
'કેમ, નથી ઓલખતા તમે ? શ્રીનાથજી ના.'

'કેવીરીતે ખબર પડી કે તેમને શ્રીનાથજી કહેવાય ?'

'નાનપણથી જ મારી માતાએ બતાવેલું કે આ "શ્રીજીબાવા" છે.'

'ઓહ, એટલે તમારી માતાની વાત માં પળ વિશ્વાસ રાખો છો ?'

'કેવા પ્રશ્ન કરો છો ? માતા-પિતા ક્યારેય ટોટું ન કહે !'

'આનો અર્થ એ થયો કે જે વસ્તુને આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ કે અનુભવી ન શકીયે, છતાં માતા-પિતા જેવી સાચી વ્યક્તિ, જેને "આપ્તજન" કહેવાય, તેમના વચનના આધારે પળ આપણને તે વસ્તુ નું સાચું જ્ઞાન થઈ શકે છે. કેમ બરાબરને ?'

'બિલકુલ, જેમનામાં શ્રદ્ધા હોય, તેમના વચન સાચા જ માની શકાય !'

'સાચું કહ્યું. તેવા વિશ્વસનીય વચનના આધારે આપણને સાચું જ્ઞાન મળી શકે. તેને "શબ્દ પ્રમાણ" કહેવાય છે.'

'તમારી વાત થોડી થોડી સમજ માં આવે છે. હવે સમજાય છે કે મારા પરદાદા ની ઓલખ મને કેવી રીતે થઈ !'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

### \* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

### ૩. "શાસ્ત્ર પ્રમાણ"

\*\*\*\*\*

'જો તમને માતા-પિતા ની વાણીમાં આટલી શ્રદ્ધા હોય તો "વેદ" ની વાણી માં વિશ્વાસ રાખો કે નહીં ?'

'વેદ નું નામ તો સાંભળ્યું છે, પરંતુ પહેલા એ બતાવો કે તે છે કોણ ? શું કોઈ વ્યક્તિ નું નામ છે ?'

'ના, તે કોઈ વ્યક્તિ નથી, આપણા શાસ્ત્ર નું નામ "વેદ " છે.'

'શાસ્ત્ર' એટલે ?'

'જે આપણા પર શાસન કરે, અંકુશ રાખે, તેને "શાસ્ત્ર" કહેવાય. માણસે શું કરવું જોઈએ અને શું ન કરવું જોઈએ, તે શિખવાડે, તેને "ધર્મશાસ્ત્ર" કહેવાય. જે અધ્યાત્મ નું જ્ઞાન આપે, "ઈશ્વર" વગેરેની સમજ આપે તેને "અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર" કહેવાય. "વેદ" એક એવો ગ્રંથ છે, જેમાં આત્મા-પરમાત્મા ઈત્યાદિ વિષયો ની ચર્ચા કરવામાં આવી છે. તેમાં એવી અનેક ગહન બાબતોનું જ્ઞાન સમાહિત છે.'

'વેદ ની રચના કોણે કરી છે ? કોણે લખ્યું છે આ શાસ્ત્ર ?'

'વેદ ની રચના કોઈ મનુષ્યે કરી નથી, જેમ બીજા ધર્મગ્રંથો લખાયા છે. તે આપણા પ્રાચીન ઋષિ-મુનિયોએ સમાધિમાં - ધ્યાન અવસ્થા માં શ્રવણ કરેલી વાણી છે. તેથી વેદ "અપૌરુષેય" કહેવાય છે. તે સ્વયં

ભગવાનની વાણી છે.'

'પરંતુ તે અલગ અલગ ઋષિયોએ શ્રવણ કરેલી વાણી "વેદ" રૂપે અસ્તિત્વ માં કેવી રીતે આવી ?'

'ભગવાન ના જ્ઞાનના અવતાર "વેદ વ્યાસજી" એ જુદા જુદા ઋષિયો પાસેથી તે સમગ્ર જ્ઞાન ને એકત્રિત કરી, તેને જુદા જુદા ચાર વેદ રૂપે સંકલિત કર્યા છે. તે છે - (૧) ઋગ્વેદ, (૨) યજુર્વેદ, (૩) સામવેદ અને (૪) અથર્વવેદ.'

'શું તે આખો સલંગ ગ્રંથ છે ?'

'ના, પ્રત્યેક વેદ ના ચાર વિભાગ છે . - ૧. મંત્ર અથવા સંહિતા, ૨. બ્રાહ્મણ, ૩. આરણ્યક, અને ૪. ઉપનિષદ.'

'આ વિભાગો નું તાત્પર્ય શું છે ?'

'પ્રથમ બે વિભાગ ને સાથે "પૂર્વકાંડ" અથવા "કર્મકાંડ" કહેવાય છે. તેમાં વિવિધ પ્રકાર ના યજ્ઞો વિશે માહિતી આપવામાં આવી છે. પછીના બે વિભાગ ને "ઉત્તરકાંડ" અથવા "જ્ઞાનકાંડ" કહેવાય છે. તેમાં જીવ, જગત, ભગવાનના સ્વરૂપ ઇત્યાદિ જ્ઞાન ની અનેક બાબતોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે. "ઉપનિષદો" જ્ઞાન નો ભંડાર છે. તેને "શ્રુતિ" પણ કહેવાય છે, કારણકે તે ઋષિયોએ શ્રવણ કરેલી વાણી છે.'

(ચાલુ....)

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩. "શાસ્ત્ર પ્રમાણ" (ચાલુ)

\*\*\*\*\*

'તો "વેદાંત" શું છે ? આ શબ્દ પણ સાંભળ્યો છે.'

'"ઉપનિષદ" વેદ નો અંતિમ વિભાગ હોવાથી વેદ નો અંત, અર્થાત્ "વેદાંત" પણ કહેવાય છે. તેને વેદ નો સાર પણ કહી શકાય. ઉપનિષદ વિશાલ ગ્રંથ છે. ૧૦૮ કે વધુ ઉપનિષદો હોવાનું કહેવાય છે.'

'શું આવડું મોટું શાસ્ત્ર કોઈ ને કંઠસ્થ હોઈ શકે ? અસંભવ લાગે છે !'

'સાચી વાત છે. તેથી જ વ્યાસજીએ સમગ્ર ઉપનિષદોને માત્ર ૫૫૪ નાના નાના "સૂત્ર" રૂપે રજુ કર્યા છે. તેને "બ્રહ્મસૂત્રો" અથવા "વેદાંત સૂત્રો" કહેવાય છે.'

'ખુબ સરસ ! પરંતુ આ બધા શાસ્ત્રો ની પ્રમાણભૂતતા પર હજી સંદેહ રહે છે! તેને કેમ સાચા માની લેવાય ! તેનું પ્રમાણ શું ?'

'તમે ગણિત માં "ભુમિતિ" નો વિષય ભણ્યા છો ?'

'હાસ્તો ! પરંતુ તેને આ પ્રશ્ન સાથે શો સંબંધ ?'

'તેમાં વિધાન હોય છે કે - વર્તુલ માં ૩૬૦ અંશ (ડીગ્રી) હોય છે. ચરુને ?'



'બરાબર. પળ તેથી શું ?'

'આ વિધાન ને કેવી ચીતે સિદ્ધ કરશો ?'

'કેવો પ્રશ્ન કરો છો ? એ તો "સ્વયં સિદ્ધ વિધાન છે ". તેને પૂરવાર કરવાની આવશ્યકતા ન હોય!'

'બરાબર તેવીજ રીતે "વેદ" ભગવાન ની સ્વયં ની વાણી હોવા થી "સ્વતઃ પ્રમાણ" છે, તેનું પ્રમાણ આપવાની આવશ્યકતા નથી. તેનો શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વીકાર કરવાનો જ હોય !'

'સમજાય છે.'

'જેવીરીતે માતા-પિતા ના વચનમાં વિશ્વાસ ધરાવો છો, તેમ ભગવાન પળ "સત્ય સંકલ્પ" છે. તેથી તેમની વાણી "સત્ય" જ હોય ! તેમાં શંકા કરવાની ન હોય !'

\* \* \* \* \*

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૪. "ભગવાન કોણ"

\*\*\*\*\*

'તમે કહ્યુ કે વેદ "ભગવાન" ની વાણી છે. "ભગવાન" સત્ય સંકલ્પ છે. વેદ-વ્યાસજી "ભગવાન" નો અવતાર હતાં વગેરે. "ભગવાન" શબ્દ હું નાનપણથી સાંભળતો આવ્યો છું, પરંતુ આજ સુધી જાણી શક્યો નથી કે "ભગવાન" કોણ છે ?, હોય તો દેખાતા કેમ નથી ?, વાસ્તવમાં તે છે કે માત્ર કલ્પના છે ?'

'બીજી એક વાત. દુનિયા માં મોટાભાગના લોકો ભગવાનમાં માનતા હોય છે, પરંતુ વિચિત્ર વાત એ છે કે અલગ-અલગ ધાર્મિક આસ્થાઓના લોકો જુદા જુદા ભગવાન હોવા નો દાવો કરતા હોય છે. કોઈ તેને "અલ્લાહ" કે "ખુદા" કહે છે, તો બીજા "જીસસ" બતાવે છે. ત્રીજા તેને "અહુરમઝ્દા" કહે છે. હિંદુઓમાં તો અસંખ્ય ભગવાન છે ! રામ, કૃષ્ણ, શંકર, ગણેશ વગેરે, ન જાણે કેટલાં ! અંગ્રેજી માં "ગોડ" કહે છે તો આપણે ઈશ્વર, પરમાત્મા વગેરે કહીએ છીએ ! આ બધામાં સાચા ભગવાન કોણ ? બધા એકજ કે સૌના જુદા જુદા ? કોઈ સમજાય તેવું નથી. પહેલાં આ વાત નો તો ખુલાસો કરો !'

'તમારી વાત સાચી છે. પરંતુ આપણા વેદે જ આનો ખુલાસો કર્યો છે. ઋગ્વેદ કહે છે - "એકમ્ સત્ વિપ્રાઃ બહુધા વદન્તિ" એટલે કે જે "પરમ્ તત્ત્વ" કે "પરમ્ સત્ય" છે, જેને આપણે "ભગવાન" કહીએ છીએ, તે માત્ર એક જ છે, પરંતુ જુદા જુદા મહાનુભાવો અલગ અલગ નામોથી ઓલખાવે છે. હવે તો સમજાઈ એને કે એ બધા ભિન્ન ભિન્ન નામો એક જ "તત્ત્વ" ના છે. ભગવાન જુદા જુદા નથી. સૌ પોતપોતાની રીતે તેને ઓલખે છે !'

'પરંતુ તે "પરમ તત્ત્વ" શું છે ?, એતો સમજાવો, જેમાં દુનિયાભરના લોકો શ્રદ્ધા ધરાવે છે, તેને

પૂજે છે !'

'તેનો જવાબ પળ ઉપનિષદ આપતાં કહે છે - "એકમ્ એવ અદ્વિતીયમ્". યે એક માત્રનું જ અસ્તિત્વ છે, તેના સિવાય અન્ય કશું જ નથી'

'પરંતુ તે છે કોણ ?'

'વેદ તેને "બ્રહ્મ" નામથી ઓલખાવે છે. તેનો અર્થ થાય જે સર્વત્ર વિદ્યમાન હોય, જે સર્વ-વ્યાપ્ત હોય ! તેને આપણી સમગ્ર માટે મહાશક્તિ કે મહાસત્તા કહી શકાય, જે અતિગૂઢ આને વિલક્ષણ છે, જે સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિમાન અને સર્વવ્યાપ્ત છે, તેજ સમગ્ર વિશ્વનું સંચાલન - નિયંત્રણ કરે છે.'

(ચાલુ).....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૪ (ચાલુ). "ભગવાન કોણ"

\*\*\*\*\*

'આમ વેદ - ઉપનિષદ એ "સ્વતઃ પ્રમાણ" છે. તે "શબ્દ પ્રમાણ" હોવા થી તેનો શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વીકાર કરવો જોઈએ.'

'ક્ષમા કરજો, પાકું કરવા પુછી રહ્યો છું. વેદ શાસ્ત્ર જેવા બોઈ બીજા પળ પ્રમાણ ધરાં ?'

'હા છે. અગાઉ કહ્યું તેમ "બ્રહ્મસૂત્રો" પળ ભગવાન વ્યાસજી ની વાણી છે, તેથી તે પળ વેદ જેવા જ "શબ્દ-પ્રમાણ" ગણાય. "ગીતા" અને "ભાગવત" નાં પળ નામ સાંભળ્યા જ હશે ! એ બન્ને પળ ભગવદ્ વાણી હોવાથી પ્રમાણભૂત જ છે !'

'પરંતુ મેં સાંભળ્યું છે તેમ "ગીતા" તો શ્રીકૃષ્ણે તેના સખા અર્જુનને આપેલો ઉપદેશ છે, અને "ભાગવત" એક પુરાણ-કથા ! તેને ભગવાન ની વાણી કેમ કહો છો ?'

'ઓહ, સાચું કહ્યું. આપણે ભગવાન ની વાણી ને "પ્રમાણ" તરીકે સ્વીકાર વાની વાત કરી, અને અહીં તો શ્રીકૃષ્ણ ની વાત આવી ! બરાબર ?

'બિલકુલ !'

'એટલે પહેલા "શ્રીકૃષ્ણ" કોણ ? એ સમજવું પડશે !'

'હાસ્તો ! એમ તો એવા અનેક નામો છે, જેને લોકો "ભગવાન" કહે છે !'

'સારુ. તો પહેલા "ભાગવત" વિશે વિચારીએ.'

'ખબર છે, તેની રચના કોણે કરી ?'

'સાંભળ્યું છે, "વેદ-વ્યાસજીએ", જેને તમે ભગવાન નો અવતાર બતાવ્યાં, એજને?'

'બિલકુલ બરાબર. પરંતુ શું એ જાણો છો કે તેમણે "ભાગવત" કેવી રીતે લખ્યું ? શું જેમ આપણે



કલ્પના નાં આધારે વાર્તા કે નવલકથા લખીએ તેમ ?'

'એમજ હોવું જોઈએ ! શું વ્યાસજી ને બીજા કોઈએ આ બધી વાર્તાઓ કહી હતી ?'

'ના. "નારદ મુનિ" પળ ભગવાન ના બીજા એક અવતાર છે, તેમના સૂચનથી વેદ-વ્યાસજીએ સમાધી અવસ્થા માં આંતર્યક્ષુથી ભગવાન ની વિવિધ લીલાઓના જે દર્શન કર્યા, તેનું જેમનું તેમ આલેખન કર્યું, તે "ભાગવત" નામથી પ્રસિદ્ધ છે.'

'ઓહ, મતલબ કે તે વ્યાસજી એ કલ્પનાથી બનાવેલી વાર્તાઓનો સંગ્રહ નથી, એમને ?'

'હા, અને જો ભગવાને જ વેદ-વ્યાસજીનો અવતાર લીધો હોય તો, ભાગવત ભગવાન ની જ વાણી કહેવાયને ?'

'હવે સમજાય છે'.

(ચાલુ).....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૪ (ચાલુ). "ભગવાન કોણ ?"

\*\*\*\*\*

'ભાગવત ને વેદ વત્ "પ્રમાણ" માનવાનું કારણ જાણો છો ?'

'શું ? કોઈ ખાસ કારણ ?'

'ભાગવત માં ભગવાને સ્વયં કહેલા વચન છે - "પહેલાં કાંઈજ ન હતું, ત્યારે માત્ર હું હતો. આ દેખાતું જગત મેં જ ઉત્પન્ન કર્યું છે. જ્યારે આ જગત નહીં રહે, ત્યારે માત્ર હું જ હોઈશ".

'સાચેજ ! આ તો ઉપનિષદે કહેલી એ વાત છે ! આવું જ કાંઈક કહ્યું હતું !'

'એકમ્ એવ અદ્વિતીયમ્'

'અદ્ભુત, આતો એનું જ પુનરાવર્તન લાગે છે !'

'માનો છો ? ભાગવત પળ "ભગવાન ની વાણી". આ ત્રીજું પ્રમાણ !

'ખરેખર !'

'બીજી એક મહત્વની વાત. ખબર છે ભાગવત માં ભગવાનના ૨૪ અવતારો નું વર્ણન છે ?'

'એવું સાંભળ્યું છે ! વરાહ, વામન, નૃસિંહ, રામચંદ્રજી કૃષ્ણ વગેરે જ ને ?'

'આ બધા ભગવાન જ છે ને ?'

ના, ભાગવતે એક મહત્વપૂર્ણ ખુલાસો કર્યો છે. કહ્યું છે - "કૃષ્ણ સિવાય બધા અવતારો ભગવાન નાં અંશ - કલા રૂપ વિભૂતિઓ છે. તેમાં ભગવાન નું આંશિક સામર્થ્ય છે, પરંતુ "કૃષ્ણ" સ્વયં સંપૂર્ણપણે ભગવાન છે. એટલે કે તે,જેણે બધા અવતારો લીધા છે, તે "અવતારી" છે.'

'અર્થાત્ બધા "કૃષ્ણ" ના અવતારો છે ? કૃષ્ણ પોતે જ "ભગવાન" છે ?'

'બિલકુલ, આ હકિકત છે.'

'ઓહ, તો હવે સ્પષ્ટ થયું કે "ભગવાન" કહો કે "કૃષ્ણ" કહો, બન્ને એકજ વાત છે -  
ભાગવત પ્રમાણે ! એમ જ ને ?'

'બરાબર'

'તો, ભાગવત માં વર્ણવેલી કૃષ્ણ ની લીલાઓં તે ભગવાન ની જ લીલાઓં કહેવાને ?'

'ચોક્કસ !'

'ઍત્લે કે ભાગવત ભગવાન ની જ વાણી છે. માનો છો ?'

'હવે ક્યાં શંકા રહી !'

'તો હવે "ગીતા"ની વાત કરીએ !'

'એમ કહેવા માંગો છો ને કે શ્રીકૃષ્ણ સ્વયં ભગવાન છે, તેથી ગીતા નાં વાક્યો પણ ભગવાન  
નાં વચન છે, એમ જ ને ?'

'સાચુ સમજ્યા'. હવે વધુ ખુલાસાની જરૂર ખરી ?'

'ના. ટુંકમાં, ગીતા અને ભાગવત પણ "શબ્દ પ્રમાણ" છે !'

'હા, તેથી ચારેય શાસ્ત્રો - વેદ-બ્રહ્મસૂત્રો-ગીતા-ભાગવત નાં પ્રમાણો ના આધારે ભગવાન વિશે  
જાણી શકાય !'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૯) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૪. (ચાલુ ) "ભગવાન કોણ ?"

\*\*\*\*\*

'મારો પ્રશ્ન હતો -"ભગવાન કોણ ?", તમે પ્રમાણ ની વાત છેડી ! શા માટે ?

'એજ વાત પર આવી રહ્યો છું. તમારે "ભગવાન" વિશે જાણવું છે, તેને ઓલખવા છે, બરાબર  
ને ?'

'એજ તો પુછી રહ્યો છું, પરંતુ તમે તો વિવિધ શાસ્ત્રોં નું જ્ઞાન આપી દીધું !, પ્રમાણ સમજાવી  
દીધા !

'મેં કહ્યુ તેમ ભગવાન અતિ ગૂઢ અને વિલક્ષણ "તત્ત્વ" છે. જેમ મોબાઇલ જોઈને તમે તેને  
જાણી લીધો તેમ ભગવાનને જાણી ન શકાય, તેમને તો જેવીરીતે તમે તમારા પરદાદાને ઓલખ્યા તેમ

ઓલખવા પડે !'

'एटले ? परदादा वचमां क्यांथी आव्या ?'

'जेवीरीते तमे तमारा माता-पिता ना वचनमां विश्वास राखी "परदादा" ने ओलख्या तेम शास्त्रो ना वचनमां विश्वास मुकी ने भगवान ने जाणवा पडे ! तेने माटे "प्रत्यक्ष प्रमाण" काम न लागे !'

'तो शुं भगवान नुं वर्णन शास्त्रो मां करेलुं छे ?' तेनुं रुप, गुण, कार्य बतावेलुं छे ?'

'तेज तो तमने कहेवा जई रहयो छुं'

'परंतु मारा परदादा ना अस्तित्व मां तो कोई संदेह होई न शके, कारणके जेम मारा पिता छे तेम तेमना पण पिता नां पिता होवा ज जोईए ! एटले परदादा तो होवानी खात्री छे ! ज्यारे, शास्त्र भले कहे परंतु कोई ठोस सबूत विना "भगवान" नां अस्तित्व ने स्वीकारवुं मुश्किल जणाय छे!

'परदादा "हतां" ए स्वीकारवुं सहज लागे छे, परंतु भगवान तो "छे", एटलुं ज नहीं, शास्त्र कहे छे के ते "एक मात्र छे" ! केम स्वीकारवुं ?' वात हजी गले उतरती नथी !

\* \* \* \* \*

(डॉ. जयेन्द्र सोनी)

\* पुष्टि स्वाध्याय (१०) \*

"जात साथे वात - अनोखो संवाद"

\*\*\*\*\*

(अध्यात्म चिंतन - पुष्टिमार्गीय दृष्टिकोण)

૧. "ભગવાન નાં અસ્તિત્વ નું પ્રમાણ"

\*\*\*\*\*

'तमने खबर छे, मांखण शेमांथी बने ?'

'तमे पाछी वात बदली ! मारी वातनो पहेला खुलासो तो करो !'

'एज करी रह्यो छुं. जवाब आपो.'

'दहीने वलोवीए एटले मांखण नीकले, ते सौ जाणे छे !'

दही शेमांथी बने ?'

'दुधमां थी. परंतु तेनो भगवान साथे शुं संबंध ?'

'बतावुं छुं. जुओ, दुधमांथी दही बने अने तेमांथी मांखण नीकले, खरुने ?'

'बराबर'.

'तेनो अर्थ ए थयो के दुधमां मांखण रहेलुं छे ! मानो छो ?'

'हा'.

'परंतु दुधमां माखण देखाय छे ?'

'ना'.

'तो शुं एम कही शकाय के दुधमां मांखण नथी ?'

'ના, એમ તો કેમ કહેવાય ?'  
 'જુઓ આ શું છે ?'  
 'વડ નો ટેટો છે, તેમાં આ ફીણા બીજ છે.'  
 'બીજને તોડી ને જુઓ, અંદર વૃક્ષ દેખાય છે ?'  
 'આટલા નાના બીજ માં વૃક્ષ ક્યાંથી હોય ?'  
 'પરંતુ, જો બીજને જમીનમાં વાવીએ તો મોટું વૃક્ષ થાય કે નહીં ?'  
 'થાય જ !'  
 'એટલે કે બીજ માં વૃક્ષ હોવા છતાં દેખાતું નથી. તો એમ કહી શકાય કે તેમાં વૃક્ષ નથી ?'  
 'વાત તો તમારી વિચારવા જેવી લાગે છે !'  
 'જાણો છો કે ઘુવડ પ્રકાશ માં જોઈ શકતું નથી. તેથી તેને સૂર્ય વિશે ખબર જ નથી હોતી ! એટલે તે સૂર્ય ના અસ્તિત્વ નો અસ્વીકાર કરે છે.'  
 'તે તેનું અજ્ઞાન છે !'  
 'એટલે એમ તો ન કહેવાય કે સૂર્ય જેવું કાંઈ નથી !'  
 'ના, એમ કેમ કહેવાય !'  
 'હવે સમજો કે શાસ્ત્ર કહે છે કે "ભગવાન છે", પરંતુ આપણે તેને જોઈ શકતા નથી, એટલે શું એમ માની લેવું જોઈએ કે ભગવાન નું અસ્તિત્વ નથી ?  
 'વાત તો થોડી થોડી સમજાય છે !'  
 ....(ચાલુ) .....  
 (ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧. (ચાલુ) "ભગવાન ના અસ્તિત્વ નું પ્રમાણ"

\*\*\*\*\*

(ચાલુ) .....  
 'આવો, તમારી જ રાહ જોઈ રહ્યો હતો !'  
 'ખુબ સરસ ઘર ની સજાવટ છે તમારી ! કયા આર્કિટેક્ટે કરી ?'  
 'ઓહ, આ તો એમજ ! ઘર પસંદ પડ્યું અને બીજે દિવસે આવ્યા ત્યારે જોયું કે બધું ટિપટોપ સજાવેલું હતું ! શું જાદુ થયું ખબરજ ન પડી ! આકસ્મિક !'  
 'શું મજાક કરો છો ? આપણે જે ચર્ચા કરી રહ્યા છીએ તે માટે આવ્યો છું, અને તમે ઠેકડી ઉડાવો છો !' કોઈ ડીઝાઈનર - કારીગર વિના આ બને ?'

'तमने खबर छे, घणा माने छे के एक धडाको थयो अने अकस्मात जगत अस्तित्व मां आवी गयुं !'

'एवुं केवी रीते थाय ? कोईके तो ते बनाव्युं हशे!'

'आज वात तमने समजावी रहयो छुं के जो एक घरनी सजावट अपने-आप न थई शके, तो आ जगत नो सर्जक कोई होवो जोईएने !'

'चोक्कस'

'तमे आ घडियाल पहेरी छे, ते खोलीने जोई छे ?'

'हा, रीपेरिंग माटे आपेली त्यारे कारीगरे खोलेली'.

'शुं हतुं अंदर ?'

'घणा नाना नाना चक्रो अने स्प्रिंगो'

'तमे तेवा चक्रो - स्प्रिंगो लावी ने जाते घडियाल बनावी शको ?'

'केवी वात करो छो ? ए तो निष्णात कारीगर नुं काम छे ! सेकंड-मिनिट - कलाक नां कांटा चोक्कस समय आपे तेम गोठववा ते बुद्धिनुं काम छे. सामान्य माणसनुं गजुं छे ?'

'तो पछी जरा विचारो ! आटली अमथी घडीयाल दरेक न बनावी शके, तो कल्पना न करी शकाय एवडुं विशालकाय आ ब्रह्मांड जेणे बनाव्युं हशे तेनुं सामर्थ्य केवुं हशे ? क्रम प्रमाणे ऋतुओ आवे ने जाय, रोज निश्चित समये सूर्य - चंद्र उगे अने आथमे, असंख्य ग्रहों - उपग्रहो, एकबीजानी आसपास चोक्कस गति थी फर्या करे, दिवस अने रात थाय, असंख्य प्राणीओ, पक्षीओ, वृक्षो, फुलो, प्रत्येकना रुप-रंग-आकार जुदा, मनुष्य तेमज प्राणीओ ना शरीरनी रचना जुओ तो अक्कल काम न करे ! ए बधानो - आ समग्र सृष्टि नुं सर्जन अने संचालन करनारो कोईक तो होवो जोईएने ! एमज तो न बनी जाय ! केवो बुद्धिशाली, शक्तिशाली, आवडतवालो हशे ते सर्जक - सूत्रधार ! जरा शांतिथी विचार करो !'

'समजाय छे.' आ कोई महाशक्तिशाली महासत्तानुं ज कार्य होवुं जोईए ! कोईक तो एवुं "परम तत्त्व" हशेज, ए कबुलुं छुं'

'मानी गयां ?'

'वात तो साव साची लागे छे, परंतु मनुष्य स्वभाव एवो छे के जात अनुभव विना पाको विश्वास बेसे नहीं. बीजुं कोई अकाट्य सबुत आपी शको ?'

.....(चालु).....

(डॉ. जयेन्द्र सोनी)

\* पुष्टि स्वाध्याय (१२) \*

"जात साथे वात - अनोखो संवाद"

\*\*\*\*\*

(अध्यात्म चिंतन - पुष्टिमार्गीय दृष्टिकोण)

.....

५. (चालु) "भगवान नां अस्तित्व नुं प्रमाण"

\*\*\*\*\*

....(ચાલુ).....

'વારુ, તમે એવરેસ્ટ પર ચઢ્યા છો ?'

'કેવી વાત કરો છો, શું એવરેસ્ટ પર ચઢવું આસાન તે ? તેના પર તો તેનસિંગ જેવા કોઈ વિરલા જ ચઢી શકે !'

'અચ્છા, ચંદ્ર પર ગયા છો ?'

'શું મજાક કરો છો ? મારા પ્રશ્ન નો જવાબ આપો ! નીલ આર્મસ્ટોંગ જેવા એસ્ટ્રોનોટ જ ચંદ્ર પર જઈ શકે !'

'ઓ કે, પરંતુ એવરેસ્ટ વિશે જાણતા તો હશો ! ત્યાં કેટલો બરફ હોય, તેની ઊંચાઈ કેટલી વગેરે ! ચંદ્ર વિશે પણ માહિતી હશે જ, ત્યાં માટીના ખડકો કેવા છે, જીવ સૃષ્ટિ છે કે નહીં ઇત્યાદિ ની જાણકારી હશે જ !'

'હા, તે વિશે ઘણું જાણું છું.'

'કેવી રીતે જાણો છો ? ત્યાં ગયા તો નથી તેમ કહો છો !'

'અરે, ત્યાં જવાની જરૂરત થોડી જ છે ? છાપાઓમાં, અને તે વિશે નાં પુસ્તકોમાં ઘણું વાંચ્યું છે.'

'ઈતલે તે પુસ્તકો વાંચવાથી બધું સમજાઈ જાય ! અને તેમાં વિશ્વાસ પણ બેસે ?'

'કેમ નહીં ? જેમણે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કર્યો હોય તેમણે જ તે બધું વર્ણન કર્યું હોયને ! તે તેમની અનુભવ વાણી હોય !'

'એકદમ સાચું કહ્યું. તેવીજ રીતે આપણી પુરાણ કથાઓ, સંત-મહાત્મા-આચાર્યોની વાણી પણ સ્વાનુભવની જ વાણી છે. ભગવાન વિશે તેમણે જે અનુભવ કર્યા છે, જેવા દર્શન કર્યા છે, સાક્ષાત્કાર થયો છે, તે તેમણે પોતાના ગ્રંથો, રચનાઓ, કીર્તનોમાં આલેખ્યા છે. તે બધા મહાનુભાવો સત્યના પુજારી હતાં, જે ક્યારેય છોટું ન બોલે ! તેમનું હૃદય - ચરિત્ર નિર્મલ હતું. સ્પષ્ટ વાત કહેવી તે તેમનો સ્વભાવ હતો ! તો તેમની અનુભવ-વાણીમાં શું અવિશ્વાસ કરવો જોઈએ ?'

'વાત તો તમારી સાચી છે !'

(ચાલુ).....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧. (ચાલુ) "ભગવાન નાં અસ્તિત્વ નું પ્રમાણ"

\*\*\*\*\*



(ચાલુ).....

'જુઓ, કોઈ પળ વિષયની જ્ઞાન પ્રાપ્તિ એ "શ્રદ્ધા" નો વિષય છે. તમને ખબર છે કે પૃથ્વીનો વ્યાસ ૮૦૦૦ માઈલ છે, શું તમે માપેલો છે ?, પ્રકાશ ત્રણ લાખ કી.મી. પ્રતિ સેકન્ડ અંતર કાપે છે, તે વિશે તમે જાતે પ્રયોગ કરેલો ?, આપકા શરીરમાં હાડકાની સંખ્યા અમુક છે, તે જાણો છો, પરંતુ આપણે ગણ્યા નથી હોતાં ! કેવીરીતે આ બધું જ્ઞાન થયું ?'

'વાત વિચારવા જેવી છે !'

'અનેક વૈજ્ઞાનિકોં, સંશોધકો, જાણકારોએ સ્વપરીક્ષણ / અનુભવ થી જે આલેખોં કર્યા છે, તેના આધારેજ આપણને આ બધું સમજાયા છે, કારણ કે તેમના લખાણોમાં આપણો વિશ્વાસ છે. તેમની વાતોમાં આપણે શ્રદ્ધા ધરાવિએ છીએ. બંધી બાબતની ચરાચરી આપણે જાતે કરતા નથી હોતા !'

'વાત તમારી સાચી છે !'

'તેવીજ રીતે અધ્યાત્મ ની વાતો, ભગવાન વિષયક તથ્યો આપણા પ્રાચીન ઋષિ-મુનિયો, આચાર્યોં, મહાપુરુષો, ભક્તોં, સંતો એ લિપિબદ્ધ કર્યા છે, તેમની તે અનુભવ વાળી માં પૂરી શ્રદ્ધા રાખીને સ્વીકારવાનાજ હોય, કારણ કે તે "શબ્દ ર્માણ" છે.'

'હા, હવે બધું સ્પષ્ટ થતું જાય છે.'

'જેમ તમારા પરદાદા ને તમે પ્રત્યક્ષ જોયા ન હતાં, છતાં તમારા માતા-પિતા ના વચનમાં શ્રદ્ધાના કારણે તમે તેમને ઓલખો છો ! તેજ વાત ભગવાન માટે પળ એ લાગુ પડે છે.'

'વાત બરાબર લાગે છે!'

'જેમ દુધમાં માંચણ ન દેખાતું હોય તો તેના અસ્તિત્વ નો અસ્વીકાર આપણું અજ્ઞાન છે, ઘૂવડ સૂર્યને ન જોઈ શકે માટે સૂર્ય જેવું કશું નથી તેમ કહેવું મૂર્ખતા છે. તો પછી આવી રહસ્યમયી સૃષ્ટિ નું સર્જન કરનાર કોઈ 'પરમ તત્ત્વ' નથી તેમ કેમ કહેવાય ? તેને નામ તમે ગમે તે આપો, પરંતુ તેના અસ્તિત્વ ને નકારી ન શકાય ! શું હવે કોઈ વિશેષ પ્રમાણ નહીં આવશ્યકતા ચરી ?:

'ના, વાત હવે એકદમ સ્પષ્ટ થઈ ગઈ ! વેદાદિ શાસ્ત્રો દ્વારા ભગવાન ને જાણી - સમજી શકાય, તેમાં શંકા નથી. તે શાસ્ત્રોને શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વીકારવા માં પળ કોઈ સંદેહ નથી. તે બધુંજ સત્ય રુપે સ્વીકારું છું, પળ .....

\* \* \* \* \*

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૬. "ગુરુ ની આવશ્યકતા - કોને ગુરુ કરવા !"

\*\*\*\*\*

'હવે "પણ" શું ? તમે તો કહ્યું "આ ખુલાસા સ્વીકારું છું".

'મારા જેવા અનેક ની સમસ્યા હશે ! આ બધું જ્ઞાન ભલે વેદ - ગીતા વગેરેમાં ઉપલબ્ધ હશે, પરંતુ એ શાસ્ત્રો ની ભાષા સંસ્કૃત અને તેની અગમ વાણી!, શું મારા જેવા સામાન્ય મનુષ્ય ની ચાંચ તેમાં ડૂબી શકે ? કેમ સમજાય એ બધું ?'

'તમારી મુઝવણ સમજી શકું છું. શાસ્ત્રોની વાત જવા દો, વિજ્ઞાન, ગણિત, સમાજશાસ્ત્ર વગેરે વિષયો પણ જાતે ભળી શકાતા નથી તો પછી શાસ્ત્રો ની વાણી તો ક્યાંથી ઉકેલી શકાય ! તમારી સમસ્યા સાચી છે.'

'તે માટે તો પુછી રહ્યો છું.'

'તમે જાણો છો કે સામાન્ય વિષયો પણ સમજવા આપણે સારા શિક્ષકની આવશ્યકતા રહે છે.'

'તો પછી શાસ્ત્રો તો તેનાથી પણ ગહન વિષય છે, તેને કેમ સમજવા ?'

'તેને માટે વિદ્વાન માર્ગદર્શક - ગુરુ ની હોય ! ગુરુ વિના જ્ઞાન ન મળે !. જાણો છો, સ્વયં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પણ સાંદિપની ઋષિ પાસે ભળવા ગયા હતાં!

'પરંતુ એવા યોગ્ય ગુરુ શોધવા કઈ રીતે ?'

'તમારો પ્રશ્ન વિચારણિય છે. એવા મહાપુરુષ જેમાં ભગવાન જેવી દિવ્યતા હોય, જેમણે સમગ્ર શાસ્ત્રોનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ કર્યો હોય, તેનું ડંડાણપૂર્વક ચિંતન કર્યું હોય, તેવા ગુરુ ને શરણે જઈએ તો શાસ્ત્રોના સાચા ખુલાસા પ્રાપ્ત થાય !'

'એવા કોઈ સદ્ગુરુ નું નામ બતાવશો ? તેમનો પરિચય કરાવશો !'

....ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૬. (ચાલુ) "ગુરુ ની આવશ્યકતા - ગુરુ કોણ ?"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'આજથી લગભગ સાડા પાંચશો વર્ષ પૂર્વે "શ્રીવલ્લભાચાર્યજી" નામે આચાર્ય થઈ ગયા, તેમનું નામ સાંભલ્યુ છે ?'

'હા, નામ તો સાંભલ્યુ છે, પરંતુ તેમના વિશે કાંઈ જાણતો નથી.'

'કોઈ બીજા આચાર્ય ના નામની ખબર છે ?'

'હા, કોઈ "શંકરાચાર્યજી" થઈ ગયા તેટલું જાણું છું, કોણ હતા તેઓ ?'

'આઠમી શતાબ્દિમાં જન્મેલા "શંકરાચાર્યજી" વેદાદિ શાસ્ત્રોના પ્રકાંડ પંડિત હતાં. વેદોપનિષદ, ગીતા,

બ્રહ્મસૂત્રો વગેરે શાસ્ત્રો ઉપર તેમણે ગહન ચિંતન કરી અનેક ગ્રંથો ની રચના કરી છે.

'વર્તમાનમાં પળ ક્યારેક તેમના નામની ચર્ચા થતી હોય છે, પરંતુ તેમની હયાતિ ક્યાંથી હોય !'

'ના, તેઓ સ્વયં નહીં, પરંતુ તેમની "શિષ્ય પરંપરા" માં તેમના મુખ્ય શિષ્ય ને પળ "શંકરાચાર્ય" જ કહેવાય છે.'

'તો શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કોણ હતાં ? શું તેઓ શંકરાચાર્યજીના ઉત્તરાધિકારી હતાં ?'

'ના, "શંકરાચાર્યજી" જેવા બીજા પળ વિદ્વાન આચાર્યો અલગ અલગ સમયે થયા છે.'

'ઓહ, કયા કયા ?, ક્યારે ?'

'અગીયારમી શતાબ્દિમાં "રામાનુજાચાર્યજી", બારમી શતાબ્દી માં "મધ્વાચાર્યજી", તેરમી શતાબ્દી માં "નિંબાર્કાચાર્યજી" અને પંદરમી શતાબ્દી માં "વલ્લભાચાર્યજી" થયા હતાં.'

'તે પછી તેમના જેવા કોઈ આચાર્ય થયા નથી ?'

'ના, મહાપુરુષો તો અનેક થયા છે, પરંતુ તેમની સમકક્ષ "આચાર્ય" નહીં.

'આ બધા વિદ્વાનોને "આચાર્ય" શા માટે કહેવાય છે ?'

'આ બધાજ મહાનુભાવો વેદાદિ શાસ્ત્રોનું ડુંડુ અધ્યયન -મનન- ચિંતન કરી તેમાં કહેલી બાબતો વિશે ખુલાસા આપી, તેમણે પોતાના સિદ્ધાંત અથવા "મત - દાર્શનિક વિચારો" પ્રતિપાદિત કર્યા છે. જે વિદ્વાનો સ્વતંત્ર રીતે એ મૂલભૂત શાસ્ત્રો ના અર્થઘટન કરી પોતાના સિદ્ધાંતો ઘડી, તદનુસાર તેનું પોતાના જીવનમાં આચરણ કરીને તેમના અનુયાયિયો પાસે કરાવે તેને "આચાર્ય" કહેવાય !'

'ઓહ ! એમ વાત છે ? એટલે કે આ બધા આચાર્યો ને અનેક લોકો અનુસરતાં હતાં ?

...ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૭. "ગુરુ કોણ"

\*\*\*\*\*

'હા, આ આચાર્યોએ પ્રતિપાદિત કરેલી વિચારધારા ને અનુસરનારા તેમના અનુયાયિયો તેમના સમય થી તેમના શિષ્ય કે સેવક બનતા આવ્યા છે, કારણ કે તેમને માત્ર દાર્શનિક સિદ્ધાંતો જ નથી સમજાવ્યા, પરંતુ તદનુસાર વિશિષ્ટ પ્રકારની સાધના પ્રણાલી, જીવન પદ્ધતિ બતાવી છે જેને અનુસરીને મનુષ્ય અધ્યાત્મને માર્ગે ચાલી પોતાના ઉદ્ધાર માટે પ્રયત્ન કરી શકે !'

'શું આ બધા આચાર્યો ની વિચારધારા તથા સાધના પ્રણાલી સમાન છે કે ભિન્ન-ભિન્ન ?'

'આ આચાર્યો અતિ વિદ્વાન હતાં. સૌએ પોતપોતાની સમજ અનુસાર શાસ્ત્રોનું અર્થઘટન કરી પોતાના ગ્રંથોમાં તેની ચર્ચા કરી છે, જેમાં તેમણે 'પરમ તત્ત્વ' ના સ્વરૂપ, જગતની વાસ્તવિકતા, જીવાત્મા ની ઓલખ,

મોક્ષ, ભગવાન નો સાક્ષાત્કાર કઈ રીતે થઈ શકે, મનુષ્ય નું કર્તવ્ય શું વગેરે અનેક વાતોં સમજાવી છે. કેટલીક બાબતોમાં તેમનો એકમત છે, તો અમુક વિષયોમાં તેમના મત જુદા જુદા પળ છે !

'તો પછી કઈ રીતે જાણી શકાય કોના કયા વિચારો છે ?'

'એ બધા આચાર્યોં ની વિચારધારાઓ અલગ અલગ નામથી ઓલખાય છે. શંકરાચાર્યજીના મતને "કેવલાદ્વૈત વાદ" અથવા "માયાવાદ" કહેવાય છે, રામાનુજાચાર્યજી ની વિચારધારા ને "વિશિષ્ટાદ્વૈતવાદ" નામ આપવામાં આવ્યું છે. મધ્વાચાર્યજી ના મતનું નામ "દ્વૈતવાદ" છે, જ્યારે નિમ્બાર્કાચાર્ય ના મતને "દ્વૈતાદ્વૈતવાદ" કહે છે. વલ્લભાચાર્યજી ની વિચારધારા "શુદ્ધાદ્વૈતવાદ" અથવા "અખંડ બ્રહ્મવાદ" ના નામથી જાણીતી છે.'

'માહિતી તો બહુ સરસ આપી ! ભારતીય અધ્યાત્મિક વિચારધારા માં પળ કેટલી વિવિધતા છે ! પરંતુ આ બધું મુંઝવણ વધારે તેવું છે. આ બધામાં આપણે "ગુરુ" તરીકે કોને પસંદ કરવા ? જો બધાજ આચાર્યોં જ્ઞાની હતાં, તો કેવીરીતે નક્કી કરવું જોઈએ ?'

'વાત સાચી છે. આ સર્વે આચાર્યોં સામાન્ય મનુષ્યો ન હતાં, પરંતુ વિભિન્ન દેવોના અવતાર હતાં અને જે તે સમયમાં વિશિષ્ટ પ્રયોજનથી પ્રાદુર્ભૂત થયા હતાં. તેથી તેમનામાં દિવ્ય શક્તિ હતી.'

'આ બધામાં શંકરાચાર્યજીનું નામ વધુ જાણીતું છે, તેઓ કોનો અવતાર હતાં ? શું પ્રયોજન હતું તેમના અવતાર નું ?'

'તેઓ સાક્ષાત મહાદેવજી નો અવતાર હોવાનું માનવામાં આવે છે. તે સમયમાં બૌદ્ધ ધર્મ ના "શુન્યવાદ" થી સમાજ ભ્રમિત થયેલો હતો. તેથી તેમાંથી ડગારવા તેમણે વેદાંત નો પ્રચાર કર્યો હતો.'

'તો પછી વલ્લભાચાર્યજી ?

.....ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૭. (ચાલુ) "ગુરુ કોણ ?"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સાક્ષાત ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ના મુખાર્વિદ ના અવતાર મનાય છે.'

'બધા આચાર્યોં જ્ઞાની, વિદ્વાન, વિવિધ દેવોના અવતાર સ્વરૂપ છે, તેમ સ્વીકારીએ, છતાં તે સૌ માં "ગુરુ" તરીકે કોને પસંદ કરવા, તે સમજાતું નથી'.

'યાદ છે પહેલા ભાગવત ના પ્રમાણ વિશે ચર્ચા કરેલી ?'

'હા, ભાગવત ભગવાન કી વાણી છે, માટે તે "શબ્દ પ્રમાણ" છે, એમજ ને ?'

'તો ભાગવતના વચન પળ યાદ હશે કે વિવિધ દેવતાઓ ભગવાન ના અંશ - કલા અવતારો છે, જ્યારે "શ્રીકૃષ્ણ" સ્વયં જ ભગવાન છે, અર્થાત્ તેમનું સામર્થ્ય અસીમિત છે.'

'હા બરાબર યાદ છે. "ભગવાન" કહો કે "કૃષ્ણ" કહો એક એ વાત છે.'

'હવે વિચારો કે કોઈ ભગવાન ના અંશ ના અવતાર હોય, અને બીજા સ્વયં ભગવાન નોજ અવતાર હોય તો કોને પસંદ કરશો ?'

'સ્વાભાવિક જ છે કે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ના અવતાર હોય તેમને જ "ગુરુ" તરીકે સ્વીકારાય !'

'તેનો વિશેષ લાભ જાણો છો ?'

'શું કહેવા માંગો છો ?'

'ભગવદ્ શાસ્ત્રો એ ભગવાન ની વાણી છે. તેથી જો ભગવાન ના અવતાર રૂપ આચાર્ય ને "ગુરુ" તરીકે સ્વીકાર્યા હોય તો શાસ્ત્રોની વાણીના સાચા ખુલાસા મળે ખરું ને !'

સાચી વાત છે. એટલે "શ્રીવલ્લભાચાર્યજી" ને ગુરુ કરવા વધુ હિતાવહ છે એમ એમ કહો છો ને ?'

'બરાબર સમજ્યા'

'પરંતુ, તેમને સાક્ષાત્ ભગવાન ના અવતાર હોવાના કોઈ પ્રમાણ ધરા ?, "પ્રમાણ" ની સમજ આપી છે, એટલે એમને વાત ગળે ન ઉતરે !'

'જો તેમનું જીવનચરિત્ર વાંચો તો તેમની દિવ્યતા ના, તેમના ભગવાન હોવાના અનેક પ્રમાણ મળી રહેશે !'

'કોઈ વિશેષ પ્રસંગ કહેશો ?'

'તેમના પૂર્વજ યજ્ઞનારાયણ ભટ્ટને સાક્ષાત્ ભગવાને યજ્ઞવેદીમાંથી પ્રકટ થઈ તેમના કુલમાં સો સોમયજ્ઞ (વિશિષ્ટ પ્રકાર નો યજ્ઞ) પુરા થતાં પ્રકટ થવાનું વરદાન આપેલું. તદનુસાર તેમના પિતા લક્ષ્મણ ભટ્ટ દ્વારા તે પુરાં થતાં અગ્નિકુંડમાંથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનું પ્રાકટ્ય થયું હતું. તેથી તેમને અલૌકિક અગ્નિ સ્વરૂપ માનવામાં આવે છે.'

'આશ્ચર્યજનક ઘટના કહેવાય !'

'તેવીજ રીતે જ્યારે તેમને ભૂતલ પરથી વિદાય લીધી ત્યારે પણ સદેહે "તેજપુંજ" રૂપે અંતરીક્ષ તરફ પ્રયાણ કર્યું હતું.'

'અદ્ભુત ! પરંતુ અગ્નિ નું તાત્પર્ય !'

'અગ્નિ ભગવાન ના મુખાર્વિદ રૂપ છે.'

'તે કેવીરીતે ?'

'તમે કોઈ યજ્ઞ થતો જોયો છે ?'

'હા, તેમાં બ્રાહ્મણો સ્વાહા બોલી ઘી ઇત્યાદિ નાખતાં હોય છે !'

'બિલકુલ. "યજ્ઞ" ભગવાન નું રૂપ છે તેમ શાસ્ત્ર કહે છે. યજ્ઞકુંડ ભગવાન નું મુખ છે. તેથી તેમાં વિવિધ પદાર્થો ની આહુતિ અપાય છે, જે ભગવાન સ્વીકારે છે.'

'તાત્પર્ય શું છે ?'

'એક કે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી (અગ્નિ રૂપ) ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ના મુખાર્વિદ નો અવતાર છે.'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૭. (ચાલુ) "ગુરુ કોણ ?"

\*\*\*\*\*

ચાલુ ,.....

'એક મહત્વપૂર્ણ પ્રમાણ એ છે કે સ્વયં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ પોતાના "સુબોધિની" નામક ગ્રંથની શરૂઆતમાં જ સ્પષ્ટતા કરી છે કે "આ વિશ્વ ના ઉદ્ધાર માટે ભાગવત નો સાચો અર્થ પ્રગટ કરવા માટે વાકપતિ વૈશ્વાનર સિવાય અન્ય કોઈ સમર્થ હોઈ ન શકે, તેથી સ્વયં ભગવાને અવતાર રૂપ મને વેદવ્યાસજી ની માફક મનુષ્ય દેહ ધારણ કરી, તે કરવા માટે આજ્ઞા કરી છે". તેમની ભગવદ્રુપતાનું આથી વિશેષ શું પ્રમાણ હોઈ શકે ?'

'અદ્ભુત ! હવે શંકાને સ્થાન જ નથી, પરંતુ તેમને "વાકપતિ" અને "વૈશ્વાનર" શા માટે કહ્યા છે ?'

'તેઓ ભગવદ્ સ્વરૂપ હોવાથી વેદની ઋચા રૂપ વાણી ના પતિ ગણાય, અને અલૌકિક અગ્નિ ને "વૈશ્વાનર" કહેવાય, તેથી તેઓ એ નામથી પણ ઓળખાય છે.'

'હજી એક સવાલ છે । શ્રીવલ્લભાચાર્યજી તો સાડા પાંચસો વર્ષ પૂર્વે થઈ ગયા તો આજે તેમને "ગુરુ" કેવીરીતે બનાવાય ?'

'આપણે વિવિધ વિષયો નું જ્ઞાન તેના નિષ્ણાતોના પુસ્તકોથી જ તો મેલવતા હોઈએ છીએ ! મત્તે તેઓ આજે હયાત ન હોય, બરાબરને ?'

'વાત તો સાચી છે !'

'કોઈકને "ગુરુ" બનાવવાનું પ્રયોજન તો તેમના દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું, તેમનું માર્ગદર્શન મેલવવાનું જ હોય છે ને ?'

'હા, ધરી વાત છે.'

'જેમ ભાગવત ની રચના વેદવ્યાસજીએ કરી છે, જેઓ આજે પ્રત્યક્ષ વિદ્યમાન નથી છતાં તેઓ ભાગવત ગ્રંથ દ્વારા પોતે સમાધિમાં જોયેલી ભગવાન ની લીલાઓ એ ગ્રંથ દ્વારા આપણને સમજાવી રહ્યા છે, તેમ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી પણ પરોક્ષમાં તેમના દ્વારા રચિત અનેક ગ્રંથોમાં બિરાજે છે. ભાગવત, જેવીરીતે ભગવાનનું "વાંગ્મય સ્વરૂપ" છે, તે પ્રમાણે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના ગ્રંથો પણ તેમનું "વાંગ્મય સ્વરૂપ" છે, અને તેના દ્વારા શાસ્ત્રોના ધુલાસા તેઓ કરી શકે છે.'

'બીજી એક વાત મહત્વ ની સમજવા જેવી છે.'

'શું કહેવા માંગો છો ?'

'જેમ ભગવાન સર્વ સમર્થ - કાલાતિત છે, તેમને માટે સ્થાન કે સમય ની મર્યાદા હોતી નથી,

તેઓ સર્વ કાલમાં, સર્વ સ્થાને અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેમ ભગવદાવતાર શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ની હયાતિ વર્તમાનમાં નથી તેમ ન કહેવાય !. તેમનું એવું માહાત્મ્ય છે કે પોતે પ્રત્યક્ષ હાજર ન હોવા છતાં પોતાનાં વંશજ દ્વારા તેમનું અવતાર કાર્ય કરી શકે છે.'

'સમજાય છે. તેમની હયાતિનું અન્ય કોઈ પ્રમાણ શું ?'

'તેમના જીવનકાલ દરમ્યાન તેમણે સમગ્ર ભારતની ત્રણ વખત પદયાત્રા કરી હતી. ત્યારે તેમણે કરેલા મુકામોના સ્થાનો તેમના બેઠકજીઓ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, જ્યાં તેમના અનુયાયિયો તેમની સેવાર્થે જાય છે. ઘણા લોકોને તેમનો અનુભવ થયા હોવાના પ્રમાણ ઉપલબ્ધ છે.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૧૯) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૮. "શુદ્ધાદ્વૈત વિચારધારા"

\*\*\*\*\*

'તમે કહ્યું કે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ "શુદ્ધાદ્વૈત મત" સ્થાપિત કર્યો છે, તેનું તાત્પર્ય શું?'

'તમારા મન મા ભગવાન વિશે જાણવાનું કૌતૂહલ છે, તમે કોણ છો તે તમે જાણતા નથી, આપણે આ વૈવિધ્યપૂર્ણ વિશાળ વિશ્વને જોડે છે, તે કેવીરીતે અસ્તિત્વ મા આવ્યું, વગેરે અનેક બાબતો જાણવા ની આપણી જિજ્ઞાસા હોય છે. આ બધી બાબતો વિશે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ શાસ્ત્રો ના આધારે જે ખુલાસા કર્યા છે, તેને તેમની "શુદ્ધાદ્વૈત વિચારધારા" કહેવાય છે.'

'પોતાના કયા ગ્રંથ મા તેમણે આ વિચારધારા પ્રસ્તુત કરી છે?'

'આમ તો તેમણે અનેક ગ્રંથો મા આ બધી બાબતો નો ઉલ્લેખ કરેલો છે, જેના નામ છે - ષોડશ ગ્રંથો, સુબોધિની અણુભાષ્ય અને તત્ત્વર્થદીપનિબંધ, પરંતુ છેલ્લા ગ્રંથ જેને "નિબંધ" પણ કહેવાય છે, તેમા તેમને આ વિષયો ની વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે.'

'શું તેમા તેમણે પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા છે ?'

'ના, તેમણે આ ગ્રંથ ની શરૂઆતમાજ ખુલાસો કર્યો છે, કે "આ ગ્રંથ હું વેદ, ગીતા, બ્રહ્મસૂત્રો અને ભાગવત ના પ્રમાણો ના આધારે લખી રહ્યો છું". તેઓ "સત્યવક્તા" હોવાથી તેમણે આ કબુલાત કરી છે.'

'શું આ તેમનો એક સંલગ્ન ગ્રંથ છે?'

'ના, તેમણે તે ત્રણ પ્રકરણો મા આલેખ્યો છે.'

'કયા કયા પ્રકરણો છે ?'

'૧.શાસ્ત્રાર્થ પ્રકરણ, જેનો આધાર ગીતા છે; ૨. ભાગવતાર્થ પ્રકરણ, જેનો આધાર ભાગવત છે, અને ૩. સર્વનિર્ણય પ્રકરણ, જે અન્ય બધાજ વેદાદિ ભગવદ શાસ્ત્રો ના આધારે લખ્યું છે.'



'एटलेके तेमणे समग्र शास्त्रो नो सार तेमना आ ग्रन्थ मा समजाव्यों छे!'

'बलकुल. तेओ आ बधा शास्त्रोंने अलग अलग प्रमाण नथी कहता, परंतु ते सर्व शास्त्रो नी एकवाक्यता ने प्रमाण माने छे.'

'सरस. एटले कही शकाय के तेमना वचन संदेह रहित छे !'

'तेथीज तो ते सर्वग्राह्य छे'

'समजाय छे.'

चालु .....

(डॉ. जयेन्द्र सोनी)

\* पुष्टि स्वाध्याय (२०) \*

"जात साथे वात - अनोखो संवाद"

\*\*\*\*\*

(अध्यात्म चिंतन - पुष्टिमार्गीय दृष्टिकोण)

.....

८. (चालु) "शुद्धाद्वैत विचारधारा"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

"શુદ્ધાદ્વૈત" શબ્દ નુ શું તાત્પર્ય છે ?'

'શુદ્ધાદ્વૈત મા બે શબ્દો છે - "શુદ્ધ" અને "અદ્વૈત".

'તેનો શો અર્થ ?'

'જે બે હોય તેને "દ્વૈત" કહેવાય, જે બે જુદા જુદા ન હોય, પરંતુ એકજ , એકરૂપ હોય તેને "અદ્વૈત" કહેવાય '.

'શેના સન્દર્ભ મા એક અને બે ની વાત છે ?'

'બ્રહ્મ અને જગત વિશે'

'ए तो बें अलग अलग बाबतो छे. "ब्रह्म" शब्द थी भगवान नु ज तात्पर्य छे ने ? અને "जगत" तो आ समग्र विश्व जेने आपणे जोई शकीए छीए - अनुभवी शकीए छीए ! ए बेनी तुलना केवीरीते थई शके ?'

'एज तो समजवानु छे. याद छे उपनिषद वाक्य "एकमेवाद्वितीयं" ?

'ए तो "ब्रह्म" विशेष कहेवामा आव्यू छे ने, ते मात्र एकज छे, अन्य कशुज नथी !'

'बराबर याद छे ! तेथी शंकराचार्यजी कहे छे के आ सृष्टिमा ब्रह्म सिवाय बीजा कशा नु अस्तित्व नथी. माटे जेने आपणे "जगत" कहिए छिए ते "मिथ्या" छे, तेवु वास्तवमा कशु छे ज नहीं, आपणो भ्रम मात्र छे.'

'परंतु जगत ना विविध पदार्थो नो तो आपणे अनुभव करिए छीए !'

'ते आपणु अज्ञान छे, तेम तेओ कहे छे. "ब्रह्म" ना स्वरूप ने आपणे जाणता नथी माटे.

વાસ્તવ મા તે બધુ બ્રહ્મ જ છે. તેથી તેમના મત ને "કેવલાદ્વૈત વાદ" કહેવાય છે. એટલેકે માત્ર બ્રહ્મ નુ જ અસ્તિત્વ છે, તે તેમનો સિદ્ધાન્ત છે.'

'જો જગત જેવુ કાઈ નથી તો તે દેખાવા નુ કારણ ?'

'શંકરાચાર્યજી સમજાવે છે કે "માયા" નામની એક જાદૂગરની જેવી શક્તિ છે, જે ન હોય તેમ છતા તેવુ હોવાનો ભ્રમ ઊભો કરી શકે છે.'

'આશ્ચર્ય થાય તેવુ છે. ઉપનિષદ ની વાત માનિએ તો આ સાચુ લાગે છે !. તો શું શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આ વાત નથી સ્વીકારતા ? તેઓ પળ વેદ-ઉપનિષદ ને તો પ્રમાણ ગણે જ છે ને !'

'હાં પરંતુ આવુ અર્થઘટન તેમને માન્ય નથી'.

'રસપ્રદ વાત છે !'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૮. (ચાલુ) "શુદ્ધાદ્વૈત વિચારધારા"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'તો પછી શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ની જગત વિશે શું માન્યતા છે ?'

'તેઓ જગત ને બ્રહ્મ જેવુ જ "સત્ય" માને છે.'

'શંકરાચાર્યજી થી બિલકુલ ઊલ્ટુજ અર્થઘટન !'

'હા, પરંતુ તે તેમની કલ્પના નથી. તેઓ તે માટે ઉપનિષદ અને ભાગવત ના પ્રમાણ આપે છે.'

'કયા પ્રમાણ છે. ?'

'ઉપનિષદ કહે છે - "સર્વં ધર્મુ ઇદં બ્રહ્મ", આ જે જગત દેખાઈ રહ્યુ છે, તે યથાર્થ બ્રહ્મ જ છે.

'એટલે કે જગત પળ બ્રહ્મ નુજ રૂપ છે !'

'હા, કેમ ન હોઈ શકે ? બ્રહ્મ ને "સર્વ વ્યાપ્ત" અને "સર્વ સમર્થ" કહ્યા છે, યથાર્થ છે ને ?'

'હા, પળ તેથી શું ?'

'આ સૃષ્ટિ સર્વત્ર ફેલાયેલી છે, કારણ કે બ્રહ્મ સર્વ વ્યાપ્ત છે. ઉપનિષદે બીજી પળ વાત કહી છે.'

'શું ?'

'ઉપનિષદ નુ વચન છે - "एकोहं बहुश्याम प्रजायेय". બ્રહ્મે વિચાર્યુ, "હું એકમાથી અનેક થાઉં. તેથી તેણે અસંખ્ય રૂપ અને નામ ધારણ કરી લીધા'.

'કેવીરીતે ?'

'માત્ર પોતાની ઇચ્છા થીજ. તે સર્વ સમર્થ છે. તે ધારે તે કરી શકે છે !'  
 'ઇટલે કે આ સૃષ્ટિ ના વિવિધ પદાર્થો તેના જ રૂપો છે ?'  
 'બિલકુલ. જગત મા જેટલા પળ જડ-ચેતન પદાર્થો દેખાય છે, તે ભગવાને પોતેજ ધારણ કરેલા છે.'  
 'અદ્ભુત ! શું ભાગવત મા પળ આવું કોઈ પ્રમાણ છે ?'  
 'ભાગવતમા સ્વયં ભગવાન કહે છે - "પહલા હું એકલો જ હતો, જ્યારે કાંઈ ન હતું, આ જગત રૂપે પળ હું જ છું, અને જ્યારે જગત નહીં હોય ત્યારે પળ હુંજ હોઈશ".  
 'પરંતુ ભગવાન તો દૈવી તત્ત્વ છે, જ્યારે જગત ના પદાર્થો તો ભૌતિક છે, તેમા દિવ્યતા દેખાતી નથી!'  
 'ખબર છે, લોકો યમુના - ગંગા દેવી ની આરાધના કરે છે ?'  
 'હા, તે તો દેવી ના રૂપ છે'.  
 'પરંતુ લોકો ગંગા - યમુના નદિ ના જલ પ્રવાહ ને પળ પૂજે છે ને ?'  
 'હા, એ સાચું છે'.  
 'કારણ કે તેમના દેવી રૂપ તેમના "આધિદૈવિક સ્વરૂપ" છે, જ્યારે નદી રૂપ તેમનું "આધિભૌતિક સ્વરૂપ" કહેવાય.  
 'અર્થાત તે બન્ને મા અભેદ છે.'  
 'બિલકુલ. તેવીજ રીતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ બ્રહ્મ નું "આધિદૈવિક સ્વરૂપ" છે અને જગત તેનું "આધિભૌતિક સ્વરૂપ" છે'.  
 'સમજાય છે.'  
 ચાલુ .....  
 (ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૨) \*  
 "જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"  
 \*\*\*\*\*  
 (અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)  
 .....

૮. (ચાલુ) "શુદ્ધાદ્વૈત વિચારધારા"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....  
 'તેથી જ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કહે છે કે બ્રહ્મ પોતે જ આ જગત રૂપ બન્યા છે, માટે જગત બ્રહ્મનું "આધિભૌતિક સ્વરૂપ" છે. આ કારણે જ તેઓ કહે છે કે બ્રહ્મ અને જગત વચ્ચે "અદ્વૈત" સમ્બન્ધ છે.'

'ઇટલેકે વસ્તુતઃ તે બે જુદા નથી, પરંતુ એકજ છે, બન્નેમા "અભેદ" છે, એમજ ને ?'

'માટે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "અદ્વૈત" શબ્દ પ્રયોગ કરે છે.'

'એ તો સમજાયું, પરંતુ તેઓ તો "શુદ્ધાદ્વૈત" કહે છે. "શુદ્ધ" શબ્દ લગાડવા નું પ્રયોજન શું

છે?."

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે બ્રહ્મ જગત રૂપ બનવા છતાં તેમા કોઈ પ્રકાર ની વિકૃતિ આવતી નથી, જેવીરીતે સોનાની લગડી માથી કોઈ ઘરેણુ બનાવીએ તો તેમા સોનુ જેમનુ તેમ શુદ્ધ જ રહે છે, તેમા વિકાર આવતો નથી. ઉપરાન્ત જગત રૂપે બનવા મા માયા વગેરે કાઈ નિમિત્ત નથી, તેઓ પોતાની ઈચ્છા અને સામર્થ્ય થી બન્યા છે. માટે "શુદ્ધ અદ્વૈત" કહ્યુ છે. તેથી તેમનો મત "શુદ્ધાદ્વૈત વાદ" કહેવાય છે'

'ઓહ, હવે સમજાય છે કે તેમનો મત શંકરાચાર્યજી ના "કેવલાદ્વૈત વાદ" થી અલગ કઈ રીતે પડે છે.'

'તેને "બ્રહ્મવાદ" પળ કહેવાય છે'

'"બ્રહ્મવાદ" એટલે શું ?'

'શંકરાચાર્યજી જગત ને "માયા" નુ સર્જન કહે છે. માયા નો અર્થ ભ્રમ અથવા ભ્રાન્તિ થાય, માટેજ તેઓ જગત ને "મિથ્યા" કહે છે. તેથી તેમના મત ને "માયાવાદ" પળ કહેવાય છે'.

'ઓહ એમ્ વાત છે !'

'પરન્તુ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના મતે જગત બ્રહ્મ નુ જ બીજુ સ્વરૂપ છે, જગત મા જેટલા રૂપ અને નામ છે, તે બધા બ્રહ્મ નાજ રૂપ અને નામ છે. એટલે કહી શકાય કે જગત મા આપણે જે કાઈ જોડે છીએ તે બધુજ બ્રહ્મ છે, બ્રહ્મ જેવુ જ સત્ય છે. માટે તેમનો મત "બ્રહ્મવાદ" તરીકે ઓલખાય છે.'

'ખૂબ સરસ, અદ્ભુત!'

'આ બાબત નો ખુલાસો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ પોતાના નિબંધ ગ્રન્થ ના મંગલાચરણ મા જ કરતા કહ્યુ છે કે "અદ્ભુત કર્મ કરવાવાલા ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ વિવિધ રૂપ અને નામ ધારણ કરી જગત રૂપે ક્રીડા કરી રહ્યા છે".

'હવે "શુદ્ધાદ્વૈત" નો મર્મ બરાબર સ્પષ્ટ થઈ ગયો ! પરંતુ, એક વાત હજી સમજાતી નથી !'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૯. "બ્રહ્મ-પરમાત્મા-ભગવાન"

\*\*\*\*\*

'જુઓ, આપણો મુદ્દા હતો - "ભગવાન કોણ!". તેને માટે બીજા બે શબ્દો પળ આવ્યા. વેદ-ઉપનિષદમાં તમે "બ્રહ્મ" કહ્યું. ક્યારેક "પરમાત્મા" શબ્દ-પ્રયોગ પળ કર્યો, અને આપણે "ભગવાન" વિશે ચર્ચા કરીએ છીએ. આ અલગ અલગ નામો નુ તાત્પર્ય શું ? શું આ બધા જુદા જુદા દેવો છે ? આમા ઈશ્વર કોણ ?'

'તમારી વાત સાચી છે !. કોઈપણ અલગ અલગ નામો થી ગુંચવાડા માં પડી જાય એ સ્વાભાવિક છે .'!

'તો પહેલા આ વાત નો ખુલાસો કરો'

'આનો ખુલાસો સ્વયં શ્રીવલ્લભચાર્યજીએજ પોતાના "નિબંધ" ગ્રંથ ની શરૂઆત માં જ કરી દીધો છો. તેઓ સમર્થ ગુરુ છે, જેઓ શિષ્યો ની મુજવણ જાણે છે. જુદા જુદા શાસ્ત્રોમા વિભિન્ન નામોથી કોઈપણ ભ્રમિત થઈ શકે છે.'

'શું કહ્યું છે તેમણે ?'

'તેમણે સમાજાવ્યૂ છેકે "શ્રુતિ" એટલે વેદાદિમાં "બ્રહ્મ" કહ્યા છે, "સ્મૃતિ" એટલે ગીતા વગેરે માં "પરમાત્મા" કહેવામા આવ્યા છે, અને ભાગવત આદિ પુરાણો માં જેમને માટે "ભગવાન" શબ્દ વપરાયો છે, તે બધા જ નામો વસ્તુતઃ "પરમ તત્ત્વ" ના જ છે જેમને "બ્રહ્મ" કહે છે'.

'તો પછી આ વિભિન્ન નામો શા માટે ?'

'તે વિભિન્ન નામો જુદા જુદા સંદર્ભો માં વપરાયા છે'

'કેવી રીતે ?'

'જુઓ, કોઈ પુરુષને "કાકા" ક્યારે કહેવાય ?'

'જ્યારે, તેને ભત્રિજો હોય ત્યારે'.

'તેમ કોઈ સ્ત્રીને "ભાભી" સંબોધન કોના સમ્બન્ધ થી કરવામાં આવે ?'

'"દિયર" ના સમ્બંધ થી'.

'એટલે સ્ત્રિયો બધી છે, પરંતુ દિયર ના સમ્બન્ધ થી તેને "ભાભી" કહેવાય. તેવીજ રીતે, ભત્રીજા ના સમ્બન્ધ થી પુરુષ ને "કાકા" કહેવાય,'

'હાં, સમજાય છે'

'અર્થાત "ભાભી" , "કાકા" વગેરે શબ્દો નો પ્રયોગ વિશિષ્ટ સંદર્ભ માં કરવામાં આવે છે!'

ખરુને ?

'બરાબર છે.

'તે જ પ્રમાણે "પરમ તત્ત્વ" ને પણ અલગ અલગ સંદર્ભોમાં જુદા જુદા નામો થી સંબોધવામાં આવે છે."

'વધુ ખુલાસો કરો તો સમજાય !'.

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૯. (ચાલુ) "બ્રહ્મ -પરમાત્મા - ભગવાન"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'જ્યારે તે "પરમ તત્ત્વ" ને આપણે સર્વવ્યાપક માનિયે ત્યારે તેને "બ્રહ્મ" કહેવાય કારણકે તેનો અર્થ જ થાય જે "સર્વવ્યાપ્ત" છે.'

'શું તેથી વેદ અને ઉપનિષદ માં તેને માટે "બ્રહ્મ" શબ્દ કહેવામાં આવ્યો છે ?'

'હા જે અર્થ માં "પરમ તત્ત્વ" આ જગત નો સર્જક બને છે, તેનો નિયામક બને છે અથવા તેનો આધાર કહેવાય છે, તે અર્થ માં તે "બ્રહ્મ" છે. આ નામ થી તેનો કોઈની સાથે વિશિષ્ટ સમ્બન્ધ નથી, તે સમગ્ર બ્રહ્માંડ સાથે સંલગ્ન છે.'

'તો પછી "પરમાત્મા" ?'

'જ્યારે આપણે "પરમ તત્ત્વ" ને "પરમાત્મા" કહિયે ત્યારે આપણો તેની સાથે એક વિશિષ્ટ સમ્બન્ધ સ્થાપિત થાય છે. "બ્રહ્મ" શબ્દ થી તે "પરમ તત્ત્વ" અમૂર્ત અગોચર, અવ્યક્ત છે, આપણે તેને વ્યક્ત કરી શકતા નથી. પરંતુ "પરમાત્મા" શબ્દ તેને એક ચોક્કસ અર્થ આપે છે. આપણે "જીવાત્મા" કહેવાઈએ, ત્યારે તે "પરમ આત્મા" - "પરમાત્મા" કહેવાય !'

'ઓહ, થોડું થોડું સમજાય છે.'

'આપણે સારા ઓછા કામ કરીએ ત્યારે આપણે કહેતા હોઈએ છીએ કે "પરમાત્મા"બધું જુએ છે. કોઈ સત્કર્મ કરીએ ત્યારે પણ માનિએ છીએ કે પરમાત્મા ની પ્રસન્નતા માટે કરીએ છીએ. આપણા સત્કાર્યો, સદ્વિચારો, આપણી સદ્ભાવનાઓ માં આપણે પરમાત્મા ની અનુભૂતિ કરતા હોઈએ છીએ.'

'સાચું છે, "બ્રહ્મ" શબ્દ બોલાવા થી આપણો તેની સાથે કોઈ વ્યક્તિગત સંબન્ધ હોય તેવો અહેસાસ થતો નથી, જેવો "પરમાત્મા" કહેવાથી થાય છે.'

'બિલકુલ, એટલે સમજાય છે ને "બ્રહ્મ"અને "પરમાત્મા" એ બે શબ્દો વચ્ચે નો ભેદ !'

'અદ્ભુત !, તો "ભગવાન" શબ્દ નું તાત્પર્ય શું?'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૯. (ચાલુ) "બ્રહ્મ-પરમાત્મા-ભગવાન"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

"પરમાત્મા" શબ્દ થી તે "પરમ તત્ત્વ" નો પ્રાણી માત્રા સાથે સમ્બન્ધ સ્થાપિત થાય છે, પરંતુ કોઈ

ભક્ત સાથે વ્યક્તિગત સંબંધ સ્થપાતો નથી ચૂરુને ?'.

'હાં, બરાબર છે.'

'પરંતુ તે પરમાત્મા જ્યારે ભૂતલ ઉપર અવતાર ધારણ કરે છે, ત્યારે તે વિશિષ્ટ બને છે. તેમનો કોઈ ભક્ત સાથે સમ્બન્ધ સ્થાપિત થાય છે'.

'કેવી રીતે ?'

'પરમાત્મા જ્યારે ભક્ત પ્રહલાદ ની રક્ષા કરવા માટે "નૃસિંહજી" નુ રૂપ ધારણ કરી પ્રકટ થયા ત્યારે તેમનો પ્રહલાદજી સાથે વ્યક્તિગત સમ્બન્ધ સ્થાપિત થયો. શ્રીરામચંદ્રજી સ્વરૂપે પરમાત્માએ અવતાર લીધો ત્યારે અયોધ્યાવાસીઓ, શબરી વગેરે અનેક ભક્તો સાથે તેમનો સમ્બન્ધ સ્થપાયો, ત્યારે તેઓ "ભગવાન" કહેવાયા'.

'શુ ઇટલે પરમાત્મા અવતાર ધારણ કરે ત્યારે "ભગવાન" કહેવાય ?'

'બિલકુલ. પરમાત્મા ને જ્યારે કોઈ ભજે, ત્યારે તેમના ભક્ત ના સન્દર્ભ માં તેમને "ભગવાન" કહેવાય, જેવીરીતે ભત્રીજા ના સમ્બન્ધ થી કોઈ વ્યક્તિ ની "કાકા" તરીકે ઓલખાણ થાય છે.'

'સમજાયુ, પરમાત્મા ની કોઈ ભક્તિ કરે ત્યારે તેમને "ભગવાન" કહેવાય, ઇમજને ?'.

'બરાબર. "ભગવાન" શબ્દ નુ ઇક ઁાસ તાત્પર્ય છે'.

'તે શું ?'

'"ભગવાન" ઇટલે "ભગ વાલા". "ભગ" ઇટલે ગુણ અથવા ધર્મ. પરમાત્મા જ્યારે ભગવાન તરીકે પ્રકટ થાય છે,ત્યારે તેમના માં રહેલા છે વિશિષ્ટ ધર્મો પ્રકટ થાય છે'.

'કયા ધર્મો?'

'ભગવાન માં ઇશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ઇ છે ગુણો રહેલા છે. તેથીજ તેમને "ભગવાન" કહેવાય છે' આમ તેઓ "ષડગુણ સંપન્ન" કહેવાય છે.'

'હવે સ્પષ્ટ થયુ આ ત્રણ નામો નુ તાત્પર્ય.'

'તેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ ઁુલાસો કર્યો છે કે તેમણે પોતાના નિબંધ ગ્રન્થ ના ત્રણ પ્રકરણો માં અલગ અલગ શબ્દો નો પ્રયોગ કર્યો છે. શાસ્ત્રાર્થ પ્રકરણ મા તેમણે "બ્રહ્મ" શબ્દ પ્રયોગ કર્યો છે, સર્વનિર્ણય પ્રકરણ માં "પરમાત્મા" તરીકે સમ્બોધન કર્યુ છે, જ્યારે ભાગવતાર્થ પ્રકરણ માં "ભગવાન" કહયા છે."

'પરંતુ તે બધા નામ વાસ્તવમાં તો તે "પરમ તત્ત્વ" ના જ છે, ઇમજ ને?'

'બરાબર સમજ્યા'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની).

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોઁો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ઁિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૦. "પરમ તત્ત્વ - શ્રીકૃષ્ણ"



\*\*\*\*\*

'પરંતુ હજી એક સવાલ ઊભો છે. વારંવાર તમે "કૃષ્ણ" નામનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તો તેઓ આ ત્રણ માં કૌનું નામ છે?'

'બહુ સરસ સવાલ કર્યો ! "ભગવાન" શબ્દ નુ તાત્પર્ય તો સમજાયુને?. ભાગવત કહે છે - "કૃષ્ણ સ્વયં જ ભગવાન છે".

'એટલે તેમણે "કૃષ્ણ" રૂપે અવતાર ધારણ કર્યો માટે તેઓ "ભગવાન" કહેવાય !'

'ના, તેમનો "અવતાર" નથી, જેવી રીતે વામન, નૃસિંહ કે બુદ્ધ ના અવતાર થયા. કૃષ્ણ તો સ્વયં "અવતારી" છે, જેમણે આ બધા અવતારો લીધેલા છે'

'ઓહ એટલે તેઓ "પરમ તત્ત્વ" નુ જ મૂલ સ્વરૂપ છે ?'

'હા, બ્રહ્મ, પરમાત્મા , ભગવાન એ બધાજ નામો તેમનાજ છે. તેથી તેમને "પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન કૃષ્ણ" કહેવાય.'

'એટલે એ ત્રણેય નામો વિશેષણ તરીકે "કૃષ્ણ" માટે વપરાય !'

'બિલકુલ !'

'પરંતુ, આનુ કોઈ પ્રમાણ આપશો ?'

'ગીતા માં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે - "વેદ મારું જ પ્રતિપાદન કરે છે", અર્થાત "વેદ માં મને જ બ્રહ્મ કહ્યો છે".

'મતલબ કે "કૃષ્ણ" નામ કોઈ દેવતા નું નથી, એમજ ને?'

'હાં, "કૃષ્ણ" નામ જ "પરમ તત્ત્વ" નો સંકેત કરે છે'

'એમ શા માટે માની લેવાય ?'.

'કારણ કે "કૃષ્ણ" શબ્દ માં બે અક્ષર છે - "કૃષ્" અને "ણ". પહેલાં નો અર્થ થાય - "સત અથવા સત્તા" એટલે "અસ્તિત્વ", અને "ણ" નો અર્થ છે - "આનંદ". અર્થાત કૃષ્ણ શબ્દ નો અર્થ જ "સદાનંદ" થાય, જે "પરમ તત્ત્વ" નુ મૂલ સ્વરૂપ છે !'.

'એટલે ગીતા નો ઉપદેશ સ્વયં પરમાત્મા એ જ આપેલો છે ?'

'બરાબર સમજ્યા !'

ચાલૂ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૦. (ચાલુ) "પરમ તત્ત્વ - શ્રીકૃષ્ણ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા, સર્વોચ્ચ તત્ત્વ હોવાના તો અસંખ્ય પ્રમાણો ગીતા, ભાગવત આદિ પુરાણો, ઉપનિષદોમા પ્રાપ્ત થાય છે.'

'અન્ય શાસ્ત્રો - પુરાણો માથી પ્રમાણ આપશો?'

'બ્રહ્મ સંહિતા' માં સ્વયં બ્રહ્માજી કહે છે કે કૃષ્ણ અનાદી, પુરાણપુરુષ, સર્વના મુલસંચાલક છે. સર્વના કારણો નુ કારણ છે, અર્થાત તેઓ જ આ જગત નુ કારણ છે.'

'તો શું મહાદેવજી નૂં આવું કોઈ વચન છે ?'

'વિષ્ણુ પુરાણ માં શિવજી કહે છે કે સર્વ આરાધનાઓ માં વિષ્ણુ અર્થાત કૃષ્ણની આરાધના શ્રેષ્ઠ છે. આ બન્ને દેવો સૃષ્ટિ ની ઉત્પત્તિ અને સંહારના સંચાલક છે'

'ભાગવત નુ પ્રમાણ કહેશો?'

'ભાગવત તો સ્પષ્ટ જ કહે છે -"કૃષ્ણસ્તુ ભગવાન સ્વયં". શુકદેવજી સમજાવે છે કે નારદ, બ્રહ્મા, વરુણ આદિ સર્વે કૃષ્ણ ની સ્તુતિ કરે છે, સામવેદ ઉપનિષદો તેમનુ ગાન કરે છે, યોગી - જ્ઞાની તેમનુ ધ્યાન ધરે છે, સુર કે અસુર તેમનો આદિ - મધ્ય -અંત જાણી શકતા નથી. ગોવર્ધન લીલા તેમજ કૌતુક લીલા મા અનુક્રમે ઇંદ્રે તેમજ બ્રહ્માજી એ પણ કબુલ્યુ છે કે શ્રીકૃષ્ણ સાક્ષાત પરબ્રહ્મ છે.'

'અને ગીતા ?'

'ગીતામાં તો અર્જુન ભગવાન કૃષ્ણ ની ઓલખાણ કરાવતા જ કહે છે કે તેઓ પરબ્રહ્મ, પરમધામ, પરમપવિત્ર, પરમપુરુષ, આદિદેવ, દિવ્ય, અજન્મા છે.'

'તો શું ભગવાન કૃષ્ણ ના કોઈ વચન ધરા ?'

'કેવો સવાલ કરો છો?. તેઓ કહે છે કે "લોક અને વેદ માં હું જ પુરુષોત્તમ નામ નામ થી પ્રસિદ્ધ છું". "જેમ દોરા માં મળકા પરોવાયેલા હોય તેમ સર્વ કાંઈ મારી સાથે જોડાઈ છે.'

'શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને શું ઉપદેશ આપ્યો છે ?'

'મારામાં મન લગાવ, મનેજ ભજ મારે જ શરણે આવ -હું તને મુક્ત કરીશ, મારી સમાન કે મારાથી અધિક કોઈ નથી, ઇત્યાદિ વચનો શું "પરમાત્મા" સિવાય કોઈ કહી શકે ?

'અદ્ભુત ! મતલબ બંધાજ શાસ્ત્રો એક સુર મા પ્રતિપાદિત કરે છે કે "શ્રીકૃષ્ણ" પરમોચ્ચ તત્ત્વ છે.'

'શું હજી કોઈ સંશય છે ?'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૦.(ચાલુ) "પરમતત્ત્વ શ્રીકૃષ્ણ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ ,.....

"કૃષ્ણ" પરમતત્ત્વ છે, તે તો બરાબર સમજમા આવ્યું, પરંતુ આપણે "ભગવાન શ્રીરામ", "ભગવાન બુદ્ધ" વગેરે પણ કહેતા હોઈએ છીએ ! તો શું તેઓ ભગવાન ન કહેવાય ? તેમનામાં અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ માં ફરક શું ?

'આવો જ સવાલ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીને તેમના એક સેવક ગદાધારદાસ ના કાકાએ પૂછ્યો હતો. તેમણે પણ એમ કહેલું કે ભગવાન તો બધાજ સરખા હોયને ? તમે કૃષ્ણ ને મહત્તા કેમ આપો છો ?

'શું ખુલાસો કર્યો હતો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ ?

'તેમણે સમજાવેલું કે પ્રત્યેક પ્રદેશના અધિપતિને "રાજા" કહેવાય છે, પરંતુ સમગ્ર દેશના રાજાને "ચક્રવર્તી રાજા" કહેવાય છે, જેના નિયંત્રણ માં બધા રાજા ઓ હોય છે.'

'જેમ પહેલાં દિલ્હી મા શહેનશાહ નું રાજ હતું, જે સમગ્ર દેશ પર શાસન કરતો હતો.

'હાં, પરંતુ પ્રત્યેક પ્રદેશના પણ અલગ અલગ શાસનકર્તાઓ હતા, જેઓ પણ "રાજા" કહેવાતા હતા. તેમ છતાં તેઓ સર્વ સત્તાધીશ ન હતા. તેઓ, જે સર્વોપર ચક્રવર્તી રાજા હતો, તેના નિયંત્રણ માં બધા રાજાઓ હતા.'

'એટલે કે વિભિન્ન રાજાઓ અને ચક્રવર્તી રાજા મા ભેદ છે?'

'બિલકુલ, તેવીજ રીતે શ્રીકૃષ્ણ ચક્રવર્તી રાજાની માફક સર્વસામાર્થ્યવાન ષડ્ગુણ સંપન્ન ભગવાન કહેવાય પરંતુ અન્ય સર્વે દેવ - દેવિયો તેમની જ વિભૂતિ રૂપ છે, જેમના માં જે તે અવતારો માટે આવશ્યક સામર્થ્ય હોય છે.'

'શું એટલે જેમ જુદા જુદા મંત્રીઓ ને અલગ અલગ કાર્ય સોંપવામાં આવેલા હોય, જેમની પાસે મર્યાદિત સત્તા હોય, જ્યારે પ્રધાન મંત્રી સર્વ સત્તાધીશ હોય છે તેમ ?

'હાં, તેમ સમજી શકાય !. મુખ્ય ત્રણ દેવતાઓ - બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ એ અનુક્રમે રજસ, સત્ત્વ અને તમો ગુણ ના અધિષ્ઠાતા દેવ છે. જેમને ઉત્પત્તિ, રક્ષણ અને સંહાર નું કાર્ય સોંપેલું છે, પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ સર્વ સત્તાધીશ સર્વોપર છે.'

'શું વિભિન્ન દેવીઓમાં પણ તેવીજ રીતે મર્યાદિત સત્તા હોય છે ?

'બિલકુલ, લક્ષ્મીજી ધન ની અધિષ્ઠાત્રી દેવી છે, તેમ સરસ્વતીજી જ્ઞાન ની અધિષ્ઠાત્રી દેવી છે.'

'બહુ સરસ !. હવે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને તેમની વિભૂતિ રૂપ વિભિન્ન દેવી-દેવતાઓ માં તારતમ્ય સ્પષ્ટપણે સમજાયું.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૨૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૧. "સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ"

\*\*\*\*\*

"પરમ તત્ત્વ" શું છે, તેતો સમજાવું, પરંતુ તેનું સ્વરૂપ કૈવં છે ?'

'શ્રુતિ માં "પરમ તત્ત્વ"ને માટે કહ્યું છે - "સત્યં જ્ઞાનં અનંતં બ્રહ્મ" તથા "સત્યં વિજ્ઞાનં આનંદમ બ્રહ્મ", એટલે કે તે "સચ્ચિદાનંદ" બ્રહ્મ છે. અર્થાત તે "સત" - 'અસ્તિત્વ', "ચિત" - 'ચૈતન્ય' અને "આનંદ" યુક્ત છે.'

'એટલે શું આ ત્રણ બ્રહ્મ ના મુલભૂત તત્ત્વો છે ?'

'હાં, શ્રીવલ્લભાચાર્યજી 'નિબંધ' ગ્રંથ માં સમજાવે છે કે બ્રહ્મ "સચ્ચિદાનંદ રૂપ, વ્યાપક અને અવ્યય" છે. તે બધી જાતની "શક્તિઓ થી પરિપૂર્ણ" છે, "સ્વતન્ત્ર" તથા "સર્વજ્ઞ" છે તેમજ પ્રકૃતિ ના ગુણો થી વર્જિત છે.'

'વ્યાપક અને અવ્યય કહેવાનું તાત્પર્ય શું ?'

"વ્યાપક" શબ્દ થી સમજાવે છે કે તે "દેશ" (સ્થાન) અને "કાલ" (સમય) ની મર્યાદા માં બંધાઈ નથી. એટલે કે તે સર્વત્ર એક સાથે, અને સર્વ કાલ માં - ભૂત, વર્તમાન, ભવિષ્ય માં વિદ્યમાન છે. "અવ્યય" શબ્દ થી તે "અવિનાશી" હોવાનું સૂચવે છે, એટલે તેના પરિમાણ ની વધ-ઘટ થતી નથી. તેનો જ્યારેય ઉચ્છેદ થતો નથી.'

'શા માટે તેને સર્વ શક્તિઓથી પરિપૂર્ણ, સ્વતન્ત્ર, સર્વજ્ઞ કહે છે?'

'કારણ કે જે અપાર "ક્રિયાશક્તિઓ" અને "જ્ઞાનશક્તિઓ" વાળો હોય તેજ "સ્વતન્ત્ર" હોઈ શકે. તે "સામર્થ્યવાન" હોવાના કારણે "નિર્ધર્મક" હોવા છતાં ઉપાસ્ય બની શકે, અને બધા ને વશ માં રાખી શકે, અને ગુણો થી વર્જિત હોવા છતાં "એશ્વર્યાદિ ગુણો" ધારણ કરી શકે'.

'શું એનું તાત્પર્ય એ છે કે તે "બ્રહ્મ" રૂપે વ્યાપક હોવા છતાં તેની ઉપાસના કરનાર ભક્ત ની સમક્ષ "ભગવાન" રૂપે પ્રકટ થઈ શકે છે ?'

'હા, એજ વાત બ્રહ્મ અને ભગવાન શબ્દો ના ભેદ માં સમજાવી હતી !,'

'સમજાય છે કે જે સર્વજ્ઞ અને સર્વ શક્તિમાન હોય તે જ બ્રહ્મ રૂપે "સર્વ વ્યાપ્ત" હોવા છતાં ભક્ત માટે "ભગવાન" બની શકે છે.'

'બિલકુલ'.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૦) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

## ૧૧. (ચાલુ) "સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'શું બ્રહ્મ માં બીજા પળ ગુણો રહેલા છે ?'.

'બ્રહ્મ માં ગુણોનો ભણ્ડાર છે, તેમ કહી શકાય !'

'એવા કયા વિશેષ ગુણો છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે બ્રહ્મ સર્વ ના આધારભૂત છે, એટલે સમગ્ર વિશ્વ તેના પર ટકેલું છે. તે માયા શક્તિને પોતાના વશમાં રાખે છે. તે "આનંદાકાર" અને "ઉત્તમ" છે, તથા જગતમાં દિખાતા પદાર્થો ના બાધા ગુણોથી વિલક્ષણ છે.

'કયા શાસ્ત્રમાં આના પ્રમાણ મળે છે ?'

'ગીતા માં ભગવાન કૃષ્ણ કહે છે કે "માયા મારે આધીન છે, જેઓ મને ભજે છે, તે માયા ને તરી શકે છે", તેઓ આનંદાકાર અને ઉત્તમ છે'

'શું ભાગવત માં ભગવાન ના ગુણો નું વર્ણન છે ?'

'ભાગવત માં તો ભગવાન ના અગણિત ગુણો વર્ણવવા માં આવ્યા છે, જેવા કે સત્ય, પવિત્રતા, દયા, ક્ષાન્તિ, ત્યાગ એવા અનંત ગુણો બતાવવા માં આવ્યા છે.'

'બ્રહ્મ ને સાકાર શા માટે કહ્યા છે ?'

'સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ માં મુખ્ય તત્ત્વ "આનંદ" છે, અને તેજ તેને "સાકારત્વ" પ્રદાન કરે છે. તૈત્તિરીય ઉપનિષદ કહે છે, "આનંદ જ બ્રહ્મ છે".

'અદ્ભુત !'

'ઉપનિષદ બ્રહ્મ ને માટે કહે છે - "તે રસરૂપ છે" તે રસ જ "આનંદ" છે.

'બ્રહ્મ ને તો "વ્યાપક" કહો છો, તો તેને આકાર કેવી રીતે હોઈ શકે ? બ્રહ્મ તો "નિરાકાર" છે, એમ ઘણા કહે છે !'

'કૃષ્ણ એ પરબ્રહ્મ છે, એ તો સ્વીકારો છો ને ?'

'હા, હવે તેમાં સંદેહ નથી'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે નિરાકાર વ્યાપક બ્રહ્મ નું આનંદમય ઘનીભૂત સ્વરૂપ એજ "કૃષ્ણ".

'અર્થાત "કૃષ્ણ" કે બ્રહ્મ નું "સાકાર" સ્વરૂપ છે '.

'બિલકુલ, તેથી જ તેઓ કૃષ્ણ માટે કહે છે "આનંદ માત્ર કરપાદમુખોદરાદિ" !'

'શું તાત્પર્ય તેનું?'

'જેવીરીતે સાકર ના બનેલા પુતલા ના પ્રત્યેક અવયવ માં સાકર જ હોય, તેવીજ રીતે "કૃષ્ણ" ના સ્વરૂપ માં હસ્ત, ચરણ, મુખ, ઉદર સર્વ કંઈ માત્ર આનંદ રૂપ જ છે.'

'એટલે કૃષ્ણ આનંદ નું સાક્ષાત સ્વરૂપ છે !'

'હાં , તેથીજ ભાગવત માં વર્ણવેલી શ્રીકૃષ્ણ ની કથા તેને શ્રવણ કરનાર ને આનંદ આપે છે, રસતરબોલ કરે છે.'

'શું એજ કારણ છે કે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "કૃષ્ણ ભક્તિ" ની તરફેણ કરે છે!'

'સ્વાભાવિક છે, જો આનંદ પ્રાપ્ત કરવો હોય તો, જેમના માં આનંદ પ્રચુર માત્રામાં હોય તેનીજ ઉપાસના કરવી જોઈએ !'

'કૃષ્ણ ભક્તિ' નુ માહાત્મ્ય સમજાય છે'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૧. (ચાલુ) "સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'એક બાબત હજી સ્પષ્ટ નથી થઈં !

'શું

'બ્રહ્મ મા અનંત ગુણો વિદ્યમાન છે, એટલે તે "સગુણ" છે, તે કૃષ્ણ સ્વરૂપે આનંદાકાર છે, અર્થાત "સાકાર " છે, બરાબર !

'એજ તો સમજાવ્યું.

'તો પછી કેટલાક તેને "નિર્ગુણ - નિરાકાર" શા માટે માને છે ?'

'તમારી વાત સાચી છે. શંકરાચાર્યજી જ બ્રહ્મ ને "નિર્ગુણ - નિરાકાર" કહે છે.

'આવો વિરોધાભાસ શા માટે, તેઓ પણ વેદ-ઉપનિષદ, ગીતા ના પ્રમાણ નો સ્વીકાર તો કરેજ છે !'

'શ્રુતિઓમાં બે પ્રકાર ના વિધાન મળે છે, - કેટલીક શ્રુતિઓ બ્રહ્મ નુ "સગુણ - સાકાર" રૂપે પ્રતિપાદન કરે છે, તો અન્ય કેટલીક બ્રહ્મ ને "નિર્ગુણ - નિરાકાર" બતાવે છે.

'ઓહ, એમ્ વાત છે ?'

'શંકરાચાર્યજી તેથી કેટલીકને "નિર્ગુણ શ્રુતિ" કહે છે, અને બીજી "સગુણ શ્રુતિ", આમ બે વિભાગ કરે છે.

'શું તાત્પર્ય છે તેમનું ?'

'તેઓ એમ્ માને છે કે નિર્ગુણ શ્રુતિઓ જેનું વર્ણન કરે છે તે જ મુખ્ય બ્રહ્મ છે, જેને તેઓ "પરબ્રહ્મ" કહે છે, પરંતુ સગુણ શ્રુતિઓ જે બ્રહ્મ વિશે કહે છે, તે માત્ર ઉપાસના કરવા માટે ના પ્રયોજન થી છે, તે ગૌણ છે, તેથી તેને "અપરબ્રહ્મ" નામ આપે છે.'

'ઓહ !, એટલે તેમના દૃષ્ટિકોણ થી બ્રહ્મ નુ વાસ્તવિક સ્વરૂપ "નિર્ગુણ - નિરાકાર" છે, જેને તેઓ "પરબ્રહ્મ" તરીકે સંબોધે છે.

'હાં, એમજ છે.'

'શંકરાચાર્યજી ની વાત માં વજૂદ તો જણાય છે, કારણકે સગુણ-નિર્ગુણ, અથવા સાકાર - નિરાકાર, એકબીજા ના વિરોધી ગુણો છે, જો એક હોય તો બીજુ ન હોઈ શકે !'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ આનો સરસ ખુલાસો આપ્યો છે. તેઓ કહે છે કે જ્યારે શ્રુતિ બ્રહ્મ ને "સર્વ શક્તિવાળા" કહે છે, એટલેકે બ્રહ્મ સર્વ પ્રકાર નુ સામર્થ્ય ધરાવે છે, તો તેમાં એક સાથે બન્ને ગુણો કેમ ન હોઈ શકે ?. જેવીરીતે સર્પ સીધો હોઈ શકે, તેમ કુંડલાકાર પણ હોઈ શકે છે. જેના મા બધુજ સામર્થ્ય હોય, તેને માટે કશું અસંભવ ન હોય !'.

'વાત સમજાય તેવી છે.'

'તેથી શ્રુતિમા વિધાન છે, કે "તેને હાથ નથી, પણ પકડે છે, પગ નથી પણ દોડે છે, તે અણુ થી પણ નાનો છે, અને મોટામા મોટો છે.આવુ માત્ર બ્રહ્મ માટે જ સંભવ બને, કેમકે તે લૌકિક, નથી, અલૌકિક છે.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે જો આપણે વેદ ને પ્રમાણ રૂપ સ્વીકારીએ તો તેના બધા વચનો સ્વીકારવા જોઈએ. તેના અર્થઘટન મા આપણી બુદ્ધિ ચલાવવી જોઈએ નહીં.'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૧. (ચાલુ) "સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'બરાબર છે, પરંતુ , તો પછી બ્રહ્મ ને "સગુણ" માનવા કે "નિર્ગુણ" ?

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કહે છે કે બ્રહ્મ " વિરુદ્ધધર્માશ્રયી" છે, એટલે કે એકબીજાથી વિરુદ્ધ અનેક ધર્મો ના તે આશ્રય છે, તેમના માં રહેલા છે. બ્રહ્મ ની તે વિશેષતા છે, અસામાન્ય ગુણ છે '.

'અદ્ભુત !.

'બ્રહ્મ માં રહેલા પરસ્પર વિપરીત ગુણો નો ખુલાસો કરતાં શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે તેમાં પ્રકૃતિના સત્ત્વ, રજસ્ તમસ ગુણો નથી, તે અર્થ મા તેમને "નિર્ગુણ" કહ્યા છે, પરંતુ, ऐश्वर्यादि दिव्य षडगुणो उपरान्त अनंत गुणो विद्यमान છે, તેથી "તે "સગુણ" છે.'

'સરસ હવે "વિરુદ્ધધર્માશ્રય" કહેવાનુ તાત્પર્ય પણ સ્પષ્ટ સમજાયુ'. પરંતુ, શું "સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ" નો સંબંધ આ "જગત" સાથે જોડાઈ છે ?'

'આપણે "બ્રહ્મ" કેવું છે, તેતો સમજ્યા, પરંતુ તેના કાર્ય વિશે જાણિયે તો આ વાત સમજાશે.



"સચ્ચિદાનંદાત્મક બ્રહ્મ" જ આ જગત ના કર્તા, અર્થાત સર્જનહાર છે. તેઓ જ આ દૃશ્યમાન જગત ને ઉત્પન્ન કરનારા, તથા તેના પાલક તેમજ સંહારક પણ છે.'

'આ વાત નું પ્રમાણ છે ?'

'જેવીરીતે "બ્રહ્મનુ સ્વરૂપ" "સત - ચિત - આનંદ" રૂપ બતાવ્યૂ તેમ તૈત્તિરીય ઉપનિષદ "બ્રહ્મ નુ કાર્ય" સમજાવતા કહે છે- "જેમાથી આ પ્રાણિયો જન્મે છે, જેમાં તે જીવે છે, અને અન્તમા જેમાં પુનઃ લીન થઈ જાય છે, તે બ્રહ્મ છે'

ઓહ ! એટલે શ્રુતિ "બ્રહ્મ" ની ઓલખાણ આ રીતે પણ આપે છે !'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ "શબ્દ પ્રમાણો" ના આધારે જ બધો ખુલાસો કર્યો છે, તેમની કોઈ વાત પ્રમાણ વિના નથી'.

'પરંતુ, સાંભલ્યુ છે કે જગત ની રચના તો બ્રહ્માજીએ કરી છે ! પણ બ્રહ્માજી ક્યાંથી આવ્યા કારણકે અગાઉ કહેલુ કે "બ્રહ્મ સિવાય અન્ય કોઈ છેજ નહીં !"

'ભગવાને પોતેજ ત્રણ દેવતાઓ - બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ ના રૂપ ધારણ કર્યા છે, જે પ્રકૃતિ ના ત્રણ ગુણો - રજસ, સત્વ, તમસ ના અધિષ્ઠાતા દેવો છે, જેના દ્વારા ભગવાન આ સૃષ્ટિ ના અનુક્રમે સર્જન, પાલન , સંહાર નું કાર્ય કરે છે.'

'પરંતુ આ પ્રકૃતિ અને તેના ગુણો નુ અસ્તિત્વ ક્યાંથી આવ્યુ ?'

'ભગવાને જ્યારે આ સૃષ્ટિ ની રચના કરી ત્યારે તમના જ સત, ચિત, અને આનંદ તત્ત્વો અનુક્રમે સત્વ, રજસ અને તમસ ગુણ તરીકે પ્રકટ થયા છે !'.

'પણ, ભગવાને આ સૃષ્ટિ નઈ રચના કેવી રીતે કરી, શેમાથી કરી, જ્યારે અન્ય કશું હતુ જ નહીં ?'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૨. "કાર્ય - કારણ સમ્બન્ધ"

\*\*\*\*\*

'સરસ સવાલ પૂછ્યો, પરંતુ તે સમજતા પહેલાં "ઉત્પત્તિ" ની પ્રક્રિયા સમજવી પડશે !'

'શું છે તે વિશિષ્ટ પ્રક્રિયા ?'

'તમને ખબર છે કે ઘડો શેમાથી બને છે ?'

'માટી મા થી સ્તો !'

'કોણ બનાવે છે ?'

'કુંભાર હોય તો જ ઘડો બને ને !'

'કેવી રીતે બનાવે ?'

'તેના ઔજાર - ચાકડો અને ડંડા થી.'

'અર્થાત ઘડો બનાવવા "માટી, કુંભાર અને તેના ઔજારો" ની જરૂર પડે !'

'બરાબર'.

'શાસ્ત્ર ની ભાષામાં માટી ને ઘડા નું "ઉપાદાન અથવા સમવાયી કારણ" કહેવાય છે, જ્યારે કુંભાર તેમજ તેના ઔજારો ને "નિમિત્ત કારણ" કહેવાય છે. જ્યારે ઘડા ને માટી નુ "કાર્ય" કહેવાય'

'એટલે શું, જેમાંથી અને જેના દ્વારા કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તેને "કારણ" કહેવાય અને જે વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તે "કાર્ય" કહેવાય, બરાબર ?'

'બિલકુલ. તેવીજ રીતે આ જગત ના બનાવનાર (નિમિત્ત કારણ) ભગવાન છે, અને બનાવ્યૂ પળ છે તેમણે, પોતાના માથી જ (ઉપાદાન કારણ) !'

'અર્થાત - ઘડા રૂપ "કાર્ય" એટલે "જગત", અને જેમાંથી જગતને ઉત્પન્ન કર્યુ છે, તે માટી રૂપ " "ઉપાદાન કારણ" તેમજ, તેને બનાવનાર કુંભાર રૂપ તથા તેના ઔજાર રૂપ "નિમિત્ત કારણ" પળ ભગવાન !, એમજ ને ?'

'હાં, તેથી ભગવાન જ જગત ના "ઉપાદાન" તેમજ "નિમિત્ત" કારણ કહેવાય છે.'

'પરંતુ ઘડા ની બાબત માં "ઉપાદાન કારણ" માટી અને "નિમિત્ત કારણ" કુંભાર તથા તેના ઔજાર જુદા જુદા છે, જ્યારે જગત ની બાબત મા તે સર્વકાંઈ ભગવાન જ છે, તેથી કહેવાય કે "બ્રહ્મ જગત નું અભિન્ન નિમિત્તોપાદાન કારણ છે," અથવા "જગત ભગવતકાર્ય છે".'

'એટલે ભગવાને પોતે પોતાનામાંથી જગત બનાવ્યુ છે'.

'સમજાઈ ગયું?'

'થોડીક વધુ સ્પષ્ટતા કરો !'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૨. (ચાલૂ) "દાર્શનિક સિદ્ધાંતો"

\*\*\*\*\*

ચાલૂ.....

'આપણે બીજુ ઉદાહરણ લઈએ. "તલ" ને પિલવામાં આવે એટલે "તેલ" નિકલે, ખરુને ?'

'એટલે કે શાસ્ત્રની ભાષામાં તલ ને "ઉપાદાન કારણ" કહેવાય અને તેલ તેનુ "કાર્ય" કહેવાય, એમજને ?'

'બરાબર સમજ્યા, પરંતુ તલ માથી તેલ ઇટલા માટે નિકલ્યુ કે તલ માં તેલ પહેલે થી રહેલુ છે, અર્થાત "કાર્ય" નુ અસ્તિત "કારણ" મા પૂર્વમાજ હોય છે. રેતી ને પિલાવાથી તેલ નહીં નિકલે, કેમકે રેતી માં તેલ મૌજૂદ નથી.

'સમજાય છે.'

'તેનો અર્થ એ પળ થયો કે તલ માં તેલ ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા રહેલી છે, અર્થાત "કાર્ય" ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા "કારણ" માં મૌજૂદ છે.'

'સ્વાભાવિક છે.'

'તેથી તલ ને તેલ નું "સમવાયી કારણ" કહેવાય છે.

'તેવીજ રીતે "બ્રહ્મ" - "જગત" નુ "સમવાયી કારણ" છે, એમજને ?'

'હાં, કારણકે "કાર્ય" રૂપી જગત, બ્રહ્મ માં પહેલે થી રહેલુ છે.'

'હવે આ બાબત સ્પષ્ટપણે સમજાઈ ગઈ.'

'આને "સત્કાર્યવાદ" નો સિદ્ધાન્ત કહેવાય છે, જેનો આધાર શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ પોતાના દાર્શનિક સિદ્ધાન્ત પ્રતિપાદન કરવા લીધો છે.'

'સરસ.'

'આવોજ બીજો સિદ્ધાન્ત "અવિકૃત પરિણામવાદ" નો છે.'

'અવિકૃત પરિણામ થી તાત્પર્ય શું છે ?'

'જ્યારે દૂધ મા મેલવણ નાંખીએ ત્યારે તેનુ દહીં બને છે, અર્થાત દહીં રૂપે પરિણામ પામે છે. પરંતુ શું દહીં પાછુ દૂધ બની શકે ?'

'ના. શું રહસ્ય છે?'

'કારણ કે દૂધ ના બંધારણ માં "વિકાર" આવી જાય છે. તેથી તેને "વિકૃત પરિણામ" કહેવાય છે.'

'ઓહ, ઇટલેકે દૂધ ના ગુણધર્મો બદલાઈ જાય છે !'

'હાં, પળ સોનાની લગડી માથી વિવિધ આભૂષણ બનાવીએ તો શું સોના ના ગુણધર્મ બદલાય છે?'

'ના, આભૂષણ ના રૂપ માં તે સોનુ જ રહે છે. તેને ગાઢવામાં આવે તો ફરી તે લગડી બની જાય.'

'તેનો અર્થ થયો કે આભૂષણ બનવા છતાં, સોના માં "વિકાર" આવતો નથી. સોનુ જેમનુ તેમ રહે છે. આને "અવિકૃત પરિણામ" કહેવાય.'

'ઇટલે શું એમ કહેવા માંગો છો કે બ્રહ્મ જગત રૂપ બને છે, છતાં તે સોનાની જેમ બ્રહ્મ જ રહે છે !. તેમાં કોઈ બદલાવ આવતો નથી ?'

'સાચુ સમજ્યા. તેથી કહેવાય કે - "જગત બ્રહ્મ નું અવિકૃત પરિણામ છે".'

'અદ્ભુત, એકદમ વાત સ્પષ્ટ થઈ ગઈ.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૨. (ચાલુ) "દાર્શનિક સિદ્ધાંતો"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'હજી એક મહત્વ નો સિદ્ધાન્ત સમજવો જરૂરી છે.'

'કયો સિદ્ધાંત ?'

'કેટલાક એવુ માને છે કે કોઈ વસ્તુ પ્રકટ ન હોય અર્થાત પ્રત્યક્ષ દેખાય નહીં ત્યારે તેનો "અભાવ" હોય. પ્રત્યેક વસ્તુની ઉત્પત્તિ થાય છે, ત્યાં સુધી તેનું અસ્તિત્વ હોતું નથી.'

'કોઈક ઉદાહરણ આપો તો સમજાય !'.

'બીજ માં થી વૃક્ષ ન થાય ત્યાં સુધી વૃક્ષ નો અભાવ કહેવાય, કેમકે તેનું અસ્તિત્વ નથી. "ભાવ" ઇટલે હોવું, અને "અભાવ" ઇટલે ન હોવું.'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી નો દ્રષ્ટિકોણ આના વિશે અલગ છે. તેઓ કહે છે કે એક માં થી બીજી વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેનો "આવિર્ભાવ" થયો, એમ કહેવાય.'

'એમ્ શાથી કહે છે ?'

'કારણ કે "સત્કાર્યવાદ" ના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે "કારણ" માં થી "કાર્ય" ની ઉત્પત્તિ ત્યારે જ થાય, જ્યારે તેનું અસ્તિત્વ તેમાં પહેલે થીજ હોય. ઇટલે કે કોઈ વસ્તુ ની નવિન ઉત્પત્તિ થતી નથી, તે પ્રકટ થાય છે. તેથી તેનો "આવિર્ભાવ" થાય છે. તેવીજ રીતે તે દેખાય નહીં ત્યારે તેનો નાશ થતો નથી, તેનો "તિરોભાવ" થયો તેમ કહેવાય.'

'વાત તો તર્કબદ્ધ લાગે છે, અદ્ભુત !'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે "આવિર્ભાવ" અને "તિરોભાવ" એ ભગવાન ની શક્તિઓ છે. જ્યારે તેઓ ઇચ્છે ત્યારે કોઈ વસ્તુનો "આવિર્ભાવ" કરે છે, ઇટલે જે પ્રકટ કરે છે, અને ઇચ્છે ત્યારે તેને છુપાવી દે અથવા તેનો "તિરોભાવ" કરી નાખે.' આને "આવિર્ભાવ- તિરોભાવ" નો સિદ્ધાન્ત કહેવાય છે.'

'ઇટલે કોઈ વસ્તુ દેખાવી કે નહીં તે ભગવાન ની ઇચ્છા પર નિર્ભર છે !'

'બિલકુલ. આ સિદ્ધાન્ત દ્વારા તેઓ જગત ની "ઉત્પત્તિ" અને "લય" ની પ્રક્રીયા સમજાવે છે.'

'કેવી રીતે ?'

'બ્રહ્મ માં જગત રહેલું જ છે, પરંતુ જ્યારે તેઓ તેને બહાર પ્રકટ કરવા માંગે ત્યારે તેનો "આવિર્ભાવ" થાય છે, અને પાછું તેનો લય કરે ત્યારે તેને પોતાના માં સમાવી દે, અર્થાત તેનો "તિરોભાવ" કરે'.

'અદ્ભુત !'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૩. અક્ષર બ્રહ્મ

\*\*\*\*\*

'ભગવાને આ જગત નુ સર્જન કઈ રીતે કર્યું છે ?'

'ભગવાન આ જગત ના "ઉપાદાન" અને "નિમિત્ત" કારણ છે, એ તો સમજાયુને?'

શું ?' હાં, તે બાબત સ્પષ્ટ થઈ કે ભગવાને પોતે પોતાનામાથી જગત બનાવ્યું છે, પરંતુ, તેની પ્રક્રિયા

'ભગવાન પહેલા એકલાજ હતા'.

'એકમેવાદ્વિતીયમ, તમે કહેલું !'

'હા, પરંતુ એકલાથી આનંદ માણી શકાય નહીં !'.

'સ્વાભાવિક છે'.

'તેથી તેમણે બીજા ની ઇચ્છા કરી, તેમણે વિચાર્યું -"હું અનેક થાઉં", અને તેમણે અનેક રૂપો ધારણ કરી લીધા'.

'આવું કેવી રીતે કહો છો ?'

'હું નથી કહી રહ્યો, ઉપનિષદ ના આ વચનો છે !'.

'ઓહ, તો બરાબર'.

'સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાની ભગવાને ઇચ્છા કરી ત્યારે સર્વ પ્રથમ તેમણે પોતાના મૂલ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ માંથી આનંદ તત્ત્વ ને સહેજ ઘટાડી ને પોતાનું એક વ્યાપક રૂપ ધારણ કર્યું. તેને "અક્ષરબ્રહ્મ" કહેવાય છે.

'એટલે કે "અક્ષરબ્રહ્મ" બ્રહ્મ નુજ બીજું સ્વરૂપ છે ?'.

'હાં, તે આ સૃષ્ટિ નુ "સર્વ કારણ રૂપ" છે. તે પણ "સચ્ચિદાનંદ" રૂપ જ છે, અર્થાત તેમાં બ્રહ્મ ના સત, ચિત અને આનંદ ત્રણેય તત્ત્વો રહેલા છે'.

'તો "પરબ્રહ્મ" અને "અક્ષરબ્રહ્મ" મા ભેદ શું છે?'

'જેવીરીતે ગુલાબ અને તેની સુગંધ માં ભેદ છે. સુગંધ ગુલાબ નો ગુણ અથવા તેનો ધર્મ છે, તેમ પરબ્રહ્મ "ધર્મી" (ધર્મ ને ધારણ કરનાર) છે, જ્યારે અક્ષરબ્રહ્મ તેનો "ધર્મ" છે'.

'સમજાયું'.

'બીજી રીતે અક્ષરબ્રહ્મ એ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નુ "ધામ" પણ કહેવાય અને પરબ્રહ્મ ને "ધામી" (ધામ મા નિવાસ કરનાર) કહેવાય છે.

'એટલે કે અક્ષરબ્રહ્મ એ પરબ્રહ્મ નો "ધર્મ" અને "ધામ" બન્ને છે'.

'હા. પરંતુ જેમ ગુલાબ ની સુગંધ ની અસર ગુલાબ કરતાં ઓછી હોય, તેમ અક્ષરબ્રહ્મ "સચ્ચિદાનંદ" રૂપ હોવા છતાં "ગણિતાનંદ" કહેવાય છે, કેમકે તેમાં આનંદ સીમિત હોય તેમ જણાય છે.'

'ઓહ !'.

'તેથીજ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "કૃષ્ણાશ્રય સ્તોત્ર" મા કહે છે - "બધા દેવો પ્રાકૃત છે, શ્રીહરિ પૂર્ણાનંદ છે, અને અક્ષરબ્રહ્મ ગણિતાનંદ છે. ગીતા માં પણ ભગવન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે - "હું અક્ષર થી ઉત્તમ છું", તેનું

આજ કારણ છે.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૭. (ચાલુ) "અક્ષરબ્રાહ્મ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'અક્ષરબ્રાહ્મ ની ઉત્પત્તિ નું રહસ્ય શું છે ?'

'નિબંધ ગ્રન્થ માં શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે જ્યારે ભગવાન જડ -ચેતન સૃષ્ટિ રૂપે પ્રકટ થવા ઇચ્છે છે ત્યારે પોતાના 'સત' અને 'ચિત' તત્ત્વો માંથી 'પ્રકૃતિ' અને 'પુરુષ' એવા બે રૂપો ધારણ કરે છે, તેને 'અક્ષરબ્રાહ્મ' કહેવાય છે.'

'પ્રકૃતિ' અને 'પુરુષ' નું તાત્પર્ય શું છે ?'

'ભાગવત સમજાવે છે કે યુગો પૂર્વે પ્રલયકાલ વેલાએ મન આને વાણી ની ગતિથી પર પરમ સત્ય રૂપે બ્રહ્મે પોતાની માયા શક્તિ દ્વારા પોતાના બે વિભાગ કર્યા - પોતાની જ્ઞાન શક્તિ રૂપ 'પુરુષ' અને ક્રિયાશક્તિ રૂપ 'પ્રકૃતિ' . આનેજ ગીતાજી મા 'અક્ષર' કહ્યું છે, જે કૂટસ્થ, અચલ, અવ્યક્ત છે.'

'દેવલે કે 'પ્રકૃતિ' અને 'પુરુષ' એ બે અક્ષર ના રૂપો છે !'

'બિલકુલ. નિર્ગુણ શ્રુતિ જેને નિર્ગુણ નિરાકાર કહે છે, તે અક્ષરબ્રાહ્મ ના સ્વરૂપ નું વર્ણન છે.'

'તો શું શંકરાચાર્યજી જેને પરબ્રહ્મ બતાવે છે તે 'અક્ષરબ્રાહ્મ' છે ?'

'હા, જ્ઞાનિયો અને યોગિયો જે પરમ ફલ ને પામે છે, તે 'અક્ષરબ્રાહ્મ'.

'તો શું 'પુરુષોત્તમ' સ્વરૂપ અલગ છે ?'

'ચોક્કસ, તેથી જ તો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ગીતાજી માં સ્વયં કહે છે કે "આ ક્ષર (દેવલે કે જગત) થી હું પર છું અને 'અક્ષર' થી પળ ઉત્તમ છું. તેથી લોકમાં અને વેદ માં હું પુરુષોત્તમ નામ થી પ્રસિદ્ધ છું"

'ઓહ, હવે સમજાયો પુરુષોત્તમ અને અક્ષરબ્રાહ્મ વચ્ચે નો ભેદ - એક "અગણિતાનંદ" અને બીજું "ગણિતાનંદ" !

'તેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "પુરુષોત્તમ" ને બ્રહ્મ નું "આધિદેવિક સ્વરૂપ" કહે છે, જે સગુણ - સાકાર છે, જ્યારે "અક્ષરબ્રાહ્મ" તેનું "આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ" છે, જે નિર્ગુણ નિરાકાર છે'

'શું એમ કહી શકાય કે શ્રીકૃષ્ણ અક્ષરબ્રાહ્મ નું "સાકાર" સ્વરૂપ છે ?

'બરાબર સમજ્યા !. તેથીજ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી 'સિદ્ધાન્તમુક્તાવલી ગ્રન્થ' માં સ્પષ્ટ ખુલાસો કરે છે કે "પરબ્રહ્મ તૂ કૃષ્ણો હિ સચ્ચિદાનંદકં બ્રહ્મ" અર્થાત શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ છે, અને અક્ષરબ્રાહ્મ "સચ્ચિદાત્મક" છે, "ક" પ્રત્યય થી એમ જણાવે છે કે ગણિતાનંદ જેવું લાગે છે, પૂર્ણાનંદ નથી.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૪. "કાલ - કર્મ - સ્વભાવ"

\*\*\*\*\*

"અક્ષરબ્રહ્મ" નું સ્વરૂપ તો સમજાયું. શું તેને સૃષ્ટિના સર્જન ની પૂર્વભૂમિકા કહી શકાય ?

'હા, "અક્ષર" ના જ રૂપાંતરો "પ્રકૃતિ" અને "પુરુષ" રૂપે પ્રકટ થયા છે.'

'તો સૃષ્ટિ ની રચના ભગવાને કેવી રીતે કરી છે ?'

'જેમ આપણે મકાન બનાવવા માટે રેતી, સીમેન્ટ, ईट વગેરે પદાર્થો જોડે છે, તેમ સૃષ્ટિ નું સર્જન કરવા ભગવાન પોતે જ કેટલાક રૂપો માં રૂપાંતરિત થયા છે, જેના દ્વારા આ સૃષ્ટિ ની રચના તેમણે કરી છે.

'તે કયા રૂપો છે ? કેવી રીતે તે રૂપો પ્રકટ થયા છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ તેમના નિબંધ (સ.ની.) ગ્રંથ માં સમજાવ્યું છે કે ભગવાન જ્યારે જે રૂપે જે કાર્ય કરવા ઇચ્છે છે, ત્યારે તે રૂપને સક્રિય કરતાં હોય છે. તદર્થ પોતાના અક્ષરબ્રાહ્મ સ્વરૂપે જે પુરુષોત્તમ નો ચરણસ્થાનીય આધાર રૂપ છે, તેને ચાર રૂપો માં પ્રકટ કર્યા છે. તે છે ૧. અક્ષર, ૨.કાલ, ૩. કર્મ, અને ૪. સ્વભાવ.

'તો પછી "પ્રકૃતિ" અને "પુરુષ" શું છે ?'

'તે બન્ને "અક્ષર" ના જ રૂપાંતરો છે. એટલેકે પ્રકૃતિ, પુરુષ, કાલ, કર્મ, આને સ્વભાવ એ પાંચેય રૂપાંતરો થી ભગવાને સૃષ્ટિની રચના કરી છે. તે પાંચેય ભગવાન ના જ રૂપો છે, જે સૃષ્ટિ માં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

"પ્રકૃતિ" શું છે, તેનું કાર્ય શું છે ?'

'સૃષ્ટિ માં જેટલા પણ જડ પદાર્થો છે તે "કારણ - કાર્ય" ની પ્રક્રિયા થી પ્રકૃતિ ના જ વિવિધ રૂપો બન્યા છે, જેમાં ભગવાન નું "સત" અંશ રહેલો છે. અથવા એમ કહી શકાય કે ભગવાન ના "સત" તત્ત્વ નું રૂપાંતર "પ્રકૃતિ" છે, જેમાં થી બધા જડ પદાર્થો બન્યા છે.'

'અને "પુરુષ" એટલે ?'

'ભગવાન ના "ચિત" તત્ત્વ માં થી સૃષ્ટિ ના અસંખ્ય "જીવાત્મા" ઉત્પન્ન થયા છે. અર્થાત એમ કહી શકાય કે સૃષ્ટિ માં રહેલ ચૈતન્ય પદાર્થો, પ્રાણી સૃષ્ટિ, ભગવાન નું "પુરુષ" રૂપે રૂપાંતર છે.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૩૯) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૪ (ચાલુ) "પ્રકૃતિ-પુરુષ-કાલ-કર્મ-સ્વભાવ"

\*\*\*\*\*

ચાલૂ .....

"કાલ" શું છે ? ભગવાન નુ "કાલ" રૂપ બનવાનું તાત્પર્ય શું છે ?

"કાલ" ભગવાન ની "ચેષ્ટા" રૂપ છે. તેને "નિમિત્ત કારણ" કહી શકિય, કેમકે કાલ મા ભગવાન ની "ક્રિયા શક્તિ" નું પ્રાધાન્ય હોય છે, જેના લીધે દરેક પદાર્થો ની ઉત્પત્તિ અને નાશ થાય છે. કાલ માં ભગવાને પ્રદાન કરેલુ એશ્વર્ય વિદ્યમાન હોય છે'.

'કાલ માં સચ્ચિદાનંદ ભગવાન નું ક્યૂ તત્ત્વ રહેલુ છે ?'.

'ભગવાન ની સર્વભવન સામર્થ્યવાળી માયા સિવાય નું બધુ સામર્થ્ય કાલ માં રહેલુ છે, તેથી તેને "સર્વાધિકારી" કહેવાય છે. કાલ નુ સ્વરૂપ સમજાવતા શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કહે છે કે તેમાં ભગવાન નો "ચિત" અંશ નો તિરોધાન હોય છે, જ્યારે આનંદાંશ નો સર્વથા અભાવ ન હોવાથી જ્ઞાની ને તેનો અનુભવ થાય છે.

'કાલ કઈ રીતે કાર્ય કરે છે ?'.

'કાલ ભગવાન નો પ્રમુખ અધિકારી જેવો છે, તેથી તેને બધાનો નિયામક કહેવામા આવે છે. તે સર્વદા ચાલતો રહે છે, અર્થાત ગતિ કરે છે, તેથી તેનો વ્યવહાર મા વર્ષ, મહીના, દિવસ, પ્રહર, ઘડી વગેરે સમય નુ અનુસંધાન થાય છે.

'શું બધાને કાલ નો અનુભવ એક સરખો થાય છે ?'.

'ના. શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે કાલ માં બહાર ભગવાનના સંદંશ નું થોડુ પ્રાકટ્ય હોય છે, તેથી વ્યવહાર મા આપણે જોઈ શકિય છીએ કે કાલ નો અનુભવ થતો હોવા છતાં કાલ ને કોઈ દેખી શકતુ નથી. જેઓ ભગવાન થી વિમુક્ત હોય તેને કાલ નો વિકરાલ અનુભવ થાય છે, પરંતુ ભગવાન ની સન્મુખ રહેનાર ને તેમની કૃપા નો અનુભવ થાય છે. જેઓ બ્રહ્મજ્ઞાની હોય તેને તો સચ્ચિદાનંદ ભગવાન જ કાલ રૂપે પ્રતીત થાય છે.

'ઈટલે આ સૃષ્ટિ ની રચના મા ભગવાન નુ કાલ રૂપ અતિ મહત્ત્વ નું કાર્ય કરે છે !.

"બિલકુલ"

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૦) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"



\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૪. (ચાલુ) "પ્રકૃતિ-પુરુષ-કાલ-કર્મ-સ્વભાવ"

\*\*\*\*\*

"કર્મ" કેવી રીતે ભગવાન નુ રૂપાંતર છે ?

"કાલ" ની માફક "કર્મ"ના સ્વરૂપ ને સમાજવતાં શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કહે છે કે શાસ્ત્રમાં બતાવેલા "વિધિ - નિષેધ" અનુસાર જે ક્રિયાશક્તિ પ્રકટ થાય છે, તે અક્ષરબ્રહ્મ નુ જ રૂપાન્તર છે, તેનુજ એક રૂપ છે.'

"વિધિ - નિષેધ" થી શું તાત્પર્ય છે ?

"શાસ્ત્ર મા મનુષ્યે શું કરવા યોગ્ય છે, અને શું ન કરવું જોઈએ તે બતાવ્યું છે, તેને અનુક્રમે "વિધિ" અને "નિષેધ" કહેવાય છે'

'સમજાયુ. તો શું "કાલ" ની માફક જ "કર્મ" પળ પ્રકટ થાય છે?'

'ના. તેમાં એ તફાવત છે કે "કાલ" પોતે જ પ્રકટ થતો હોય છે, પરંતુ "કર્મ" તો જે "વિહિત" - એટલે શાસ્ત્ર ની આજ્ઞા મુજબ, અથવા "નિષિદ્ધ" -શાસ્ત્ર આજ્ઞા વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે, તેના કારણે પ્રકટ થતું હોય છે.'

'શું "કર્મ" નો અનુભવ પળ "કાલ" ની માફક થાય છે ?'

'ના, "કર્મ" એ ક્રિયા રૂપ હોવાથી તે ભગવાન માં તેમના ધર્મ રૂપે સમાવિષ્ટ હોય છે. તેથી તે કાલ ની માફક નિત્ય પ્રકટ હોતું નથી. પરંતુ, કર્મ મનુષ્ય ને તેનુ ફલ પ્રદાન નથી કરતું ત્યાં સુધી જ પ્રકટ હોય છે.'

'એટલેકે કર્મ નુ ફલ મનુષ્ય ભોગવી ન રહે ત્યાં સુધી જ "કર્મ" નઈ સ્થિતિ રહે છે ?.'

'હા, તેમજ છે'.

'તો શું દરેક વ્યક્તિ માં "કર્મ શક્તિ" જુદી જુદી હોય છે ?.'

"કર્મ" એ ભગવાન ની भीतर રહેલુ એક સર્વસાધારણ રૂપ છે, જે વાસ્તવ માં વ્યાપક હોય છે, પરંતુ દરેકે દરેક વ્યક્તિ માં તે તેના દ્વારા કરાતી વિધિ-નિષેધ અનુસાર ક્રિયા દ્વારા પ્રકટ થતુ હોય છે.'

'એટલે જ્યારે વ્યક્તિએ કરેલી ક્રિયા નુ ફલ ભોગવાઈ જાય ત્યારે કર્મ સમાપ્ત થઈ જાય છે ?'

'હા, કર્મ, જે તે વ્યક્તિ ને, તેણે કરેલ ક્રિયા નુ ફલ આપી ને અંશતઃ તિરોહિત થઈ જનારી ભગવાન ની સર્વસાધારણ શક્તિ છે '.

"કર્મ" મા સચ્ચિદાનંદ રૂપભગવાન ના કોઈ તત્ત્વ રહેલા છે ?.'

'હા, ભગવાન ની આ કર્મ શક્તિ ની भीतर માં "ચિદંશ" અને "આનંદાંશ" નો સદન્તર તિરોભાવ હોય છે, પરંતુ કર્મ ની સ્થિતિ રહે ત્યાં સુધી અંશતઃ "સંદંશ" પ્રકટ હોય છે.'

'શું કર્મ બંધન સૌને લાગુ પડે છે ?'

'જેઓ કાલ ને આધીન છે, તેના પર "કર્મ" નિયામક બાની ને કાર્ય કરે છે.

'અર્થાત, "કાલ" અને "કર્મ" રૂપે સૃષ્ટિ મા ભગવાન નુ અસ્તિત્વ છે'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

\*\*\*\*\*

૧૪. (ચાલુ) "પ્રકૃતિ-પુરુષ-કાલ-કર્મ-સ્વભાવ"

\*\*\*\*\*

'તો "સ્વભાવ" થી શું તાત્પર્ય છે ?'

'આપણે જોઈએ છીએ કે સૃષ્ટિમા પ્રાણી માત્ર નો કોઈ વિશેષ "સ્વભાવ" અથવા ગુણ હોય છે, જે મુજબ તેનું વર્તન હોય છે. તેમ જડ પદાર્થો ના પણ જુદા જુદા ગુણધર્મો હોય છે.' તેને તેમનો "સ્વભાવ" કહેવાય છે.'

'કોઈ ઉદાહરણ આપશો ?'

'જુઓ, દૂધ માથી દહીં બને, તે તેલ માં રૂપાંતરિત થતું નથી. માટી મા થી ઘડો બને, કાપડ નહીં. હંસ હમૈંશા સફેદ જ હોય છે, મોર પચરંગી હોય છે. પ્રત્યેક પ્રાણી ની પ્રકૃતિ (સ્વભાવ) ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. પ્રત્યેક પદાર્થ નો સ્વાદ જુદો જુદો હોય છે. કોઈ ખારો, કોઈ કડવો. આ બધી વિશેષતાઓ પાછલ કારણ મૂલતઃ ભગવાન ની ઇચ્છા રહેલી હોય છે. તે વિશેષતા ને "સ્વભાવ" કહેવાય છે.'

'હાં, વાત તો સાચી છે.'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે ભગવાને જગત ની ઉત્પત્તિ સમયેજ પોતાની ઇચ્છાથી પ્રત્યેક વસ્તુ માં જુદી જુદી વિશેષતાઓ પ્રકટ કરી છે, જેને "તેનો" "સ્વભાવ" કહેવાય છે. તેથી "સ્વભાવ" પણ ભગવાન નું જ રૂપાંતર છે. તે પ્રત્યેક પદાર્થ - પ્રાણી માત્ર મા અસ્તિત્વ ધરાવે છે.'

'સમજાય તેવી વાત છે.'

'તેઓ સમજાવે છે કે સર્જન થયેલ પદાર્થોની બાબત માં ભગવાન ની ઇચ્છા સિવાય કોઈપણ રૂપે "સ્વભાવ" પ્રકટ થતો નથી. તેથી "સ્વભાવ" ભગવાન નું એક વિશિષ્ટ સ્વરૂપ છે.'

'એટલેકે "કાલ" અને "કર્મ" ની માફક "સ્વભાવ" રૂપે પણ સૃષ્ટિ માં અસ્તિત્વ રહેલું છે, એમજ ને?'  
'બિલકુલ'.

'તો તેમાં "સચ્ચિદાનંદ" સ્વરૂપ ના કયા તત્ત્વ વિદ્યમાન હોય છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે વસ્તુ નો સ્વભાવ ભગવાન ની ઇચ્છા માત્ર ના કારણે હોય છે, તેથી તેમાં ભગવાન ના સત, ચિત, કે આનંદ કોઈ પણ તત્ત્વ નું અસ્તિત્વ હોતું નથી. વસ્તુ ની ઉત્પત્તિ સાથે તેમાં સ્વભાવ પ્રકટ થાય છે, તે નષ્ટ થતા તેમાથી વિસર્જિત થઈ જાય છે.'

'વાત એકદમ સ્પષ્ટ સંમજાઈ ગઈ!'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૫. "જગત ની ઉત્પત્તિ અને તેનું સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

'આટલી ચર્ચા થી એ તો સમજાયું કે ભગવાન પોતાની ઇચ્છાથી પોતાના "અક્ષરબ્રહ્મ" સ્વરૂપ માથી પ્રકૃતિ, પુરુષ, કાલ, કર્મ અને સ્વભાવ એ પાંચ રૂપો મા રૂપાંતરિત થયેલા હોવાથી તેઓ સૃષ્ટિ મા આ પાંચ રૂપો થી અસ્તિત્વ ધરાવે છે, એમજ ને ?'.

'હાં. સૃષ્ટિ નું અવલોકન કરીએ તો જણાસે કે તેમાં આ પાંચ સ્વરૂપો સિવાય અન્ય કશા નું અસ્તિત્વ નથી. માટેજ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે આ જગત ભગવાને ધારણ કરેલું તેમનું "આધિભૌતિક સ્વરૂપ" છે. અક્ષરબ્રહ્મ તેમનું "આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ" કહેવાય.'

'પરંતુ જગત માં તો વિવિધ પદાર્થો અસંખ્ય પ્રાણીસૃષ્ટિ તેમના વિભિન્ન અંગો, તેમની વૃત્તિ, કાર્યો ગુણો વગેરે જોડે છે. આ બધું કેવીરીતે સર્જાયું છે?'

'આ બાબત ભાગવત માં કપિલ ભગવાને માતા દેવહુતિને ઉપદેશ આપતા વિસ્તાર થી સમજાવી છે. શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ પણ નિબંધ ના સર્વનિર્ણય પ્રકરણ માં "પ્રમેય" ના સ્વરૂપ ને સમાજવતાં આ પ્રક્રિયા નો ખુલાસો કરતાં કહ્યું છે કે જગત ની ઉત્પત્તિ ના મૂલ માં "પ્રકૃતિ" અને "પુરુષ" નું સંયોજન છે.'

'ભગવાન ના એ બે રૂપો નું સંયોજન કેવી રીતે થયું છે ?'

'આપણે જાણ્યું કે "કાલ" ભગવાન ની "ચેષ્ટા" - તેમની ક્રિયાશક્તિ નું સ્વરૂપ છે. તેના કારણે તેમના પ્રકૃતિ અને પુરુષ સ્વરૂપો નું સંયોજન થાય છે'

'એટલે શું કાલ ના પ્રભાવ થી તે બન્ને સ્વરૂપો એકઠા થાય છે ?'

'હા. પ્રકૃતિ જડ તેમજ ત્રિગુણાત્મિક છે, અર્થાત તેમાં સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણો રહેલા છે. આ ત્રણેય ગુણો તેમાં "સમ" હોય છે, એટલે સમાન રૂપથી અસ્તિત્વ ધરાવે છે. પરંતુ કાલ ના પ્રભાવ થી તેમાં ખલભલાટ થાય છે, અને તે "વિસમ" બને છે.'

'તેનું પરિણામ શું હોય છે?'

'કાલ ની ચેષ્ટા ના કારણે પ્રકૃતિ અને પુરુષ ના સંયોજન થી એક વિશિષ્ટ તત્ત્વ ની ઉત્પત્તિ થાય છે, જેને "મહત તત્ત્વ" કહેવામાં આવ્યું છે.'

'એ "મહત તત્ત્વ" નું મહત્ત્વ શું છે ?'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૧. (ચાલુ) "જગત ની ઉત્પત્તિ અને સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'મહત તત્ત્વ નુ મૂલ સ્વરૂપ "આધિદૈવિક" છે, "આધ્યાત્મિક" સ્વરૂપ બ્રહ્મ ના શરીર રૂપ છે, અને "આધિભૌતિક" સ્વરૂપ ને "ચિત" ની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. તેને આ સૃષ્ટિ નો "ગર્ભ" કહી શકાય જેમાથી આ સૃષ્ટિ નો ક્રમશઃ વિકાસ થાયેલો છે.' "મહત તત્ત્વ" માથીજ જગત ના કારણ રૂપ બીજા તત્ત્વો ની ઉત્પત્તિ થયેલી છે'.

'બીજા કયા તત્ત્વો ઉત્પન્ન થયા છે?'

'મહત તત્ત્વ માંથી પ્રથમ "અહંકાર" ની ઉત્પત્તિ થઈ છે. તેના પળ ત્રણ પ્રકાર છે - સાત્ત્વિક, રાજસિક અને તામસિક, જેમાથી બીજા તત્ત્વો ઉત્પન્ન થયા છે.'

'કયા તત્ત્વો ?'

'સાત્ત્વિક અહંકાર" મા થી "મન" ની ઉત્પત્તિ થઈ છે. વિભિન્ન દેવો તથા સૂર્ય ચન્દ્ર આદિ પળ તેમાથી જ ઉત્પન્ન થયા છે, "રાજસિક અહંકાર" માંથી પાંચ કર્મેન્દ્રિયો - હાથ, પગ વગેરે, તથા પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો - આંખ, કાન વગેરે ની ઉત્પત્તિ થઈ છે, અને "તામસિક અહંકાર" માથી પાંચ તન્માત્રા - રૂપ, રસ ગંધ આદિ તેમજ પાંચ મહાભૂત - પૃથ્વી, જલ આદિ ઉત્પન્ન થયા છે.'

'તો શું આ બધા મૂલ તત્ત્વો જગત ની ઉત્પત્તિ ના કારણ રૂપ છે?'

'બિલકુલ. શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આ બધા જ કુલ ૨૮ તત્ત્વો ને જગત રૂપી "કાર્ય" ના "કારણ" માને છે.'

'કયા ૨૮ તત્ત્વો ?'

'૧. પ્રકૃતિ, ૨. પુરુષ, ૩. મહત, ૪. અહંકાર, ૫. મન, ૬ થી ૧૦ - કર્મેન્દ્રિયો હાથ, પગ વગેરે, ૧૧ થી ૧૫ - પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો આંખ , કાન, નાક વગેરે, ૧૬ થી ૨૦ - પાંચ તન્માત્રાઓ - રૂપ, રસ, ગંધ, શબ્દ, સ્પર્શ , ૨૧ થી ૨૫ - પાંચ મહાભૂત - પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અને ૨૬ થી ૨૮- ત્રિગુણો - સત્ત્વ, રજ, તમ.

'એટલે કે આ સૃષ્ટિ ની ઉત્પત્તિ આ ૨૮ મૂલ તત્ત્વો માથી થયેલી છે?'

'હાં, તેથી જ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આ તત્ત્વો ને બ્રહ્મ નું "કારણ સ્વરૂપ" અથવા "કારણ કોટિ" કહે છે.'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૫. (ચાલુ) "જગત ની ઉત્પત્તિ અને સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'પ્રકૃતિ ઇત્યાદિ રૂપો ને "તત્ત્વ" શા માટે કહ્યા છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે આ બ્રહ્માણ્ડ ની ઉત્પત્તિ પહેલા આ બધા ઘટકો ઉત્તરોત્તર ઉત્પન્ન થયા હતા. તે ક્રમશઃ "કાર્ય" રૂપ જગત ની ઉત્પત્તિ માટે "કારણ" રૂપ છે. તેથી તેને મૂળ તત્ત્વ માનવામા આવ્યા છે'

"બ્રહ્માણ્ડ" શબ્દ થી તાત્પર્ય શું છે?'

'જેવી રીતે પક્ષી ના બચ્ચા ના જન્મ પૂર્વે ઇંડુ બહાર આવે છે. તે ઇંડા માંથી તરત જ બચ્ચૂ પ્રકટ થતુ નથી, પરંતુ તેને પક્ષી દ્વારા સેવવામાં આવે તે પછી બચ્ચૂ જન્મે છે, તેમ આ જગત ની ઉત્પત્તિ પૂર્વે આ સૃષ્ટિ ની અવસ્થા ને "અંડ" રૂપે પ્રકટ થઈ તેમ કહેવાય છે.'

'ઐતલે મુલમાં તો તે તત્ત્વો "સચ્ચિદાનંદ" સ્વરૂપ ભગવાન માથીજ ઉત્પન્ન થયેલા છે ને ? તો તેને "કારણ" શા માટે કહ્યા છે ?'

'કેમકે જગત મા વિદ્યમાન દેહાદિ અસંખ્ય જડ પદાર્થો પ્રકૃતિ માં થી સીધે સીધા રૂપાંતરિત થયા નથી પરંતુ ઉત્તરોત્તર "કારણ-કાર્ય" સંબંધ થી ક્રમશઃ અંતિમ રૂપે પ્રકટ થયા છે .'

'કોઈ ઉદાહરણ થી સમજાવશો ?'

'જેવી રીતે કપાસ માં થી કોઈ વસ્ત્ર સીધેસીધુ બની જતુ નથી. પહેલા "કારણ" રૂપ કપાસ મા થી "કાર્ય" રૂપ દોરા બને છે. પછી તે દોરા રૂપી "કારણ" માંથી કાપડ રૂપ "કાર્ય" મા પરિવર્તિત થાય છે. અંતે કાપડ માથી વસ્ત્ર બનાવામાં આવે છે, ત્યારે કાપડ "કારણ" કહેવાય અને વસ્ત્ર "કાર્ય". તેવીજ ક્રમશઃ ક્રિયા દ્વારા પ્રકૃતિ માથી જગત ના જુદા જુદા પદાર્થો બન્યા છે. તે બધા ભગવાન ના "સદંશ" ના અવાન્તર પ્રભેદો છે. તેથી જડ પદાર્થો નો સંબંધ ભગવાન સાથે "કારણ-કાર્ય" નો છે.'

'તો પછી ચૈતન્ય સૃષ્ટિ શેમાંથી પ્રકટ થઈ છે?'

'ભગવાન ના "ચિદંશ" માથી અસંખ્ય જીવાત્મા પ્રકટ થયા છે જે સીધેસીધે ભગવાન ના અંશ રૂપે પ્રકટ થયા છે, તેથી તેમનો ભગવાન સાથે સંબંધ "અંશ-અંશી" રૂપે રહેલો છે.'

'સમજાય છે '.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૫. (ચાલુ) "જગત ની ઉત્પત્તિ અને સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

'એ રીતે જગત ના અસંખ્ય જડ પદાર્થો મા ભગવાન નો "સંદંશ" વિદ્યમાન હોય છે. જગત ની સમગ્ર પ્રાણી સૃષ્ટિ ના દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ તેમજ અંતઃકરણ (મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર) તથા તેમનામાં રહેલા સત્ત્વ, રજ અને તમ ગુણો એ સર્વ ભગવાન ના સંદંશ રૂપ પ્રકૃતિ મા થી ઊપર બતાવ્યું તેમ ક્રમશઃ ઉત્પન્ન થયેલા છે.'

'તો જગત માં જે ચૈતન્ય સૃષ્ટિ છે તે કેવી રીતે બની છે ?'

'ભગવાન ના "ચિદંશ" ના કારણે પ્રાણી સૃષ્ટિ માં ચૈતન્ય રહેલું હોય છે, જેને "જીવાત્મા" કહે છે.'

'ઘટલે સમગ્ર પ્રાણી સૃષ્ટિ મા "જીવાત્મા" રહેલ હોય છે !'

'હા, તેના કારણે જ તે કાર્યશક્તિ તથા જ્ઞાન શક્તિ દ્વારા પ્રવૃત્તિ કરે છે.'

'અર્થાત ભગવાન ના "સચ્ચિદાનંદ" સ્વરૂપ માથી જ આ જગત ઉત્પન્ન થયેલું છે !'

'બિલકુલ. તેથીજ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે, કે આ જગત "ભગવાન નુ કાર્ય" છે. ભગવાન "જગત નુ કારણ" છે.'

'તો શું અન્ય લોકો નો અભિપ્રાય જુદો છે?'

'હાં, વિભિન્ન દાર્શનિક વિચારધારાઓ જગત વિશે જુદો જુદો મત ધરાવે છે.'

'શું કહે છે બીજા લોકો ?'

'સાંખ્ય દર્શન માને છે કે જગત ની ઉત્પત્તિ ના કારણભૂત બે મૂલ તત્ત્વો - "પ્રકૃતિ" અને "પુરુષ" જ છે. ન્યાય અને વૈશેષિક દર્શનો ની માન્યતા પ્રમાણે જગત "પરમાણુઓ નુ બનેલું છે. પૂર્વ મીમાંસા દર્શન કહે છે કે મનુષ્ય ના કર્મના ફલ ભોગવવા ની એક વ્યવસ્થા રૂપે જગત અસ્તિત્વ મા આવેલું છે. તેના થી વિપરીત "અદ્વૈત વેદાન્ત" ના પુરસ્કર્તા શંકરાચાર્યજી ના મતે જગત "માયા" દ્વારા નિર્મિત છે, અર્થાત તે માત્ર એક ભ્રમણા છે, વાસ્તવિક નથી. તેથી તેઓ જગત ને મિથ્યા કહે છે.'

'ઓહ, તો જગત વિશે આટલા બધા વિભિન્ન મત પ્રવર્તે છે !'

'હા, પરંતુ, શ્રીવલ્લભાચાર્યજી વિભિન્ન ભગવતશાસ્ત્રો ના આધારે સ્પષ્ટપણે પ્રતિપાદિત કરે છે કે જગત ભગવાને સ્વયં પોતાના માંથી ઉત્પન્ન કર્યું છે, તેથી પોતાના જેવું સત્ય - વાસ્તવિક છે, બલ્કે તે ભગવાન નુજ બીજું "આધિભૌતિક સ્વરૂપ" છે.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૪૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

## ૧૬. "જીવાત્મા નું સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

"જીવાત્મા" શું છે?.

'તે પ્રત્યેક પ્રાણિ મા-રહેલું "ચૈતન્ય તત્ત્વ" છે. તેને "જીવ" અથવા "આત્મા" પણ કહેવાય છે.'

'તેનું સ્વરૂપ શું છે ? તે કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ?.'

'જીવ ભગવાન નો અંશ છે. તે ભગવાન માથી છૂટો પડ્યો છે.'

'કેવી રીતે ? વિસ્તારથી સમજાવશો?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ઉપનિષદ-વચનો ના આધારે સમજાવે છે કે જ્યારે ભગવાને અનેક થવાની ઈચ્છા કરી ત્યારે જેવીરીતે સઠગતા કોલસા માંથી ચિંગારીઓ નિકલે છે તેમ તેમના "સચ્ચિદાનંદ અક્ષરબ્રહ્મ સ્વરૂપ" માંથી અસંખ્ય અંશ છૂટા પડ્યા. તેમાંથી કેટલાક માં માત્ર તેમનો "સત" અંશ પ્રકટ રહ્યો અને "ચિત" તથા "આનંદ" અંશ તિરોહિત થઈ ગયા. તે આગળ બતાવ્યું તેમ "કારણ-કાર્ય" ની ઉત્તરોત્તર પ્રક્રિયા થી "જડ પદાર્થો" બન્યા. તેમ "સંદંશ" અને "ચિદંશ" જેમાં પ્રકટ રહ્યા અને "આનંદાંશ" તિરોહિત થઈ ગયું તે અંશ રૂપે અસંખ્ય "જીવાત્મા" બની પ્રાણી માત્ર માં સ્થિત છે.'

'એટલે પ્રત્યેક દેહધારી પ્રાણી - મનુષ્ય મા ભગવદ-અંશ રૂપ જીવાત્મા અર્થાત આત્મા રહેલો છે?.'

'બિલકુલ. "આત્મા" એ દેહધારી મનુષ્ય નું મૂલ સ્વરૂપ છે'. તે ભગવાન નો અંશ હોવાથી શાસ્વત છે.'

'ઓહ, હવે સમજાયું કે શા માટે ભગવાન ગીતા માં કહે છે - "મમૈવાંશો જિવ લોકે જીવ ભૂત સનાતન."'

'હવે મારો મૂલ પ્રશ્ન યાદ કરો - "તમે કોણ છો?"

'અરે, હા, હવે સમજાયું છે, હું વાસ્તવ મા "ભગવાન નો અંશ છું. ગોપાલ તો મારા યોગીયા નું નામ છે'.

'મારા પ્રથમ સવાલ નો જવાબ જડી ગયો ?'

'બહુ લાંબી યાત્રા ને અંતે !. પરંતુ તે દરમિયાન ઘણું જાણવા મળ્યું.'

'હજી કોઈ પ્રશ્ન છે ?'

'હવે તો અનેક નવા પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થયા છે.'

'પૂછો'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૪૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૬. (ચાલૂ) "જીવાત્મા નું સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

ચાલૂ.....

'જો જીવાત્મા ભગવાન નો જ દિવ્ય અંશ હોય તો તેને દુઃખ વગેરે નો અનુભવ શા માટે કરવો પડે છે. ભગવાન તો આનંદ રૂપ છે !'

'સરસ સવાલ કર્યો. જે સમયે જીવાત્મા ભગવાન થી અંશ રૂપે છૂટો પડે છે, ત્યારે તેનામાં ભગવાન ના ત્રણેય તત્ત્વો સત, ચિત, આનંદ વિદ્યમાન હોય છે. તેથી તે તેની "શુદ્ધ અવસ્થા" કહેવાય છે.'

'તો તે અવસ્થા કાયમ કેમ રહેતી નથી ?'

'જીવ જ્યારે ભગવાન થી અલગ થાય છે, ત્યારે તે ભગવાન ની "અવિદ્યા શક્તિ" ના સંસર્ગ મા આવે છે. તેના કારણે તેનામાં થી "આનંદ" તત્ત્વ તિરોહિત થઈ જાય છે. તેનામાં થી ભગવાન ના ઐશ્વર્યાદિ દિવ્ય ષડગુણો પણ લુપ્ત થઈ જાય છે.'

'અવિદ્યા શક્તિ' શું છે ?'

'તે વાત પછી સમજીએ પરંતુ તેના પરિણામે તેને વિપરીતતા નો અનુભવ થાય છે.'

'કયા પ્રકાર ની વિપરીતતા ?'

'જીવાત્મા "ઐશ્વર્ય" ના અભાવ માં પરાધીનતા નો અનુભવ કરે છે, "વીર્ય" ન રાહેતાં તેને દુઃખ સહન કરવા પડે છે, "યશ" ના અભાવ માં તે હીન બની જાય છે, "શ્રી" ચાલી જવાથી તે રંક બને છે, "જ્ઞાન" દૂર થતા તેનામાં વિપરીત જ્ઞાન આવે છે, દેહાદિમાં અહંકાર ઉત્પન્ન થાય છે, અને "વૈરાગ્ય" ના અભાવ મા તે વિષયો માં આસક્ત બને છે.'

'ઓહ, સમજાય છે.'

'આ જીવની "બદ્ધ અવસ્થા" કહેવાય છે, કારણકે તેનામાં "હું પળા" - અહંતા અને "મારાપણા" - મમતા નો ભાવ જાગે છે, તે બંધન માં આવી જાય છે'

'કયા પ્રકારનું બંધન ?'

'જીવ જન્મ-મરણ ના ચક્રાવા મા ફસાય છે, તે કર્મ કરે છે, જેના ફલ ભોગવવા તેને અનેક યોનિયોમાં ભટક્યા કરવું પડે છે. આ વિષયક્રમ ચાલ્યા કરે છે.

'ઈટલે આ વિષમ પરિસ્થિતિ છે, જેમાંથી ભગવાન થી છૂટા પડ્યા પછી પ્રત્યેક જીવાત્માએ પસાર થવું પડે છે એમને ?'

'વિલકુલ'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૪૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*



(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૬. (ચાલુ) "જીવાત્મા નું સ્વરૂપ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'તો શું જીવાત્મા નું જન્મ-મરણ થાય છે ?'.

'ના, જીવાત્મા તો ભગવાન નો અંશ હોવાના કારણે તે "નિત્ય" છે. તેની ઉત્પત્તિ કે નાશ નથી. ભગવાન ગીતા મા કહે છે કે જીવ નો નથી જન્મ કે નથી મરણ. જેવીરીતે મનુષ્ય જૂના વસ્ત્ર કાઢિને નવા ધારણ કરી લે છે, તેમ જીવ એક દેહને ત્યજિને નવા દેહ માં પ્રવેશે છે. જન્મ-મરણ દેહ ના ધર્મ છે, જીવ ના ધર્મ નથી.'

'જીવાત્મા મા બીજા કયા ધર્મ રહેલા છે ?'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ના મતે જીવાત્મા ભગવાન નો અંશ હોવા ના કારણે જ્ઞાતા, કર્તા અને ભક્તા છે. "ચૈતન્ય" અથવા "જ્ઞાન" જીવ નો ધર્મ છે. તેવીજ રીતે જીવ નો ભગવાન સાથે અંશ-અંશી નો સંબંધ હોવાના કારણે ભગવાન ની માફક જીવમા "કર્તાપણુ" અને "ભોક્તાપણુ" પળ રહેલું છે.'

'જો જીવ ભગવાન નો અંશ હોય તો કેટલાક "અહં બ્રહ્માસ્મિ" - હું જ્ બ્રહ્મ છું તેમ શા માટે કહે છે ? શુ કોઈ મનુષ્ય પોતે બ્રહ્મ હોઈ શકે ?'.

'સરસ સવાલ કર્યો. શંકરાચાર્યજી ના મતે "આત્મા એજ પરમાત્મા છે. અજ્ઞાન યુક્ત આત્મા ને જીવ કહેવાય છે. તેઓ જીવ ને અંશ નહીં માનતા "વિભુ" માને છે. તેથી તેમનુ સૂત્ર છે - "બ્રહ્મ સત્ય, જગન્મિથ્યા, જીવો બ્રહ્મૈવ નાપર:", અર્થાત જીવ બ્રહ્મ જ છે, અન્ય કશુ નહીં'.

'આવા વિધાન માટે તેમની પાસે કોઈ પ્રમાણ હશે ને ?'.

'છાન્દોગ્ય ઉપનિષદ માં પિતા તેના પુત્ર શ્વેતકેતુ ને કહે છે "તત્ત્વમસિ", તે આત્મા તું છે. આ વાક્ય ને "મહાવાક્ય" માની શંકરાચાર્યજી જીવ ને બ્રહ્મ હોવાનું પ્રતિપાદિત કરે છે.'

'તો શું તે પ્રમાણ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સ્વીકારતાં નથી?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ના મતે આ અર્ધવાક્ય છે. સમગ્ર વચન મા ઋષિ દૃશ્યમાન જગત અને જીવ બન્ને "બ્રહ્માત્મક" છે, તેમ કહ્યુ છે. તેથી આ પ્રમાણ નથી. તેથી જીવ બ્રહ્મ છે તેમ પ્રમાણિત થતુ નથી. પરંતુ અનેક અન્ય પ્રમાણો થી જીવ ભગવાન નો અંશ હોવાનુ પુરવાર થાય છે.'

'આ દલીલ સમાજમાં આવે છે !'.

'ઉપરોક્ત પ્રમાણો થી જીવ અનેક અંશ રૂપો મા ભગવાનમાં થી છૂટો પડેલો છે અને તેમાં ભગવાન ના "સદંશ" તથા "ચિદંશ" પ્રકટ હોવાનું અને "આનંદાંશ" ગુપ્ત હોવાનું પ્રમાણિત થાય છે.

'હવે જીવાત્મા ના સ્વરૂપ ની સ્પષ્ટતા બરાબર થઈ !'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૪૯) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

\*\*\*\*\*

૧૭. "અંતર્યામી"

\*\*\*\*\*

'કહેવાય છે કે પ્રાણી માત્ર માં ભગવાન નો વાસ છે, તો શું તે "જીવાત્મા" જ છે ?'

'ના. જેવીરીતે અક્ષરબ્રહ્મ માં થી "સંદંશ" અને "ચિદંશ" છૂટા પડ્યા જે અનુક્રમે અસંખ્ય જડ પદાર્થો અને જીવાત્મા બન્યા છે, તેવીરીતે તેનાં "આનંદાંશ" પણ છૂટા પડી અનંત "અંતર્યામી" બન્યા છે.'

'શું પ્રાણી માત્ર મા "અંતર્યામી" રહેલા છે. ?'

'હાં, સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ સમયે પ્રત્યેક દેહ માં જીવાત્મા સાથે ભગવાન અંતર્યામી સ્વરૂપે પ્રવિષ્ટ થાય છે'

'અંતર્યામી સ્વરૂપ નું કાર્ય શું છે ?'

'ભગવાન અંતર્યામી સ્વરૂપે જીવાત્મા ના નિયામક નું કાર્ય કરે છે. તેઓ પ્રાણિમાત્ર ના હૃદયમાં જીવાત્મા સાથે સાક્ષી રૂપે રહેલા છે. તેને "વ્યષ્ટિ અંતર્યામી" કહે છે.'

'શું ઉપનિષદ મા આ વિશે ઉલ્લેખ છે ?'.

'હાં, મુંડાકોપનિષદ આ હકીકત ને એક રૂપક તરીકે સમજાવતા કહે છે - "એક વૃક્ષની ડાલી પર બે પક્ષીઓ એકબીજાની બાજુમાં બેઠેલા છે. તેમાનુ એક પક્ષી વૃક્ષ ના ફળ નો ભોગ કરે છે, જ્યારે બીજુ પક્ષી સાક્ષી તરીકે જોયા કરે છે." આમાં ભોગ કરનાર પક્ષી "જીવાત્મા" છે, અને સાક્ષી તરીકે પરમાત્મા "અંતર્યામી" રૂપ છે.'

'તો આ સમગ્ર સૃષ્ટિ નું સંચાલન ભગવાન કેવી રીતે કરે છે ?'

'સમગ્ર સૃષ્ટિ ના નિયામક અથવા સંચાલક ને "સમષ્ટિ અંતર્યામી" કહેવાય છે. તેનેજ આપણે "વિરાટ પુરુષ", "નારાયણ" કે "પરમાત્મા" કહિયે છીએ.'

'પરંતુ સૃષ્ટિ ના નિયામક તો "બ્રહ્મા- વિષ્ણુ - શિવ" એ ત્રિદેવો માનવા માં આવે છે !'

'હાં, તે ત્રિદેવો નું પ્રાકટ્ય "સમષ્ટિ અંતર્યામી" રૂપ ધારણ કરનાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ મા થીજ થયુ છે, જેમને "ગુણાવતાર દેવો" કહેવાય છે. તેઓ અનુક્રમે સૃષ્ટિ ની ઉત્પત્તિ, પાલન અને સંહાર નુ કાર્ય કરે છે'.

'ઓહ, એટલે ભગવાન સમસ્ત સૃષ્ટિ નુ નિયમન "સમષ્ટિ અંતર્યામી" સ્વરૂપે અને વ્યક્તિગત નિયમન "વ્યષ્ટિ અંતર્યામી" સ્વરૂપ થી પ્રાણિમાત્ર માં બિરાજી ને કરે છે !'

'એટલા માટે જ કહેવાય છે "પરમાત્મા" ની નજર પ્રત્યેક ગતિવિધિઓ પર હોય છે.'

'સમજાયું'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૦) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૮. "અવિદ્યા - વિદ્યા શક્તિ"

\*\*\*\*\*

'યાદ છે પહેલો પ્રશ્ન "? "તમે કોણ છો ?" પુછેલું.

'હાં, જવાબ મા કહેલું, "ગોપાલ". હવે સમજાયુ કે ગોપાલ તો મારા શરીર નું નામ છે !'

'ઁટલે "તમે દેહ છો" ઁમ સમજી બેઠેલા ! ઁરુને ?'

'હાં, હવે ભૂલ સમજાય છે.

'જાણો છો કે તમારા દેહ ને "તમે છો" તેમ શાથી માની બૈઠા ?'

'ના, કારણ ઁબર નથી.

'અવિદ્યા ના કારણે !. "અવિદ્યા" ભગવાન ની ઁક શક્તિ છે.

'તમે કહેલુ કે જીવાત્મા ભગવાન થી છૂટો પડે છે ત્યારે "અવિદ્યા" ના સંસર્ગ મા ઁવે છે, જેના કારણે તેને દુઃઁ સહન કરવું પડે છે અને મુશ્કેલીઁ ભોગવવી પડે છે.

'હા, શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે "વિદ્યા" - "અવિદ્યા" નામની ભગવાન ની શક્તિઁ "માયા" દ્વારા નિર્મિત થયેલી છે, જે સૃષ્ટિના સંચાલન મા કારણભૂત છે.'

'અવિદ્યા" શક્તિ નું કાર્ય શું છે ?

'ઁ શક્તિ ના કારણે જીવ ને પાંચ પ્રકારના "અધ્યાસ" ઉત્પન્ન થાય છે.

'અધ્યાસ" ઁટલે શું?.

'અધ્યાસ નો અર્થ છે ઁટી ભ્રમણા - ભ્રાન્તિ. અવિદ્યાને કારણે જીવ પોતાને દેહ, ઁન્દ્રિય, પ્રાણ, અને અંતઃકરણ માનવા લાગે છે. પોતે ભગવાન નો અંશ છે, તે ભૂલી જાય છે, અર્થાત તેને "સ્વરૂપ વિસ્મૃતિ" થઈ જાય છે.'

'ઁહ, હવે સમજાયુ !'

'તેથી અવિદ્યા ને "પંચપર્વા" અર્થાત પાંચ વિભાગ વાઁી કહી છે. તે છે - દેહાધ્યાસ, ઁન્દ્રિયાધ્યાસ, પ્રણાધ્યાસ, અન્તઃકરણાધ્યાસ, અને સ્વરૂપ વિસ્મૃતિ. ઁ પાંચ પ્રકાર ની અવિદ્યા સંપૂર્ણ પળે લાગૂ પડવાથી અંતઃકરણાદિ ના ઁર્મો વડે બંધાઈ ને જીવ જન્મ-મરણ પામે છે.'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોઁ સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

## ૧૮. (ચાલુ) "અવિદ્યા - વિદ્યા શક્તિ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'જીવાત્મા ને અવિદ્યા ની અસર કેવી રીતે થાય છે ?'

'પ્રકૃતિ ના ત્રણ ગુણો છે - સત્ત્વ, રજ અને તમ. અવિદ્યાની ઉત્પત્તિ રજ તથા તમ ગુણો માંથી થયેલી છે.'

'થોડા વિસ્તાર થી સમજાવો'.

'અગાઉ આપણે જોઈ ગયા કે પ્રકૃતિ માંથી "મહત્ત્વ" ની સર્વ પ્રથમ ઉત્પત્તિ થયેલી છે. યાદ છે ને ?'

'હાં, બરાબર યાદ છે. અને તેમાથી "અહંકાર" ઉત્પન્ન થયો છે, ખરૂંને?'

'સાચું કહ્યું. મહત્ત્વ એ "ચિત્ત" સ્વરૂપ છે. ચિત્ત અને અહંકાર એ બન્ને "અંતઃકરણ" રૂપ છે. તેથી સૌ પ્રથમ અંતઃકરણ નો અધ્યાસ થાય છે. જીવ પોતાને અહંકાર સ્વરૂપ માને છે. તે છે "અંતઃકરણાધ્યાસ". પ્રાણ અંતઃકરણ નું રૂપાંતર છે. તેથી તેના પછી "પ્રણાધ્યાસ" થાય છે. રાજસ અહંકાર માંથી ઇન્દ્રિયો ઉત્પન્ન થયેલી છે. તેના કારણે જીવ ને "ઇન્દ્રિયાધ્યાસ" થાય છે. તેવીજ રીતે તામસ અહંકારમાથી પંચમહાભૂત ઉત્પન્ન થયા છે, જેમાથી દેહ બન્યો છે. તેથી જીવ દેહ ને પોતાનું સ્વરૂપ માની લે છે.'

'અને આ ચારેય અધ્યાસ ના કારણે જીવ ને પોતાના સાચા સ્વરૂપ નું વિસ્મરણ થઈ જાય છે. બરાબર ને !'

'હાં, આપણે કહિયે છીએ કે "હું જાણું છું, હું પાતલો છું" વગેરે. વાસ્તવ મા "હું તો આત્મા છું, ભગવાન નો અંશ છું". આત્મા નથી જાણું કે નથી પાતલો. બસ, આને જ "દેહાધ્યાસ" કહેવાય છે.'

'શું હું કાણો છું કે બહેરો છું, એમ કહેવું કે માનવું "ઇન્દ્રિયાધ્યાસ" છે ?'

'બિલકુલ. હું વાસ્તવ મા ઇન્દ્રિય નથી છતાં આંખ - કાન ઇત્યાદિ અંગો ને અનુલક્ષી ને આમ કહેતા હોઈએ છીએ. તે આપણી ભ્રમણા છે. તેમ "પ્રણાધ્યાસ" તેને કહેવાય જ્યારે આપણે કહિયે છીએ કે "હું ભુખ્યો છું, તરસ્યો છું" વગેરે. "અંતઃકરણાધ્યાસ" ને કારણે આપણે કહિયે છીએ કે "હું જાણું છું અથવા નથી જાણતો. મને હર્ષ થાય છે, અથવા શોક થાય છે, વગેરે.'

'ઘટલેકે આ ચાર પ્રકારે "અધ્યાસ" અથવા ઓછી ભ્રમણા ઉત્પન્ન થવાથી "સ્વરૂપ વિસ્મૃતિ" થઈ જાય છે, અને આપણે ભ્રાન્તિમય જીવન જીવીએ છીએ!'

'જન્મ - મરણ નું એજ કારણ છે !'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૮. (ચાલુ) "અવિદ્યા - વિદ્યા શક્તિ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

જીવ બંધન માં કેવીરીતે આવે છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે સ્વરૂપ અજ્ઞાન ને કારણે ઉત્તરોત્તર અંતઃકરણાધ્યાસ થી દેહાધ્યાસ થતાં સ્વરૂપ વિસ્મૃતિ થઈ જાય છે. જ્યારે જીવ પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલી જાય એટલે પુનઃ "હું દેહ છું" તેવો અધ્યાસ થાય જે ઉત્તરોત્તર અંતઃકરણાધ્યાસ સુધી પહોંચે છે, અને આમ ભવકૂપ મા વમલ ઉત્પન્ન થાય છે, અને પંચપર્વા અવિદ્યાવ મા જીવ ફસાઈ જાય છે. તેજ "બંધન" છે. અવિદ્યા ના કારણે જ જીવ દુઃખ અને અનીશતા તેમજ જન્મ-મરણ નો અનુભવ કરે છે.'

'જીવાત્મા તો ભગવાન નો અંશ છે, તેનો જન્મ કે મૃત્યુ નથી તેમ ગીતા મા કહ્યું છે, તો તેને જન્મ-મરણ નો અનુભવ શાથી થાય છે ?

'સાચી વાત છે, જીવ ભગવાન નો "ચિદંશ" છે. તેની ઉત્પત્તિ કે નાશ નથી. પરંતુ દેહ મા આપણે જન્મ-મરણ નો અનુભવ કરીએ છીએ. દેહ પંચમહાભૂત નો બનેલો 'જડ' છે, જે ભગવાન નો "સંદંશ" છે. તે ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે, અર્થાત દેહ નો પણ જન્મ કે મરણ ન કહેવાય !'

'જો દેહ કે તેમાં રહેલ આત્મા (જીવ) બન્ને નો જન્મ કે મૃત્યુ નથી તો આ "જન્મ-મરણ" ની ઘટના - પ્રક્રિયા શું છે?'

'ગીતા માં ભગવાન કહે છે - "જેમ મનુષ્ય જૂના વસ્ત્ર ત્યજી નવા વસ્ત્ર ધારણ કરે છે, તેમ જીવાત્મા એક દેહ નો ત્યાગ કરી નવા દેહ મા પ્રવેશે છે." (૨/૨૨). એટલે કે જીવ ના તે સંઘાત ના અવસર ને મૃત્યુ કે જન્મ કહેવાય છે. જીવાત્મા જન્મ - મરણ નો અનુભવ એ પંચપર્વા અવિદ્યા ના કારણે અનુભવે છે, કારણ કે તે પોતાના સ્વરૂપ ના અજ્ઞાન ને લીધે પોતાના દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ , અંતઃકરણ ને પોતે માની બેઠો હોય છે.'

'ઓહ, હવે સમજાય છે કે જીવ નું જન્મ કે મરણ એ વાસ્તવમાં અવિદ્યા ના કારણે તેની ભ્રમણા છે.'

'હાં, હકીકત મા તો તે એક "બંધન" છે !'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૮ (ચાલુ) "અવિદ્યા - વિદ્યા શક્તિ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'તો "બંધન" માથી મુક્ત થવાનો ઉપાય खरो ?'

'હાં, જો "અવિદ્યા" દૂર થાય તો જીવ ને મુક્તિ મળે.'

'જીવ ને લાગેલી અવિદ્યા કેવી રીતે દૂર થાય ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે "અવિદ્યા" જેવી ભગવાન ની "વિદ્યા શક્તિ" પળ છે, જેના થી જીવ ના અધ્યાસ દૂર થઈ તે મુક્ત થાય છે.'

'શું છે તે ભગવાન ની "વિદ્યા શક્તિ" ?'

'અવિદ્યા ની માફક "વિદ્યા" પળ પંચપર્વા છે, અર્થાત તેના પાંચ વિભાગ છે.'

'વિદ્યા ના પાંચ પર્વો કયા કયા છે ?'

'તે છે - વૈરાગ્ય, સાંખ્ય, યોગ, તપ અને ભક્તિ'.

'વૈરાગ્ય' એટલે શું ?'

'વૈરાગ્ય નો અર્થ છે - સાંસારિક વિષયો પ્રત્યે ઉદાસીનતા. ઘર, પરિવાર, ધન-સંપત્તિ મા મોહ ન રહે તેવી મનોવૃત્તિ ને "વૈરાગ્ય" કહેવાય છે.'

'સાંખ્ય નું તાત્પર્ય શું છે ?'.

'જ્યારે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય ત્યારે નિત્ય (આત્મા) અને અનિત્ય ( દેહાદિ, જે કાયમ ટકવાના ન હોય) તેવાં પદાર્થો નો ભેદ સમજાય, તેને "સાંખ્ય" કહે છે. જ્યારે ભેદ સમજાય ત્યારેજ તેવી મમતાસ્પદ વસ્તુઓ નો ત્યાગ અથવા તેના પ્રત્યે ઉદાસીનતા સંભવ બને.'

'"યોગ" કોને કહેવાય ?'.

'અનિત્ય પદાર્થો નો ત્યાગ કર્યા પછી પરમાત્મા મા ચિત્તને સ્થિર કરવા માટે યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધ્યાન, ધારણા, અને સમાધિ, એ અષ્ટાંગ યોગ નો અભ્યાસ, તેને "યોગ" કહેવાય છે.'

'તો પછી "તપ:" શું છે ?'.

જગત માં ઘટતી ઘટનાઓ ને ભગવાન ની લીલા સમજી ને સુખ-દુઃખ, નિંદા-સ્તુતિ, મિત્ર-શત્રુ વગેરે દ્વંદ્વો માં સમાન ભાવ કેલવવો અને જીવનમા અનુભવાતી વિપરીત પરિસ્થિતિ ને સહન કરવી, તે "તપ:" કહેવાય.

'"ભક્તિ" નો શું અર્થ છે ?'

'ભગવાન સાથે જીવ નો અંશ-અંશી નો સંબંધ છે તે જાણી ને, ભગવાન ના માહાત્મ્યજ્ઞાન સાથે તેમના માં પ્રગટ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય તેને "ભક્તિ" કહેવાય છે.જો ભક્તિ નુ પ્રયોજન મોક્ષ હોય તો તે "મર્યાદા ભક્તિ" કહેવાય, અને જો ભગવદ સુખાર્થે તેમના પ્રત્યે નિષ્કામ પ્રેમ હોય તો તેને "પુષ્ટિભક્તિ" કહેવાય છે.'

'તો શું આ "પંચપર્વા વિદ્યા" થી જીવાત્મા ની અવિદ્યા દૂર થઈ તે "મુક્ત" બને છે ?'

ચાલુ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

\*\*\*\*\*

૫૪. (ચાલુ) "અવિદ્યા - વિદ્યા શક્તિ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'હા, અધ્યાસો ની સમ્પૂર્ણપણે નિવૃત્તિ એ "મોક્ષ" છે. પરંતુ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે અવિદ્યા નષ્ટ થતાં દેહ, ઇન્દ્રિયોં, પ્રાણ, અને અંતઃકરણ નષ્ટ થતા નથી, પણ જીવને જીવને જન્મ-મરણ નું ચક્ર અનુભવાતુ નથી.'

'એટલેકે જીવાત્માની પોતે દેહ આદિ છે, તેવી ભ્રમણા દૂર થાય છે !'

'હા, કારણકે દેહાદિ વગેરેતો ભગવાન ના સદંશ માથી ઉત્પન્ન થયા છે. અર્થાત તે ભ્રમ નથી. જીવાત્મા નુ પોતે ભગવદ અંશ હોવા છતાં દેહ આદિ માની લેવુ તે "અધ્યાસ" છે, "વિદ્યા" થી તે દૂર થાય છે.'

'તો જીવાત્મા ને પોતાની ઓઢાંચ કેવી રીતે થાય છે ?'

'અધ્યાસ દૂર થતાં જ્ઞાની ને પોતાની બુદ્ધિ માં દેહ વગેરે નો લય થઈ ગયો હોય તેમ માન થાય છે. પરંતુ તેને જોનારા અન્ય સહુની બુદ્ધિ માં તો તે વ્યક્તિ ની ઓઢાંચ હોય છે કે આ અમુક વ્યક્તિ છે.'

'એટલેકે એવી વ્યક્તિ ને પોતાના દેહાદિ ની ઓઢાંચ હોતી નથી !'

'હા, એવી સ્થિતિ ને "જીવન મુક્તિ" કહેવાય છે. તે વ્યક્તિ "મુક્તાત્મા" કહેવાય છે.'

'તો શું અધ્યાસ દૂર થવા છતાં જીવન ટકી રહે છે ?'

'હા, અધ્યાસ દૂર થવા છતાં જ્યાં સુધી સંચિત કર્મો અને પ્રારબ્ધ કર્મો ના ફલ ભોગવવાના બાકી હોય ત્યાં સુધી તેના દેહ નો વિલય થતો નથી.'

'તો જીવાત્મા સમ્પૂર્ણપણે મુક્ત ક્યારે થાય છે ?'

'જીવન્મુક્ત મનુષ્યને જ્યારે વિદ્યમાન દેહ થી છુટકારો મળી જાય ત્યારે તે "વિદેહ મુક્ત" બની જાય છે.'

'વિદેહ મુક્તિ પછી જીવાત્મા ને ક્યાં સ્થાન મળે છે?'

'જે જીવ ની જેવી યૌગ્યતા હોય તદનુસાર ભગવાન મુક્તિ પછી તે જીવ ને સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.'

'હવે સમજાયુ કે ભગવાન ની આ "સૃષ્ટિલીલા" મા "અવિદ્યા-વિદ્યા" શક્તિ ની ખૂબ અગત્ય ની ભૂમિકા રહેલી છે.'

'બરાબર. ભગવાન પોતાની આ બન્ને શક્તિઓ દ્વારા "સૃષ્ટિલીલા" નો આનંદ માણે છે.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૧૯. "માયા"

\*\*\*\*\*

"માયા" શબ્દ વારંવાર સાંભલવા મળે છે. તે શું છે ?

"માયા" ભગવાન ની બાર શક્તિઓ માં એક મુખ્ય શક્તિ છે. તેનાથી ભગવાન પ્રત્યેક સૃષ્ટિકાર્ય કરે છે.'

'શું તે ભગવાન થી અલગ છે ?'

'ના. શક્તિ હમેંશા શક્તિમાન થી જોડાયેલી જ હોય, જેવીરીતે આપણી બધી શક્તિઓ આપણી સાથે જ હોય છે અને આપણી ઇચ્છા મુજબ કાર્ય કરે છે. તેમ માયા ભગવાન ની ઇચ્છા અનુસાર કાર્ય કરે છે, સ્વતંત્રપણે નહીં'.

'તો શું ભગવાને જગતં ની ઉત્પત્તિ માયા શક્તિ દ્વારા કરી છે ?'

'બિલકુલ. તેને ભગવાન નું "સર્વભવનસામર્થ્ય" કહેવાય છે.'

'શું તાત્પર્ય છે ?'

'સર્વભવનસામર્થ્ય' એટલે "કર્તુમ - અકર્તુમ - અન્યથા કર્તુમ સામર્થ્ય".અર્થાત ભગવાન ઇચ્છે તે બધુજ કરી શકે છે, ન કરવું હોય તો ન પળ કરે, અને જે ન થઈ શકે એવું હોય તો પળ કરી શકે છે. ભગવાન માટે કશું અશક્ય નથી'.

'તો ભ્રાતિ ને પળ "માયા" કહેવાય છે, તેનું કારણ શું?'

'ભગવાન ની માયા નું એક બીજું પળ સ્વરૂપ છે, તેને "વ્યામોહિકા માયા" કહેવાય છે.'

'તે શું કાર્ય કરે છે ?'

'"વ્યામોહ" નો અર્થ થાય અજ્ઞાન અથવા ભ્રમણા. માયા નું આ સ્વરૂપ બે પ્રકારે કાર્ય કરે છે'.

'કેવીરીતે ?'.

'તેનું એક કાર્ય છે - જીવો ને વસ્તુ ના સાચા સ્વરૂપ નું જ્ઞાન ન થવા દેવું. અર્થાત તેને આચ્છાદિત કરી દેવું, ઢાંકી દેવું. અને બીજું જે હોય તેનાથી જૂદું જ્ઞાન દેખાડવું, જેવીરીતે જાદૂગર ખેલ કરે છે. તેના કારણે આપણામાં ઓછી સમજ ઉત્પન્ન થાય છે.'

'વ્યામોહિકા માયા કેવી રીતે મોહ પમાડે છે ?'.

'તે સર્વ પ્રથમ જીવ ની બુદ્ધિ ને અજ્ઞાન થી ઢાંકી દે છે. ત્યારબાદ જગત ના વિષયો જેવાજ માયિક વિષયો જીવ ની બુદ્ધિ માં ઉત્પન્ન કરે છે. તેના કારણે તે ભ્રમિત થઈ જાય છે. તે પ્રકટ થયેલી ઓછી વસ્તુ ને સાચી સમજી બેસે છે. આપણે સાચા ઓછા નો વિવેક ભૂલી જઈએ છીએ.'

'કોઈ ઉદાહરણ આપશો ?'

'જેમ નાના અબોધ બાલક ને સારા ખરાબ ની સમજ હોતી નથી. કોઈ સારી વસ્તુ ને પળ ખરાબ છે, તેમ સમજાવવા માં આવે તો તેને એવો ભ્રમ થઈ જશે. પછી તે સારી વસ્તુ ને ખરાબ માનવા લાગશે. માયા ની પળ આવીજ અસર થાય છે.'

'સમજાય છે !'

ચાલુ .....



(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૧૯. (ચાલુ) "માયા"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'તો "યોગમાયા" શું છે ?

'ભગવાન ની જગત ના કારણભૂતા માયા શક્તિ ને શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ સુબોધિનીજી માં "યોગમાયા" કહી છે.'

'એટલે જગત નું નિર્માણ ભગવાને "યોગમાયા" દ્વારા કર્યું છે ?'

'હા, તેથીજ તેઓ નિબંધ માં કહે છે કે "પ્રપંચ" (જગત) ભગવાન નું "કાર્ય" છે જે તેમણે તેમની "માયા શક્તિ" દ્વારા પ્રકટ કર્યું છે, અર્થાત આવિર્ભૂત કર્યું છે.'

'શંકરાચાર્યજી પણ જગત નું નિર્માણ માયા દ્વારા જ થયું હોવાનું કહે છે ને !

'હા, પરંતુ તેઓ માયા ને બ્રહ્મ ની શક્તિ નહીં કહેતા "સત - અસત વિલક્ષણ" અર્થાત "અનિર્વચનીય" કહે છે. તે એક જાદૂગર રુપિણી છે જે વાસ્તવ માં બધું બ્રહ્મ જ હોવા છતાં જગતના વિવિધ પદાર્થો રુપે દેખાડે છે, તેથી તેઓ જગત ને "મિથ્યા" કહે છે.'

'તો સૃષ્ટિ માં અનેક જીવાત્માઓ છે તે બધા પણ શું તેમના મતે મિથ્યા છે ?'

'તેઓ કહે છે કે વાસ્તવ મા પરમાત્મા એકજ છે, પરંતુ માયા ના કારણે જુદા જુદા જીવાત્માઓ ભાસે છે ! અર્થાત આત્મા એજ પરમાત્મા છે'

'ઓહ, તેથી શું શંકરાચાર્યજી જગત મિથ્યા હોવાથી તેના ત્યાગ ની અને સંન્યાસ ની આવશ્યકતા બતાવે છે ?

'હાં. તેમના મતે શાસ્ત્રો દ્વારા બ્રહ્મ નું સાચું જ્ઞાન થાય તો બધું બ્રહ્મરૂપ જ દેખાશે, અર્થાત જ્ઞાન દ્વારા જ્યારે "બ્રહ્મભાવ" ઉત્પાન્ન થાય ત્યારે જગત જેવું કંઈ જણાશે નહિં. સર્વત્ર બ્રહ્મ જ દેખાશે.'

'એટલે જગત ના સ્વરૂપ વિશે ખાસો વિરાધાભાસ છે, બન્ને આચાર્યોમાં !'.

'હાં. પરંતુ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી વેદ-ગીતા-બ્રહ્મસૂત્ર-ભાગવત ના પ્રમાણો ની એકવાક્યતા ના આધારે સ્પષ્ટ મત ધરાવે છે કે જગતના નિર્માણ મા કારણભૂતા હોવા છતાં "માયા શક્તિ" ભગવાન ને આધીન છે અને તેમની ઇચ્છા મુજબ જ કાર્ય કરે છે, સ્વતંત્રપણે નહીં. તેથી માયા ને જગત નું "કારણ" ન કહેવાય, તે ભગવાન પોતે જ છે.

'હવે બરાબર સમજાયું કે "માયા" અવિદ્યા, વિદ્યા, યોગમાયા, વ્યામોહિકા માયા इत्यादि શક્તિઓ ના રુપે ભગવાન ની સૃષ્ટિલીલા મા સહાયક ની ભૂમિકા ભજવે છે'.

'બિલકુલ'.  
(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૦. "સંસાર"

\*\*\*\*\*

'જીવાત્મા આ "સંસાર" મા આવી ને સુખ દુઃખ નો અનુભવ કેમ કરે છે, તે સમજાયુ !'.

'સંસાર માં આવીને નહીં, જગત માં'.

'એકજ ને !. "સંસાર" કહો કે "જગત" કહો !'.

'ના જગત અને સંસાર બે જુદા છે. જગત તો બ્રહ્માત્મક હોવાથી સત્ય છે, પરંતુ સંસાર મિથ્યા છે.'

'એ કેવી રીતે ?'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે જગત ભગવાન ના ચિત અને આનન્દ તત્ત્વો ના તિરોધાન પૂર્વક સત તત્ત્વ થી પ્રકટ થયેલુ નામ-રૂપ-કર્માત્મક જડ સૃષ્ટિ છે, તેથી બ્રહ્મરૂપ હોવાથી સત્ય છે.'

'તો પછી "સંસાર" શું છે?'

'જીવાત્મા માયા ના પ્રભાવ થી પોતાની "અહંતા" અને "મમતા" વડે બ્રહ્માત્મક જગત થી ભિન્ન પોતાની એક કાલ્પનિક સૃષ્ટિ બનાવે છે, તેને "સંસાર" કહે છે.'

"અહંતા-મમતા" શું છે ?'.

"અહંતા" એટલે "હું પણુ", અહંકાર નો ભાવ, અને "મમતા" એટલે મારાપણા નો ભાવ. એ અવિદ્યા (અધ્યાસ) ના કારણે જે આનંતિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનેજ "સંસાર" કહેવાય છે. તેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "સંસાર" ને મિથ્યા કહે છે. જેમ સત્ય અને અસત્ય વચ્ચે ભેદ છે તેમ જગત અને સંસાર બન્ને પદાર્થો ભિન્ન છે.'

'ઓહ, એટલે શું "સંસાર" અવિદ્યા નું કાર્ય છે ?'

'હા, અજ્ઞાન, ભ્રમ, અસત, એ શબ્દો અહંતા-મમતા રૂપ સંસાર વિશે કહેવામાં આવે છે, જગત માટે નહીં, કારણકે તેતો બ્રહ્મરૂપ છે.'

'તો શું જેમ વિદ્યા થી અવિદ્યા નિવૃત્ત થઈ જાય છે, તેમ સંસાર નો પણ લોપ થઈ જાય છે ?'.

'હા, અગાઉ કહ્યુ તેમ અવિદ્યા થી બંધન અને વિદ્યાથી મુક્તિ થાય છે. તેથી જીવાત્મા ની મુક્તિ થતાં સંસાર નો પણ લય થઈ જાય છે. પરંતુ જગત નો લય થતો નથી, કેમકે, જગત તો બ્રહ્માત્મક છે.'

'બહુ મોટી ભ્રમણા દૂર થઈ, કારણકે મોટાભાગે લોકો સંસાર શબ્દ જગત માટે વાપરતા હોય છે, અર્થાત્ત બન્ને ને એકજ માને છે'.

'તેનુ કારણ એ છે કે માયાવાદીઓ જગત ને પળ મિથ્યા જ કહે છે !'  
'સાચી વાત છે, પરંતુ તે એક ભ્રાન્તિ છે.'  
(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૧. "વિષય અને વિષયતા"

\*\*\*\*\*

'આપણ ને કોઈ વસ્તુ નુ જ્ઞાન કેવી રીતે થાય છે ?'

'જ્યારે આપણી જ્ઞાનેન્દ્રિયો કોઈ વસ્તુ ના સંપર્ક માં આવે છે, ત્યારે આપણી બુદ્ધિ માં તે વાસ્તવમાં જેવી હોય છે તેવો અનુભવ થાય છે. અર્થાત તે ગોળ છે કે ચોરસ, લિસી છે કે બરછટ, લાલ છે કે પિઠી, વગેરે સમજાય છે. આ અનુભવ ઇન્દ્રિયો દ્વારા થતો હોવાથી તેને ઇન્દ્રિયો નો "વિષય" કહેવાય છે.'

'ઍટલે કે વસ્તુ હકીકત મા જેવી હોય તેવો અનુભવ થાય !'

'હા. તેને "વિષય" નું યથાર્થ જ્ઞાન કહેવાય, કારણકે તે વસ્તુ ભગવાન ના "સદંશ" નું રૂપ હોવાથી તેનુ વાસ્તવિક અસ્તિત્વ હોય છે. તેથી આપણે ઘડો, ખુરસી, ટેબલ વગેરે જુદા જુદા પદાર્થો દેખાય / અનુભવાય છે.'

'તો શુ વસ્તુ કે વિષય નું "અયથાર્થ જ્ઞાન" પળ થાય ?'

'હા. અગાઉ કહ્યુ તેમ "વ્યામોહિકા માયા" વિષય નું અયથાર્થ જ્ઞાન પળ કરાવી શકે છે. તે ને "અન્યથાપ્રતિભૂતા માયા" કહેવાય છે.'

'તે કેવીરીતે ?'

'માયા જાદૂગર ની માફક જીવ ની બુદ્ધિ મા જગત ના વિષયો જેવાજ માયિક વિષયો ઉત્પન્ન કરે છે, જેને શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "વિષયતા" કહે છે.'

'ઍટલે "વિષયતા" સાચી નથી હોતી !'

'હા, તેના કારણે જોનારને જગત ના વિષયો નો શુદ્ધ અનુભવ થવાને બદલે વિષયતા મિશ્રિત વિષય નો અનુભવ થવા લાગે છે.'

'કોઈ ઉદાહરણ આપશો ?'

'જ્યારે આપણે ટ્રેન મા મુસાફરી કરીએ છીએ ત્યારે વાસ્તવ માં ટ્રેન દોડતી હોય છે, પરંતુ બહાર જોતા આપણ ને લાગે છે કે વૃક્ષો અવઢી દિશા માં દોડી રહ્યા છે. આ આપણા મનની ભ્રામક સ્થિતિ છે. તેવી જ રીતે " વિષય" નું સાચુ જ્ઞાન થવાને બદલે આપણી બુદ્ધિ મા તેનો ભ્રમ ઉત્પન્ન થાય છે. તેને "વિષયતા" કહેવાય છે.'

'ઍટલે શું "વિષય" સાચા હોય છે, પરંતુ "વિષયતા" ઓટી હોય છે, તે આપણો ભ્રમ માત્ર હોય છે

?

'બિલકુલ, કારણકે "વિષય" તો જગત ના પદાર્થો નું સાચુ અસ્તિત્વ હોય છે, જે ભગવાન માથી ઉત્પન્ન થયેલા છે, તેથી તે સત્ય છે, પરંતુ "વિષયતા" વ્યામોહિકા માયા દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી અસત્ય છે, તેનું વાસ્તવિક અસ્તિત્વ હોતું નથી'.

'તો શું કોઈ વસ્તુ સારી છે કે ખરાબ તેવો અનુભવ માયા ના કારણે થાય છે, તે વસ્તુ તો જેવી ઉત્પન્ન થયેલી છે, તેમજ હોય છે, માયા તેને પ્રભાવિત કરી શકતી નથી ?'

માટે જ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "વિષયતા" ને છોડાવા નું કહે છે, "વિષય" ને નહીં, કારણકે તેતો ભગવદ-રૂપ છે.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* "પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૫૯) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૨. "સૃષ્ટિ સર્જન નું પ્રયોજન"

\*\*\*\*\*

'ભગવાને સૃષ્ટિ નું સર્જન શા માટે કર્યું છે ?'

'ઉપનિષદ તથા ભાગવત બન્ને કહે છે કે સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ પહેલાં ભગવાન એકલાજ હતા. અન્ય કાંઈ ન હતું.'

'"એકમેવાદ્વિતીયમ", તમે કહેલું'.

'હાં, તેઓ એક માત્ર જ હતા. શ્રુતિ કહે છે - "સ એકાકી ન રમતે". અર્થાત એકલા ને મજા આવી શકે નહીં. તેથી તેમણે બીજા ની ઇચ્છા કરી - "સ દ્વિતીયં ઇચ્છત".'

'પરંતુ ભગવાન તો સચ્ચિદાનંદ છે. આનંદ તો તેમના મા રહેલોજ છે !'

'બિલકુલ સાચું. પોતાના આનંદ ને માણવા માટેજ તેમણે અન્ય ની ઇચ્છા કરી.' ભગવાન સર્વ સમર્થ છે. કોઈ પણ કાર્ય માટે તેમણે બીજા ની અપેક્ષા હોતી નથી. તેમણે ઇચ્છા કરી અને પોતાના સત, ચિત, અને આનંદ તત્વો માથી અસંખ્ય જડ પદાર્થો તેમજ ચૈતન્ય સૃષ્ટિ ન્સ અનેક રૂપો ધારણ કરી લીધા'.

'એટલે ભગવાને જગત પોતાના આનંદ નો અનુભવ કરવા માટે ઉત્પન્ન કર્યું છે ?'

'હા, શ્રીવલ્લભાચાર્યજી અણુભાષ્ય મા કહે છે - "ન પ્રયોજનત્વાત". અન્ય કોઈ પ્રયોજન નથી. જેવી રીતે કોઈ રાજા પ્રાણીનો શિકાર કરે છે, તે તેના માંસ નું ભક્ષણ કરવા ના હેતુ થી નથી કરતો. શિકાર કરવાથી રાજા ને વિશિષ્ટ આનંદ મળે છે'.

'કોઈ બીજું ઉદાહરણ આપશો ?'

વધુ ખુલાસો કરતાં કહે છે - "લોકવત્તુ લીલા કૈવલ્યમ". અર્થાત જેવી રીતે બાલકો નાટક નો ખેલ ભજવે છે, તેનો હેતુ માત્ર નિર્દોષ આનંદ મેલવવા નો જ હોય છે. અન્ય કશો હેતુ હોતો નથી. તેવીજ રીતે

ભગવાન પોતાના માં થી વિભિન્ન રૂપો ધારણ કરી નિજાનંદ માટે खेल કરી રહ્યા છે, જેને "લીલા" કહેવાય છે. "

'ઓહ, તો ભગવાન લીલા કરવા અથાગ પરિશ્રમ કરી રહ્યા છે!'

'ના, ભગવાન ને કોઈ પરિશ્રમ થતો નથી, કારણકે તેમની માયા ઇત્યાદિ અનેક શક્તિઓ છે, જે ભગવાન ની ઇચ્છા પ્રમાણે કાર્ય કરે છે. ભગવાન "ક્રિયા શક્તિ" અને "જ્ઞાનશક્તિ" રૂપ છે. તેથી તેઓ ધારે તે સર્વ કાંઈ કરી શકે છે. કોઈપણ પ્રકાર ના શ્રમ વિના આનંદ નુ ઉચ્છલિત થવું, તેનેજ "લીલા" કહેવાય !'.

'ભગવાને અગણિત વિવિધતાવાળા પદાર્થો તેમજ વિભિન્ન સ્વભાવ વાળી જીવ ઉત્પન્ન કરી છે, તેનું શુ કારણ છે ?'.

'રસ ઉત્પન્ન થાય તો જ આનંદ માણી શકાય. રસ ઉત્પન્ન કરવા માટે "વિવિધતા" અને "વિચિત્રતા" જરૂરી છે'.

'ઓહ, સમજાયું, સૃષ્ટિમાં રહેલા અનેક રૂપ, રસ, ગંધ ઇત્યાદી નું કારણ !'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* "પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૦) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(આધ્યાત્મિક ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૩. "જીવાત્મા ના પ્રકાર"

\*\*\*\*\*

'ભગવાને નિજાનંદ માટે વિવિધતા પ્રકટ કરી છે, તેતો સમજ મા આવ્યું પરંતુ જો જીવાત્મા સચ્ચિદાનંદ ભગવાન નો "ચિદંશ" હોય તો બધા જીવાત્મા સમાન હોવા જોઈએ ! જ્યારે જગત મા સૌ એક સરખા નથી હોતા. દરેક ના સ્વભાવ જુદા જુદા હોય છે. તેનું શુ કારણ ?'.

'આપણે અગાઉ જોયું કે ભગવાન જ સૃષ્ટિ મા પોતાની ઇચ્છા થી "સ્વભાવ" રૂપે રૂપાંતરિત થયા છે. તેથી જગતં ના જડ પદાર્થો ના ગુણધર્મો ભિન્ન ભિન્ન છે, તેમ પ્રાણી સૃષ્ટિ મા પણ પ્રત્યેક જીવ ના જુદા જુદા સ્વભાવ ઘડ્યા છે. ગીતા મા ભગવાન કહે છે કે તેમણે મુખ્યત્વે બે પ્રકાર ની સૃષ્ટિ ની રચના કરી છે. "દૈવી સૃષ્ટિ" અને "આસુરી સૃષ્ટિ".

'તે બે મા ભેદ શું છે ?'.

"દૈવી સૃષ્ટિ"

'અને "આસુરી સૃષ્ટિ" ?'.

"આસુરી સૃષ્ટિ"

'ઘટલે સૃષ્ટિ ના બે જ પ્રકાર છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી એ અનેક પ્રભેદ બતાવ્યા છે. "દૈવી સૃષ્ટિ" ના બે પ્રભેદ તેઓ સમજાવે છે - "પુષ્ટિ સૃષ્ટિ" અને "મર્યાદા સૃષ્ટિ". તથા "આસુરી સૃષ્ટિ" ને તેઓ "પ્રવાહી સૃષ્ટિ" કહે છે.'

'અર્થાત તેમના મતે ત્રણ પ્રકાર ના જીવાત્મા છે, ૧.પુષ્ટિ, ૨.મર્યાદા અને ૩. પ્રવાહી !'

'આ સિવાય તેના અનેક પ્રભેદ હોઈ શકે છે, જેને "મિશ્ર સૃષ્ટિ" કહેવાય છે, કારણ કે આ પ્રભેદો જીવોના લાક્ષણિક ગુણોના આધારે પડવામાં આવ્યા છે.

"મિશ્ર સૃષ્ટિ" શું છે ?'

'તેમાં પુષ્ટિ તથા મર્યાદા (પુષ્ટિ-મર્યાદા) અથવા પુષ્ટિ તથા પ્રવાહી (પુષ્ટિ-પ્રવાહી) જીવો ના ગુણ હોય. તેવીજ રીતે મર્યાદા તથા પુષ્ટિ (મર્યાદા-પુષ્ટિ) અથવા મર્યાદા તથા પ્રવાહી (મર્યાદા-પ્રવાહી) જીવો ના ગુણ હોય ! તેવાં અનેક પ્રભેદ હોઈ શકે છે. પ્રવાહી સૃષ્ટિ ના પળ બે પ્રભેદ બતાવ્યા છે - ૧.અજ્ઞ અને ૨.દુર્જ.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૩. (ચાલુ) "જીવાત્મા ના પ્રકાર"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'જીવાત્મા ના ભેદ કઈ રીતે પાડવામાં આવ્યા છે ?'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ તેમના "પુષ્ટિપ્રવહમર્યાદા ભેદ" ગ્રંથમા વિસ્તાર થી આનો ખુલાસો કરતા કહ્યુ છે કે - "પુષ્ટિજીવો" ભગવાન ના શ્રીઅંગ માં થી ઉત્પન્ન થયા છે. તેમની રુચિ ભગવાન ની સેવા કરવાની હોય છે. આ પ્રકાર ના જીવો ભગવાન ની કૃપા થી નિર્ગુણ ભક્તિ દ્વારા ભગવાન ના સ્વરૂપ ને પ્રાપ્ત કરે છે, ભગવાન ની અલૌકિક લીલાઓ નો અનુભવ કરે છે'.

'શું બધા પુષ્ટિજીવો સરખા હોય છે ?'.

'ના, શ્રીવલ્લભાચાર્યજી તેના ચાર પ્રભેદ બતાવે છે'

'કયા કયા ?'

'૧. શુદ્ધ પુષ્ટિ - તેમને ભગવાન પોતાની કૃપાથી સ્વયં જ પોતાનો અનુભવ કરાવે, છે. તેમનો ભગવાન પ્રત્યેનો સ્નેહ સહજ, ઉત્કટ તથા કોઈ પ્રયોજન વિના નો હોય છે, આવા જીવો અતિ દુર્લભ હોય છે

૨.પુષ્ટિ પુષ્ટિ - આ જીવો ભગવાન ના માહાત્મ્યજ્ઞાનવાળા અને તેમના પ્રત્યે સુદૃઢ સર્વતિથિક સ્નેહ ધરાવતા હોઈ હમેશાં કૃષ્ણસેવા પારાયણ હોય છે.

૩. મર્યાદા પુષ્ટિ - આ જીવોને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની લિલાઓની કથા દ્વારા ભગવાન ના ગુણો નું પ્રેમપૂર્વક ચિંતન કરવામાં વિશેષ રુચિ હોય છે.

૪. પ્રવાહ પુષ્ટિ - આ જીવોને ભગવાન નું સારુ માહાત્મ્યજ્ઞાન કે તેમના માં દૃઢ પ્રેમ હોતો નથી. છતાં તેમને કૃષ્ણ ભજન તથા બાહ્ય ક્રિયાઓ માં તત્પરતા હોય છે.'

'મર્યાદા જીવો ની શું ખાસિયત હોય છે ?.'

'મર્યાદા જીવો ભગવાન ની વાળી માંથી ઉત્પ કર્યન્ન થયા છે. તેમને વેદમાં કહ્યા પ્રમાણે ધર્મ-અર્થ-કામ પુરુષાર્થો ના અનુષ્ઠાન મા રુચિ હોય છે, જેઓ અંતમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.'

'અને પ્રવાહી જીવો નુ શુ સ્વરૂપ છે ?.'

'પ્રવાહી જીવોને ભગવાને પોતાના મનમાં થી ઉત્પન્ન કર્યા છે, જેમની રુચિ જગતં ના વિષયો માં હોય છે. તેથી તેઓ ભવપ્રવાહ માં તળાયા કરે છે. તેમને ભગવાન પોતાની ઇચ્છા મુજબ ફલ આપે છે. ગીતા મા કહેલી આસુરી સૃષ્ટિ નોજ આ પ્રકાર છે, જેમને યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ નું જ્ઞાન હોતું નથી. જગત મા મોટા ભાગ ની સૃષ્ટિ આ પ્રકાર ની છે.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૬૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૨૪. "બંધન અને મોક્ષ"

\*\*\*\*\*

"બંધન" એટલે શું ?.

"બંધન" નો અર્થ છે - જન્મ-મરણ ના ચક્રાવા માં ફસાવું. તેને કારણે જીવાત્માને અનેક પ્રકારના દુઃખો નો અનુભવ કરવો પડે છે.'

"બંધન" થવાનું કારણ શું ?.

'અગાઉ આપણે જોયું કે જીવાત્મા ને "અવિદ્યા - માયા" ના કારણે બંધન થાય છે. તે પોતાના મૂલ સ્વરૂપને - કે પોતે ભગવાન નો અંશ છે અને ભગવાન માથી છૂટો પડ્યો છે તે ભૂલી જાય છે અને પોતાને દેહ, ઇન્દ્રિયાદિ માની બેસે છે. વાસ્તવમાં જન્મ-મરણ જેવું જીવાત્મા ને હોતું જ નથી. તે તો પોતાના કર્માનુસાર ફલ ભોગવવા એકથી બીજી યોની યો મા ભટકતો રહે છે, આને તેના કારણે સુખ દુઃખ નો અનુભવ કરે છે. તેનું નામ જ "બંધન" છે.'

'તો શું જીવાત્મા જન્મ-મરણ ના ચક્રાવા માં થી મુક્ત થઈ શકે છે ?'.

'હા, જો તેને પોતાની વાસ્તવિકતા નું, પોતાના જ્ઞાન થાય તો !, અને તદ્વિષયક પૂરુષાર્થ કરે તો તેને મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય.'

"મોક્ષ" એટલે શું ?

"મોક્ષ" ની પરિભાષા વિભિન્ન આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિકોણ થી અલગ અલગ કરવા માં આવી છે. કેટલાક દુઃખની નિવૃત્તિ અને સુખની પ્રાપ્તિ ને મોક્ષ માને છે, તો કેટલિક દાર્શનિક વિચારધારા મુજબ પોતાના આત્મા ની ઓછાકે તે સ્વયં પરમાત્મા છે, તેને મોક્ષ કહે છે.,

'મોક્ષ વિશે શ્રીવલ્લભાચર્યજી નો દૃષ્ટિકોણ શું છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચર્યજી ની શુદ્ધાદ્વૈત વિચારધારા મુજબ મોક્ષ એ સ્થિતિ નું નામ છે, જેમાં જીવ ના અધ્યાસ છૂટી ગયા પછી તે ભગવાન ની અલૌકિક લીલાઓ ના આનંદ નો અનુભવ કરે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ની નિર્ગુણ ભક્તિ દ્વારા ભજનાનન્દ ની પ્રાપ્તિ એ પુષ્ટિમાર્ગીય મોક્ષ છે, જે અક્ષરબ્રહ્મ મા લીન થવા કરતાં અધિક છે, કારણકે તેમા ભગવાન નો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે.

(ચાલુ).....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૪. (ચાલુ) "બંધન અને મોક્ષ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'શુ મુક્તિ ના અનેક પ્રકારો છે ?'

'હાં, કેવલ નિષ્કામ કર્મ કરવાથી આત્માનંદ રૂપા મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અથવા બ્રહ્મજ્ઞાન સહ વેદિક કર્મ દ્વારા બ્રહ્માનન્દ ની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે પળ મુક્તિ નો એક પ્રકાર છે'.

'શું વિભિન્ન દેવો ની ઉપાસના કરવાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે ?'.

'હાં, ભગવાને ધારણ કરેલા વેદોક્ત દેવતાઓ - અગ્નિ, વરુણ આદિ, તેમજ વિભિન્ન પુરાણોક્ત દેવો - શિવ, દુર્ગા, ગણપતી ઇત્યાદિ ની આજીવન નિષ્કામ ભાવ થી ઉપાસના કરવા થી તે તે દેવતાઓ ના લોકમાં, અથવા જે તે દેવ સ્વરૂપો માં સાલોક્ય, સાર્ષ્ટિ, સામીપ્ય, સારૂપ્ય, અથવા સાયુજ્ય રૂપ મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.'

'મુક્તિ ના આ પ્રકારોને જરા વિસ્તાર થી કહો '.

"સાલોક્ય" મુક્તિ એટલે જે તે દેવ ના લોક મા વાસ પ્રાપ્ત થવો. "સાર્ષ્ટિ" મુક્તિ નું તાત્પર્ય છે, તે દેવ ના જેવા એશ્વર્ય ની પ્રાપ્તિ. તેવીજ રીતે "સામીપ્ય" અર્થાત તે દેવ નું સાનિધ્ય પ્રાપ્ત થવું, અને "સારૂપ્ય" નો અર્થ છે, જે તે દેવ ના જેવા રૂપ ની પ્રાપ્તિ.'

"સાયુજ્ય" એટલે શું "

"સાયુજ્ય" નો અર્થ છે ભઠ્ઠી જવું, એકાત્મ થઈ જવું. જીવાત્મા જે તે દેવ મા લીન થઈ જાય છે.'

'તો શું "સાંખ્ય" અને "યોગ" દ્વારા પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે ?'.

'હાં, કોઈ પણ દેવ નો આશ્રય કર્યા વિના કેવલ "સાંખ્ય" તેમજ "યોગ" ના અનુષ્ઠાન દ્વારા પણ આત્માનંદ ના અનુભવ રૂપ મુક્તિ ની પ્રાપ્તિ થાય છે.'

'શું "કર્મ" ની માફક "જ્ઞાન" દ્વારા પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે'.

'હા, જેમ શંકરાચાર્યજી કહે છે તેમ "પ્રસ્થાન ત્રયી" -વેદ, ગીતા અને બ્રહ્મસૂત્રો ના જ્ઞાન દ્વારા



બ્રહ્મ નું યથાર્થ જ્ઞાન થાય તો બ્રહ્મરૂપતા પ્રાપ્ત થાય, બ્રહ્માનન્દ નો અનુભવ થાય, કારણકે જીવાત્મા અક્ષરબ્રહ્મ ને પ્રાપ્ત થાય છે. આ જ્ઞાનમાર્ગીય અથવા મર્યાદામાર્ગીય મોક્ષ છે.'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૪. (ચાલુ) "બંધન અને મોક્ષ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'પરંતુ "બંધન" નું કારણ તો "અવિદ્યા" છે તેમ કહેલું ?'.

'સાચી વાત છે. અવિદ્યા ના કારણે જીવ ને દેહાદિ ના અધ્યાસ (ભ્રાન્તિ) થવાને લીધે પોતાના સ્વરૂપ ની વિસ્મૃતિ થઈ જાય છે, જે તેના બંધન નું કારણ બને છે'.

'તો તેમાંથી મુક્ત થવાનો ઉપાય શું ?'

'અવિદ્યા ની માકક "વિદ્યા" પળ ભગવાન ની શક્તિ છે, જેના પાંચ પર્વો છે - વૈરાગ્ય, સાંખ્ય, યોગ, તપઃ, અને ભક્તિ.. તેની ચર્ચા અગાઉ કરી છે. એ વિદ્યા દ્વારા જીવને દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, અંતઃકરણ તેમજ સ્વરૂપ વિસ્મૃતિ ના અધ્યાસો દૂર થઈ જાય છે.'

'તો શું અધ્યાસો દૂર થવાથી જીવાત્મા મુક્ત બની જાય છે ?'.

'આ અધ્યાસો દૂર થવા છતાં જીવાત્મા ના સંચિત તથા પ્રારબ્ધ કર્મો ના ફલ ભોગવવાના જ્યાંસુધી બાકી હોય, ત્યાં સુધી તેના દેહ નો વિલય અર્થાત તેનું મૃત્યુ થતું નથી, પરંતુ અવિદ્યા નું બંધન દિલુ પડવાથી તેનો અહંતા-મમતાત્મક સંસાર છૂટી જાય છે.'

'તો એ સ્થિતિ ને શું કહેવાય ?'.

'અવિદ્યા દૂર થવા છતાં દેહ ટકી રહે તે સ્થિતિ ને "જીવનમુક્તિ" કહેવાય છે. જીવન રહેવા છતાં તે જીવ "મુક્તાત્મા" છે.

'અર્થાત શું "જીવનમુક્તિ" અહંતા-મમતાત્મક સંસારથી મઠતી મુક્તિ છે ?'.

'હા, જીવન્મુક્ત જીવાત્મા જાગતિક બંધનોથી મુક્ત હોતો નથી.'

'તો જીવાત્મા સંપૂર્ણતઃ મુક્ત ક્યારે થાય છે ?'.

'જીવન્મુક્ત મનુષ્યને જ્યારે સર્વે કર્મોના ફલ ભોગવાઈ જાય ત્યારે વિદ્યમાન અને આગામી દેહ થી છુટકારો મળી જાય છે. તે સ્થિતિને "વિદેહ મુક્તિ" કહેવાય છે. તે પછી તેનો જન્મ કે મૃત્યુ થતું નથી.'

'વિદેહમુક્તિ" પછી જીવાત્મા ની શું સ્થિતિ હોય છે ?'

'વિદેહમુક્તિ" ના અનેક પ્રકારો છે. જીવાત્મા ની યૌગ્યતા મુજબ ભગવાન તેને સ્થાન આપે છે. આવી

મુક્તિ ભગવાન દૈવીજીવો નેજ આપે છે, આસુરી જીવો મુક્ત થઈ શકતા નથી. તેઓ સૃષ્ટિના પ્રલય પર્યન્ત અનેક યોનીઓ મા ભટકતા રહે છે.'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૪. (ચાલુ) "બંધન અને મુક્તિ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ના દૃષ્ટિકોણ થી "મોક્ષ" નું સ્વરૂપ શું છે ?'

'તેમની દૃષ્ટિથી મોક્ષ માત્ર દુઃખની નિવૃત્તિ કે ભગવાન મા લીન થઈ જવું તે નથી, પરંતુ ભગવાન ના શાશ્વત આનંદ ની પ્રાપ્તિ છે.'

"શાશ્વત આનંદ" થી શું તાત્પર્ય છે ?'

'ભગવાન "સચ્ચિદાનંદ" હોવાથી તેઓ આનંદ સ્વરૂપ છે. શ્રુતિ કહે છે - "આનંદો બ્રહ્મેતિ વ્યજનાત", અર્થાત "આનંદ" એજ બ્રહ્મ છે. શ્રીવલ્લભાચાર્યજી એ આનંદ ની પ્રાપ્તિ ને મોક્ષ કહે છે.'

'ઘટલેકે "મોક્ષ" પ્રાપ્ત કરવો ઘટલે "આનંદ" પ્રાપ્ત કરવો, અર્થાત "ભગવાન" ને પ્રાપ્ત કરવા !'

'બિલકુલ. તેથી તેઓ કહે છે -"ભગવાનેવ ફલં", ભગવાન જ ફલરૂપ છે, અંતિમ લક્ષ છે, મોક્ષ કે મુક્તિ નહીં.'

'અદ્ભુત ! તો શું "અક્ષરબ્રહ્મ" માં એકાકાર થવા નો તેમનો આશય છે ?'

'ના, અક્ષરબ્રહ્મ તો "ગણિતાનંદ" છે. તેનાથી વિશેષ પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ છે, તેમ ભગવાન સ્વયં ગીતા માં કહે છે.'

'અર્થાત શ્રીકૃષ્ણ ની પ્રાપ્તિ એ "મોક્ષ" છે ?'

'મોક્ષ થી પળ વિશેષ . મોક્ષ કે મુક્તિ તો અસ્તિત્વ મિટાવી દેવાની સ્થિતિ છે. પુષ્ટિજીવો નુ તે લક્ષ નથી, પરંતુ તેથી વિશેષ તેઓ "ભક્તિ" ની અપેક્ષા રાખે છે, જેના દ્વારા ભગવાન ના આનંદ ને માણી શકાય, તેમની દિવ્ય લીલાઓ નો અનુભવ કરી શકાય !'.

'પરંતુ શાસ્ત્ર તો "મોક્ષ" ને અંતિમ પૂરુષાર્થ બતાવે છે !'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી તેથીએ વિશેષ "ભક્તિ" ને પંચમ પૂરુષાર્થ કહે છે. કારણ કે તે મોક્ષ થી અધિક છે.'

'અર્થાત, તેમની દૃષ્ટિમાં મોક્ષ પ્રાપ્તિ એ પુષ્ટિજીવ નુ ધ્યેય નથી પરંતુ "ભક્તિ" છે !'.

'હાં, તેથીજ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ચતુઃશ્લોકી ગ્રન્થ મા પુષ્ટિમાર્ગીય મોક્ષ સમજાવતા કહે છે -

"સ્મરણં ભજનં ન ત્યાજ્યમ", અર્થાત આપણુ ચિત્ત સતત ભગવાન ના સ્મરણ અને ભજન (સેવા) મા ડુબેલુ રહે તેજ જીવન નું અંતિમ લક્ષ છે, તેજ પુષ્ટિમાર્ગીય મોક્ષ છે.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૬૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૫. "મુક્તિ ના માર્ગો "

\*\*\*\*\*

'શું બધા જીવો મુક્તિ ના અધિકારી હોય છે ?'

'ના, પુષ્ટિ અને મર્યાદા જીવો ની મુક્તિ થાય છે, પ્રવાહી અર્થાત આસુરી જીવો ની મુક્તિ થતી નથી.'

'તો તેવાં જીવો ની શું ગતિ થાય છે ?'

'આસુરી જીવો પ્રલયકાલ પર્યન્ત કર્માનુસાર વિભિન્ન યોનીઓ માં જન્મ અને મરણ ના ચક્રાવા માં ફર્યા કરે છે.'

'આસુરી જીવો ની આવી ગતિ થવાનું કારણ શું ?'

'જે જીવોને ભગવાન આસુરી બનાવવા ઇચ્છે છે તે જીવોમાં જ્યારે તેઓ ભગવાન માં થી છૂટા પડે ત્યારે એટલે કે તેમના "વરણ" સમયે જ તેમનામાં અસદ વાસના સ્થાપિત કરી દે છે. અસદવાસના મુક્તિ મેલવવામા બાધક બની જતી હોય છે, જેના કારણે તેને આસુરી દેહ ની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેમની રુચિ સ્વભાવ-વશાત નિંદિત કર્મો કરવામાં હોય છે. તેના કારણે તેમને હિન્ યોનિમાં જન્મ લેવો પડે છે.

'ઓહ ! તેથી આસુરી જીવોને કાયમ જન્મતા અને મરતા જ રહેવું પડે છે ?'

'હા, તેઓ પ્રલય પર્યન્ત મુક્ત થતાં નથી'

'તો પ્રલય થાય ત્યારે તે જીવો ની શું સ્થિતિ હોય છે ?'

'ભગવાન જ્યારે સૃષ્ટિને સંકેલી લેવા ની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે તેઓ આસુરી જીવો ની અવિદ્યા નો નાશ કરીને પોતાના મા લીન કરી દે છે.'

'એટલે આસુરી જીવો સાધન કરવા છતાં મુક્ત થઈ શકતા નથી !'

'ના, તેમની મુક્તિ માત્ર ભગવાન ની ઇચ્છા થી જ થાય છે, જેમ કંસ, શિશુપાલ ઇત્યાદિ નો ભગવાને ઉદ્ધાર કરેલો.'

'તો પછી પુષ્ટિ તેમજ મર્યાદા જીવો ની મુક્તિ કઈ રીતે થાય છે ?'.

'પુષ્ટિ અને મર્યાદા જીવો ની મુક્તિ માટે શાસ્ત્રોમા વિભિન્ન માર્ગો બતાવવામાં આવ્યા છે, જેવાકે કર્મમાર્ગ, જ્ઞાનમાર્ગ, ભક્તિમાર્ગ વગેરે..

'આ માર્ગો ને વિસ્તારથી સમજાવશો ?'

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૬. "કર્મમાર્ગ - જ્ઞાનમાર્ગ"

\*\*\*\*\*

"કર્મમાર્ગ" એટલે શું?.

'વેદ ના મુખ્ય બે વિભાગ છે - ૧. "પૂર્વકાંડ" જેને "કર્મકાંડ" પણ કહેવાય છે. અને ૨. "ઉત્તરકાંડ", જે "જ્ઞાનકાંડ" તરીકે પણ ઓળખાય છે.'

"પૂર્વકાંડ" ને "કર્મકાંડ" શા માટે કહેવાય છે ?'.

'કારણકે તેમાં વિવિધ પ્રકારના યજ્ઞ-યાગાદિ કર્મો કરવાના વિધાન કારવા માં આવ્યા છે.'

'યજ્ઞ કરવાનું તાત્પર્ય શું છે ?'.

'વિભિન્ન પ્રકાર ના યજ્ઞ-કર્મ કરવાથી ઇચ્છિત ફલો - સામ્રાજ્ય, સ્વર્ગાદિ સુખ ની પ્રાપ્તિ વગેરે થાય છે.'

'શું કર્મ દ્વારા મોક્ષ ની પ્રાપ્તી પણ થઈ શકે છે?'

'વેદ માં નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે જીવાત્માના બધાજ સારા-ખોટા સંચિત તેમજ પ્રારબ્ધ કર્મો ના ફલ ભોગવાઈ જાય અને નવા કામ્ય કર્મો થતા અટકી જાય, ત્યારે તેને ફરી થી જન્મ લેવો પડતો નથી'.

"સંચિત કર્મ" એટલે શું?.

'આપણે જે કર્મો કરીએ છીએ, ત્યારે તેની ફલ આપવા ની ક્ષમતા ઉત્પન્ન થાય છે, જેને "અપૂર્વ" કહેવાય છે'.

'શું આપણે કર્મ કરીએ એટલે તરત જ તેનું ફલ મળી જાય છે ?'.

'ના, કર્મ ના ફલ ભગવાન ની ઇચ્છા મુજબ આ જન્મ મા કે પછીના કોઈ જન્મ મા ભોગવવા પડે છે, ત્યાં સુધી તે કર્મો એકઠા થતા રહે છે. તેને "સંચિત કર્મો" કહેવાય છે'.

'અને "પ્રારબ્ધ કર્મો" ?'

'આ જન્મ મા આપણે જે સારા - ખોટા ફલ ભોગવીએ છીએ તે આપણા અગાઉ ના જન્મો ના ફલ છે, તે કર્મો ને "પ્રારબ્ધ કર્મ" કહેવાય છે'.

'તો શું આપણે બધાજ કર્મો ના ફલ ભોગવવા પડે છે ?'

'કોઈપણ પ્રાણી કર્મ કર્યા વિના રહી શકતું નથી, પરંતુ કોઈ ઇચ્છા વશ આપણે જે કર્મ કરીએ છીએ, જેને "કામ્ય કર્મ" કહેવાય છે, તેના ફલ અવશ્ય ભોગવવા પડે છે, પરંતુ "નિષ્કામ ભાવ" થી, આસક્તિ વિના કર્મ કરવા માં આવે અને તે જો ભગવાન ને અર્પણ કરવા માં આવે તો તે બંધનકર્તા હોતા નથી, એમ ભગવાને

ગીતા મા સમાજાવ્યૂ છે.'

'દટલે આપણને "ફલ પ્રાપ્તિ" કર્મો દ્વારા થાય છે!'

'ના કર્મ તો જડ છે, તે ફલપ્રાપ્તિ કરાવી શકતુ નથી, કર્મ નુ ફલ તો ભગવાન જ આપે છે, તેવો ખુલાસો શ્રીમહાપ્રભુજીએ અણુભાષ્ય મા કર્યો છે.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૬. (ચાલુ) "કર્મમાર્ગ - જ્ઞાનમાર્ગ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ .....

'ગીતાજી માં કહયુ છે - "કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન", એનું તાત્પર્ય શું છે ?'

'ભગવાન કહે છે કે પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાના વર્ણાશ્રમ ધર્મ અનુસાર કર્મ કરવું આવશ્યક છે. પરંતુ તેનું ફલ આપવું ભગવાન ને આધીન છે. તેથી ફલની ચિંતા કરવી નહીં, અર્થાત નિષ્કામ ભાવે કર્મ કરવા જોડાઈ'.

'તો શું યજ્ઞ-યાગાદિ પળ નિષ્કામ ભાવથી કરવા જોડાઈ?'

'બિલકુલ. શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ સુબોધિનિજી મા ત્રણ પ્રકારના યજ્ઞ બતાવ્યા છે - ૧.કોઈ કામના થી કરવા માં આવે તે યજ્ઞ "આધિભૌતિક" છે, ૨. જે ચિત્તની શુદ્ધિ માટે કરવા માં આવે તેને "આધ્યાત્મિક યજ્ઞ" કહેવાય, અને જે ભગવાન માટે કરવામાં આવે તે "આધિદૈવિક યજ્ઞ" કહેવાય, જે ઉત્તમ છે.

'શું "કર્મમાર્ગ" ની કોઈ મર્યાદા છે ?'.

'હાં. કર્મમાર્ગ નુ ફલ અનિત્ય છે, અર્થાત તે પુણ્યોપભોગ થાય ત્યાં સુધીજ રહે છે. તે ભોગવાઈ જાય દટલે પુનઃ જન્મ-મરણ ના ચકરાવા માં આવી જવું પડે છે. તદુપરાન્ત, તેમા ફલપ્રાપ્તિ માટે દેશ (સ્થલ), કાલ (સમય), દ્રવ્ય (યજ્ઞ સામગ્રી), મન્ત્ર, કર્મ અને કર્તા ની શુદ્ધિ આવશ્યક છે. તેમાથી કોઈ પળ અશુદ્ધ હોય તો ઇચ્છિત ફલ ની પ્રાપ્તિ અસંભવ છે'.

'ઓહ, અર્થાત તે કઠિન છે, તેમ કહી શકાય !'.

'બિલકુલ સાચુ છે. વિશેષતઃ વર્તમાન કલિકાલ માં તો એ બધા અંગો શુદ્ધ હોવા મુશ્કેલ છે.'

'તેથી કહી શકાય કે શાસ્ત્રોક્ત "કર્મમાર્ગ" મોક્ષપ્રાપ્તિ નું સાધન અવશ્ય છે, પરંતુ તે સરલ નથી'.

'માટે જ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "કર્મ" ને અંતઃકરણ ની શુદ્ધિ માટે ઉપયોગી બતાવે છે. તેમના મતે "ભક્તિમાર્ગ" પરમ ફલ ની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ સાધન છે, કારણ કે તેમાં જીવાત્મા કૃતાર્થ થાય છે'.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૬૯) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૬. (ચાલુ) "કર્મમાર્ગ - જ્ઞાનમાર્ગ "

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

"જ્ઞાનમાર્ગ" એટલે શું ?'

'જેમ કર્મેન્દ્રિયોં કર્મ કરવા માટે છે, તેમ જ્ઞાનેન્દ્રિયો જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે છે. જેવીરીતે જીવન માં લૌકિક વિષયો નું જ્ઞાન જરૂરી છે તેવીરીતે મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે ભગવાન વિશે નું જ્ઞાન આવશ્યક છે.'

'એટલે શું જેમ પુસ્તકો દ્વારા આપણે પદાર્થો નું જ્ઞાન મેળવીએ છીએ તેમ ભગવાન વિશે જાણિયે તે "જ્ઞાન" છે ?'

'ના, "અલૌકિક જ્ઞાન" નું તાત્પર્ય માત્ર ઇન્દ્રિયજન્ય કે બુદ્ધિજન્ય જ્ઞાન નહીં, પરંતુ ભગવાન વિશે અનુભૂતિ કરાવનાર શાસ્ત્રો દ્વારા મેલવેલ વિજ્ઞાન, તે જ સાચું જ્ઞાન કહેવાય.'

'એવું જ્ઞાન કેવીરીતે મેળવાય ?'

'શંકરાચાર્યજી ભગવાન ને "જ્ઞાન રૂપ" માને છે. તેથી તેઓ સમજાવે છે કે "વેદ-ગીતા-બ્રહ્મસૂત્રો" એ "પ્રસ્થાન ત્રયી" છે, જેના દ્વારા બ્રહ્મ નું અર્થાત ભગવાન ના સ્વરૂપ નું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયી શકે છે.'

'પરંતુ તે જ્ઞાન દ્વારા ભગવાન ની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય ?.'

'તેને માટે "સાધન-ચતુષ્ટય" એટલે વૈરાગ્ય, નિત્ય-અનિત્ય વસ્તુઓં નો વિવેક, તપઃ તથા યોગ અને મુમુક્ષત્વ ની આવશ્યકતા છે. એ વિદ્યાઓં દ્વારા જ્યારે આપણી અવિદ્યા દૂર થાય ત્યારે મુક્તિ મળે. શંકરાચાર્ય જી ના મતે "આત્મા" એજ "પરમાત્મા" છે. બન્ને મા તાત્વિક ભેદ નથી. તેથી જ્યારે શાસ્ત્રો દ્વારા ભગવાન ના સાચા સ્વરૂપ ને જાણિયે ત્યારે સમજાય કે જીવાત્મા પોતેજ બ્રહ્મ છે.'

'શું તેથી જ્ઞાનવાદીયો કહે છે "અહં બ્રહ્માસ્મિ" ?'

'બ્રહ્મના સ્વરૂપ ને જાણવા થી " બ્રહ્મભાવ" ઉત્પન્ન થાય છે, સર્વત્ર બ્રહ્મરૂપતા દેખાય છે. જીવાત્મા ને બ્રહ્માનન્દ નો અનુભવ થાય છે.'

'શું તે જ મોક્ષ છે ?'.

'હાં, જ્ઞાનમાર્ગ મા બ્રહ્મરૂપતા ની અનુભૂતિ નેજ મોક્ષ કહે છે.'

'અર્થાત શું તે અવસ્થામા ભગવાન ની - પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ની પ્રાપ્તિ થાય છે, ભગવાન નો આનંદ પ્રાપ્ત થાય ?'.

'ના, જ્ઞાનમાર્ગ દ્વારા પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ ની પ્રાપ્તિ થતી નથી, પરંતુ "અક્ષરબ્રહ્મ" ની પ્રાપ્તિ થાય છે, અર્થાત જીવાત્મા અક્ષરબ્રહ્મ માં લીન થઈ જાય છે. તેનેજ મોક્ષ કહે છે.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૦) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૭. "ભક્તિમાર્ગ"

\*\*\*\*\*

"ભક્તિમાર્ગ" કોને કહેવાય ?

'ભગવાન ની ભક્તિ દ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિ ના માર્ગ ને "ભક્તિમાર્ગ" કહેવાય છે'.

"ભક્તિ" શબ્દ નું તાત્પર્ય શું છે ?'.

"ભક્તિ" શબ્દ નો સાદો અર્થ થાય -ભગવાન પ્રત્યે પ્રેમ. પ્રેમપૂર્વિકા સેવા ને ભક્તિ કહેવાય. ભગવાન ને વિવિધ પ્રકારની ઉપાસના દ્વારા પ્રસન્ન કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થયી શકે છે. વેદમાં અગ્નિ, ઇંદ્ર, મિત્ર, વરુણ વગેરે દેવતાઓ ની ઉપાસના દ્વારા પ્રસન્ન કરવાનું વિધાન છે. તે ભક્તિ નો જ પ્રકાર છે.

'શું બીજા કોઈ શાસ્ત્રો મા ભક્તિ નો ઉલ્લેખ કરવા મા આવ્યો છે !'.

'ભક્તિ નું માહાત્મ્ય ગીતા તેમજ ભાગવત બન્ને મા સમજાવવા માં આવ્યું છે. ગીતામા ભગવાન અર્જુન ને કહે છે -"અનન્ય ભક્તિ દ્વારાજ મને પામી શકાય છે".ભાગવાત મા પણ ભગવાન ઉદ્ધાવજીને કહે છેકે તેઓ સાંખ્ય, યોગ, જ્ઞાન, તપ કે વૈરાગ્ય થી પ્રાપ્ત થતા નથી, પરંતુ તેમની પ્રાપ્તિ "ભક્તિ" દ્વારા જ સહેલાઈથી થઈ શકે છે.'

'ભક્તિમાર્ગ ની વિશેષતા શું છે ?'

'ભક્તિમાર્ગ નું ફલ નિત્ય છે. ભક્તિ માં કોઈ ક્લેશ કે કષ્ટ નથી, અર્થાત ત્યે સુલભ છે. તેમાં દેશ-કાલાદિ નો બાંધ નથી. જીવ કૃતાર્થ થાય છે. કોઈપણ મનુષ્ય લિંગ, જાતી કે વર્ણ ના ભેદ વિના ભક્તિમાર્ગ અપનાવી શકે છે'.

"મર્યાદા ભક્તિમાર્ગ" નામ થી શું તાત્પર્ય છે ?'.

"ભક્તિમાર્ગ" ના બે પ્રકાર છે - ૧.મર્યાદા ભક્તિમાર્ગ અને ૨. પુષ્ટિ ભક્તિમાર્ગ. જે ભક્તિ શાસ્ત્રોમા બતાવેલા વિવિદ્ સાધનો, જેવા કે જપ, તપ, પૂજન, અર્ચન ઇત્યાદિ પર અવલંબિત હોય છે, તેને "મર્યાદા ભક્તિમાર્ગ" કહે છે. તેમા ભગવાન ની કોઈ વિભૂતિ ની ઉપાસના કરવા માં આવે છે, જેના દ્વારા વિભિન્ન પ્રકારની મુક્તિ - સાયુજ્ય, સામીપ્ય, સાલોક્ય, સારૂપ્ય કે સાર્ષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે'.

'અને "પુષ્ટિ ભક્તિમાર્ગ" ?'.

"પુષ્ટિભક્તિમાર્ગ" સ્વયં ભગવાન ની કૃપા પર આધારિત છે'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૮. "ભક્તિ"

\*\*\*\*\*

"ભક્તિ" અને "ઉપાસના" મા શું ભેદ છે ?

"ઉપાસના" સકામ-ભક્તિ નો પ્રકાર છે, જેમાં કોઈ ઇચ્છિત વસ્તુ ની પ્રાપ્તિ માટે કોઈ દેવતા ને પ્રસન્ન કરવા માટે તેમની પૂજા-અર્ચન ઇત્યાદિ કરવા માં આવે છે. તે મર્યાદાભક્તિ નોજ પ્રકાર છે'.

'શું ભક્તિ ના બીજા પળ પ્રકાર છે ?'

'હાં, શ્રીમદ ભાગવત મા નવ પ્રકારની "નવધા - ભક્તિ" નુ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યૂ છે.

'તે નવ પ્રકાર ની ભક્તિ કઈ છે ?'

'નવધા ભક્તિ ના નામ છે - શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, અર્ચન, પાદસેવન, વંદન, દાસ્ય, સખ્ય અને આત્મનિવેદન ભક્તિ'.

'થોડા વિસ્તારથી સમજાવશો ?'.

'ભાગવત ના "શ્રવણ" થી રાજા પરિક્ષિતને, તેના "કીર્તન"- કથા દ્વારા શુકદેવજીને, પ્રલ્હાદજીને પ્રભુ "સ્મરણ" દ્વારા, પૃથુરાજા ને "અર્ચન" દ્વારા, લક્ષ્મીજીએ "પાદસેવન"થી, અક્રુરજી ને "વંદન" દ્વારા, હનુમાનજી ને "દાસ્ય" ભાવ ની, અર્જુને "સખ્ય" ભાવ ની અને બલીરાજાએ "આત્મ નિવેદન" ભક્તિ દ્વારા ભગવાન ને પામ્યા હોવા ના પ્રમાણ પુરાણો માં મળે છે.'

'ઍટલેકે આ બધા ભક્તો ને જુદા જુદા પ્રકારની ભક્તિ ફલિત થયેલી છે. આ નવ માંથી કોઈ પળ એક પ્રકાર ની ભક્તિ મોક્ષ ની પ્રાપ્તિ કરાવી શકે છે'

'બિલકુલ. આ સર્વે મર્યાદા ભક્તિ ના પ્રકાર છે, કારણકે તેમને સાક્ષાત પુરુષોત્તમ ની પ્રાપ્તિ અથવા ભગવાન ની નિત્યલીલા મા પ્રવેશ મલ્યો નથી, પરંતુ તેઓ સર્વે મુક્ત થયા છે,અર્થાત ભગવાન મા લીન થયા છે.

'તો પછી સાક્ષાત શ્રી પુરુષોત્તમ ની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય ?'

'તેને માટે ઉપનિષદ કહે છે - "ભગવાન નતો પ્રવચન કરવાથી મળતા, ન બુદ્ધિ દ્વારા, કે ન બહુ કથાઓ સંભાળવાથી મળી શકે, પરંતુ તેઓ સ્વયં જેનુ વરણ કરે, અર્થાત જેના પર કૃપા કરે , તેને મળે છે'.

'તો, ભગવાન કોના પર કૃપા કરે ?'

'તે કોઈ કહી શકે નહીં, કારણકે ભગવાન સ્વતન્ત્ર છે. પરંતુ "કૃપા કરવી" એ ભગવાન નુ એક લક્ષણ છે'. તેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ ભગવાન ની નિસ્વાર્થ - નિર્ગુણ ભક્તિ, જેને "પુષ્ટિ ભક્તિ" કહે છે, તેનો એક આનોખો માર્ગ બતાવ્યો છે'.

'શુ નામ છે તે માર્ગ નું ?'

'પુષ્ટિ ભક્તિમાર્ગ', અથવા "પુષ્ટિમાર્ગ".



(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૨૯. "પુષ્ટિ ભક્તિ"

\*\*\*\*\*

"પુષ્ટિભક્તિ" નું તાત્પર્ય શું છે ?

"મર્યાદા ભક્તિ" જીવ દ્વારા કરવામા આવતા શાસ્ત્રોક્ત સાધનો, જેવાકે જપ, તપ, દાન  
ઇત્યાદિ પર આધારિત ઉપાસના છે, જ્યારે "પુષ્ટિભક્તિ" સ્વયં ભગવાન ની કૃપા પર અવલંબિત છે'.

'ભગવાન ની કૃપા કેવીરિતે પ્રાપ્ત થાય ?'.

'તેને માટે આવશ્યક છે - ભગવાન પ્રત્યે હૃદયમા શુદ્ધ નિર્વ્યાજ પ્રેમ. શ્રી વલ્લભાચાર્યજી કહે  
છે- "ભગવાન ના માહાત્મ્યજ્ઞાન પૂર્વક તેમનામાં કદી ન ડગે તેવો સુદૃઢ સર્વતોદ્ધિક સ્નેહ" તેને ભક્તિ  
કહેવાય.'.

'ભગવાન ના માહાત્મ્યજ્ઞાન નું શું તાત્પર્ય છે ?'.

'ભગવાન જગત ના સર્વ પદાર્થો મા અસ્તિત્વ ધરાવે છે, તેમજ સમગ્ર જગત ભગવાન મા  
સમાણુ છે, તેવુ જ્ઞાન તે ભાગવાન નું માહાત્મ્ય છે'. ભગવાન સર્વ સમર્થ, સર્વ વ્યાપ્ત, સર્વજ્ઞ છે, અર્થાત  
તેમના મા "કર્તુમ-અકર્તુમ-અન્યથા કર્તુમ સામર્થ્ય" છે, તેનુ જ્ઞાન હોવુ જોડે. આવું જ્ઞાન હોય તો તેમના માં  
સહજ પ્રેમ થાય. એવા જ્ઞાન યુક્ત ભગવાન માં પ્રેમ ઉદ્ભવે તેને ભક્તિ કહેવાય.'

'એવી ભક્તિ કેવીરિતે પ્રાપ્ત થાય ?'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે ભગવાન જેનું "પુષ્ટિજીવ" તરીકે વરણ કરે છે, ત્યારે તેઓ  
તે જીવ માં ભક્તિનું બીજ આરોપિત કરે છે. જ્યારે ભગવાન તે જીવ નો ઉદ્ધાર કરવા ઇચ્છે ત્યારે તેમની કૃપા  
ના કારણે તેનામાં રહેલુ ભક્તિનું બીજ ભગવાન માટે પ્રેમ રુપે અંકુરિત થાય છે, જે વિકાસ પામતા પલ્લવિત,  
પુષ્પિત થાય છે. ભાગવદ-પ્રેમ ઉત્તરોત્તર આસક્તિ અને વ્યસન દશા ને પ્રાપ્ત કરે ત્યારે તે જીવને સર્વાત્મભાવ  
સિદ્ધ થતાં તેને ભગવદ લીલા નો કનુભવ થાય છે.

'અર્થાત "કૃપા" અને "ભક્તિ" વચ્ચે પારસ્પરિક સમ્બન્ધ છે!'

'બિલકુલ, જ્યારે ભગવદ અનુગ્રહ ને કારણે કૃપા ભગવાન તરફ થી ભક્ત તરફ વહે, તેને  
"પુષ્ટિ" કહે છે, અને તે જ્યારે ભક્તના હૃદયમાથી પરાવર્તિત થઈ ભગવાન તરફ વહે તેને "પુષ્ટિભક્તિ" કહે  
છે'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૦. "પુષ્ટિમાર્ગ"

\*\*\*\*\*

"પુષ્ટિમાર્ગ" એટલે કયો માર્ગ ?'.

"પુષ્ટિમાર્ગ" એટલે ભગવાન ની "પુષ્ટિ" અર્થાત "કૃપા" દ્વારા ભગવાન ને પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ'.

'ભગવાન ની કૃપા કેવી રીતે થાય ?'.

'ભક્ત ની નિષ્કામ, અનન્ય ભક્તિ થી ભગવાન પ્રસન્ન થાય. ભગવાન ગીતા માં કહે છે -"જેઓ શ્રદ્ધાવાન થઈ મારા પરાયણ રહી મને સેવે છે, ત્યે ભક્તો મને અત્યંત પ્રિય છે". ભગવાન જો પ્રસન્ન થાય તો ભક્ત પર અવશ્ય કૃપા કરે. ભાગવત માં પણ ભગવાન કહે છે - "સાંખ્ય, યોગ તપ કે વૈરાગ્ય થી મને મેલવી શકાતો, જેટલી સરલતાથી ભક્તિ દ્વારા મને પામી શકાય છે".

"ભક્તિ એટલે ભગવાન પ્રત્યે સુદૃઢ - સર્વતોધિક પ્રેમ", કેમ બરાબર ને !'

'બિલકુલ. તેને "પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ" અર્થાત "પુષ્ટિભક્તિ" કહી છે. તેના દ્વારા ભગવાન ને મેલવવાનો માર્ગ તે "પુષ્ટિભક્તિ માર્ગ", અથવા "પુષ્ટિમાર્ગ".

"પુષ્ટિમાર્ગ" મા મુખ્ય કઈ બાબતો આવશ્યક ગણાય ?'.

'પુષ્ટિમાર્ગના ચાર આધારસ્તંભ છે - "ભક્તિ - શરણાગતિ - સમર્પણ - સેવા". પુષ્ટિમાર્ગ પર ચાલવા આ ચાર બાબતો આવશ્યક છે'.

'શું એ ચારેય બાબતો એકબીજા સાથે જોડાયેલી છે ?'.

'હાં, જાણો છો - ભક્તિ માટે શું આવશ્યક છે ?'.

'ભગવાનનું "માહાત્મ્ય જ્ઞાન", અને ભગવાન મા "સૌથી વિશેષ સ્નેહ".

'જેમનું માહાત્મ્ય જ્ઞાન હોય, અર્થાત જે સમર્થ હોય, આપણે તેને શરણે જઈએ, કેમકે તે રક્ષણ આપી શકે. કેમ બરાબરને ?'.

'એટલે ભગવાન ના માહાત્મ્યજ્ઞાન થી "શરણાગતિ" સિદ્ધ થાય, એમજને !. તો ભગવાન માં "સ્નેહ" હોય તો શું થાય ?'.

'લૌકિક મા જેના પ્રત્યે સ્નેહ હોય -પુત્ર, પતિ વગેરે, તેને માટે આપણે સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરી દેતા હોઈએ છીએ, કેમ ખરું ?'

'વાત તો સાચી છે !'

'અર્થાત "સ્નેહ" ને કારણે આપણે ભગવાન ને આપણું સર્વ કાંઈ સમર્પણ કરી દઈએ !'

'સમજાય છે. અને "સેવા" ?'.

'કોઈના પ્રત્યે આપણને "ભક્તિ એટલે કે પ્રેમ" હોય તો તેની અભિવ્યક્તિ કેવી રીતે કરીએ ?'.

'સેવા દ્વારા જ તો !' એટલે ભક્તિ અને સેવા એકબીજા સાથે સંકળાયેલા છે. અદ્ભુત !. પરંતુ થોડા વિસ્તાર થી કહો'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* "પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૧. "શરણાગતિ"

\*\*\*\*\*

"શરણાગતિ" નું તાત્પર્ય શું છે ?

"શરણ" શબ્દ ના બે અર્થ થાય, ૧.ઘર, ૨.રક્ષણ કરનાર.'

'શું "આશ્રય" શબ્દ નો પળ તે જ અર્થ છે ?'

'હાં, એક - આશ્રય અર્થાત શરણ આપનાર, રક્ષા કરનાર, અને બીજો - આશ્રય લેવાની ક્રીયા'. કોઈ સમર્થ નું શરણ સ્વીકારવાથી આપણે નિર્ભય બની જઈએ છીએ, કારણ કે આપણુ રક્ષણ કરવાનું દાયિત્વ , આપણે જેનો આશ્રય કરીએ તેનું થઈ જાય છે.'

'કોઈ ઉદાહરણ થી સમજાવશો ?'

'ગીતા મા અર્જુન ના વિષાદ ને દૂર કરવા ભગવાને કર્મ-જ્ઞાન-ભક્તિ ના વિભિન્ન વિષયો સમજાવવા છતાં તેનો સંશય દૂર ન થયો ત્યારે ભગવાને આજ્ઞા કરી કે બધી વાત છોડી મારે શરણે આવી જા, હું તને બધા પાપો મા થી મુક્ત કરાવિશ.'

'એટલે યુદ્ધમાં સંહારના નિમિત્ત બનવાથી લાગનાર સંભાવિત પાપોમાથી નિવૃત્ત કરવા ભગવાને પોતાની શરણાગતિ સ્વીકારવાની અર્જુનને આજ્ઞા કરી ?'.

'હાં ભગવાન સર્વ સમર્થ, કર્તુમ-અકર્તુમ-અન્યથા કર્તુમ છે. તેથી તેમનો આશ્રય કરવાથી કોઈ પ્રકાર નો ભય રહેતો નથી.'

"પુષ્ટિમાર્ગ" માં શરણાગતિ નું શા માટે મહત્ત્વ છે ?'.

'પુષ્ટિમાર્ગ ભગવદ કૃપા થી ભગવદ પ્રાપ્તિનો માર્ગ છે. તે જીવના સાધન પર અવલંબિત નથી, એટલેકે "નિસ્સાધનતા" નો માર્ગ છે. જ્યારે આપણા સાધન કારગત ન નિવડે તો માત્ર ભગવાન ની શરણાગતિ જ ઉપાય હોઈ શકે !. ભગવદ આશ્રય સ્વીકારીએ તો ભગવાન પોતાના અનુગ્રહ થી જીવ નો ઉદ્ધાર કરે'.

'સાચુ છે, લૌકિકમાં પળ આપણ ને આપણા સાધન પર અભિમાન હોય તો શા માટે કોઈ મદદ કરે !,તે સમજી શકાય છે'.

'તેથીજ શ્રીમહાપ્રભુજી કૃષ્ણાશ્રય ગ્રન્થ માં કહે છે કે કલિકાલ માં ભગવદ પ્રાપ્તિના અન્ય સર્વે કારગત નિવડે તેમ રહ્યા નથી. તદર્થ એક માત્ર શ્રી કૃષ્ણ નો આશ્રય કરવો જોઈએ. તેવીજ આજ્ઞા આપે વિવેકધૈર્યાશ્રય ગ્રન્થ મા પળ કરતાં કહ્યુ છે - "સર્વથા શરણં હરિ:".

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* "પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૫) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(આધ્યાત્મિક ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

\*\*\*\*\*

૩૧. (ચાલુ) "શરણાગતિ"

\*\*\*\*\*

ચાલુ.....

"પુષ્ટિમાર્ગ" તો "ભક્તિમાર્ગ" છે, તો શું "શરણાગતિ" તેનો વિકલ્પ છે ?'.

'ભક્તિ નું એક અંગ "ભગવાન નું માહાત્મ્ય જ્ઞાન" છે, જે જાણીએ તો ભગવાન ની શરણાગતિ, તેમનો આશ્રય સિદ્ધ થાય, અર્થાત શરણાગતિ ને ભક્તિ નો ""અનુકલ્પ" કહી શકાય, એટલેકે તે ભક્તિનુ જ અંગ છે. શરણાગતિ વિના ભક્તિ સંભવે નહીં.

'અર્થાત, શરણાગતિ "વિકલ્પ" નથી !'.

'ના, "શરણાગતિ" વિકલ્પ પણ છે. તેથી તેને "પ્રથમ શરણ માર્ગ" કહ્યો છે. શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કહે છે - "કલિયુગમા ભક્તિ આદિ માર્ગો દુસ્સાધ્ય છે ત્યારે માત્ર ભગવાન નું શરણ સ્વીકારી લેવાથી પણ જીવ નો ઉદ્ધાર થઈ શકે છે.'

'શું તેને માટે કોઈ દીક્ષા લેવાની આવશ્યકતા હોય છે ?'.

'હા, તેને માટે પુષ્ટિમાર્ગ માં શ્રીઆચાર્ય પાસેથી અષ્ટાક્ષર નામ મન્ત્ર "શ્રીકૃષ્ણ શરણં મમ" ની દીક્ષા લેવામાં આવે છે, જેના સતત ઉચ્ચારણ ની આજ્ઞા શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ કરી છે.'

'શું "શરણાગતિ" ના કોઈ નિયમ છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ શરણાગતિ ના છ અંગ બતાવ્યા છે -

૧. પ્રભૂને જે અનુકૂલ હોય તેમ કરવાનો સંકલ્પ લેવો.
૨. જે પ્રભૂને પ્રતિકૂલ હોય તેવી બાબતો નો ત્યાગ કરવો.
૩. પ્રભુ જે કરશે તે યોગ્યજ કરશે તેવો અટલ વિશ્વાસ રાખવો.
૪. પ્રભૂને પોતાના સ્વામી માનવા.
૫. પ્રભૂને પોતાના આત્મા સહિત સર્વસ્વ નું સમર્પણ કરવું
૬. દૈન્યભાવ રાખવો. પ્રભૂને સ્વામી માની "હું દાસ છું" એવો દ્રઢ ભાવ કેળવવાથી દીનતા આવે. આવા છ પ્રકારની ભાવ-અભિવ્યક્તિ દ્વારા શરણાગતિ સિદ્ધ થાય.

'શરણાગતિ જીવના કર્તવ્ય કયા છે ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ આશ્રય સિદ્ધ કરવા મારે મુખ્ય ચાર કર્તવ્યો નો નિર્દેશ જર્યો છે -

૧. મન અને વાણી થી નિરંતર શરણ ભાવના કરવી.
૨. કાયિક-વાચિક-માનસિક રૂપમાં અન્યાશ્રય નો ત્યાગ કરવો.
૩. પ્રભુ ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો.

૪. આપણા સુકૃત-દુષ્કૃત મુજબ જે સુખ-દુઃખ પ્રાપ્ત થાય તેનો ભગવદ શરણાગતિ પૂર્વક મમતારહિત ઉપભોગ કરવો.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

\*\*\*\*\*

૩૨. "સમર્પણ"

\*\*\*\*\*

'આપે કહ્યુ કે "સ્નેહ ને કારણે આપણે સમર્પણ કરી દઈએ". તેનાથી શું તાત્પર્ય છે ?'.

'આપણે આપણા સંતાનોં ને, પરિણિત સ્ત્રી પોતાના પતિને પોતાનું સર્વસ્વ

આપી દેવા માટે તત્પર હોય છે, ખરું ને ?'

'હા, એ વાત સાચી છે, કારણકે આપણે તેમને પ્રેમ કરતાં હોઈએ છીએ !'.

'તેવીજ રીતે જો આપણો ભગવાન પ્રત્યે સાચો સ્નેહ હોય તો આપણે પ્રભુ ને આપણું સર્વસ્વ સમર્પિત કરી દેવું જોઈએ !'.

'અર્થાત શું આપણે આપણું સર્વ કંઈ ભગવાન ને દાન કરી દેવું જોઈએ ?'.

'ના દાન કરી દેવા ની વાત નથી. "સમર્પણ" કરવા ની વાત છે'.

'દાન" અને "સમર્પણ" માં ભેદ શું છે ?'

'જ્યારે આપણે કોઈને "દાન" આપીએ ત્યારે આપેલી વસ્તુ પર થી આપણો માલિકી ભાવ ઊઠાવી લઈ, દાન લેનાર ને તેનો માલિક બનાવીએ છીએ. તે પછી, આપણે તેનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. જો આપણે ભગવાન ને "દાન" તરીકે દ્રવ્ય કે કોઈ વસ્તુ આપી દીધી હોય, તો તે "દેવ દ્રવ્ય" થયું કહેવાય, અને તેનો ઉપયોગ કરવાનો શાસ્ત્ર માં નિષિદ્ધ માનવા માં આવ્યો છે.

'તો "સમર્પણ" મા તેવો પ્રભૂને આપી દેવાનો આશય નથી હોતો?'

'ના. વાસ્તવમાં આપણે જેને આપણું માનતા હોઈએ છીએ - ધન-દૌલત, ધરબાર, અરે આત્મા સહિત, કંઈ જ આપણું નથી. પરંતુ, અજ્ઞાન વશ આપણે આપણું માની બેઠા હોઈએ છીએ. "સમર્પણ" દ્વારા, તે બધું ભગવાન નું જ છે, તેમ આપણે પ્રભૂને તેમને જણાવીએ છીએ, એટલેકે નિવેદન કરીએ છીએ.'

'અર્થાત, આપણું સર્વસ્વ પ્રભુનું છે, તેમ આપણે પ્રભુ આગળ કબુલાત કરીએ છીએ !'.

'બિલકુલ. જેવીરીતે પરિણિત સ્ત્રી પોતાના પતિને સમર્પિત થયા પછી પોતાના સર્વસ્વ નો ઉપભોગ પોતાના પતિ સાથે કરે છે. તેની સ્વતન્ત્ર માલિકી નું કંઈ રહી જતું નથી'.

'અર્થાત, પ્રભૂને "સમર્પણ" કરવાનું તાત્પર્ય છે - પોતાની મિલકત, ઘરબાર इत्यादि પ્રભુનું છે તેમ જાણાવી, તેનો ઉપયોગ આપણે સ્વતંત્રપણે કરી શકીએ નહીં, પરંતુ તેનો ઉપયોગ માત્ર પ્રભુ માટે જ કરી શકાય !'.

'બરાબર સમજ્યા !'.

ચાલુ.....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય (૭૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૨. (ચાલુ) "સમર્પણ"

\*\*\*\*\*

'તો પછી આપણો નિર્વાહ કેવીરિતે ચાલી શકે ?'

'જ્યારે આપણે આપણા સર્વસ્વ ના "સમર્પણ" કરવા નું પ્રભૂને "નિવેદન" કરી તેમના દાસ હોવાની કબુલાત કરીએ તો વાસ્તવ મા તે સર્વ વસ્તુઓ નો પ્રભુ માટે "વિનિયોગ" પણ કરવો, અર્થાત, સર્વ પદાર્થો જેનું આપણે સમર્પણ કરીએ, તે તેમના ઉપયોગ મા લેવી જરૂરી છે. પ્રભુ ને ઉપયોગ મા આવેલા પદાર્થ તેમનો "પ્રસાદ" કહેવાય.'

'શું તેમના પ્રસાદ રૂપે આપણે તેનો ઉપયોગ કરી શકીએ ?'

'હા, જેવીરિતે લોક-વ્યવહાર માં સ્વામી-સેવક નો સંબંધ નભે છે, તેમ આપણે પ્રભુના ઉપયોગમાં આવેલા પદાર્થો થી આપણો નિર્વાહ કરી શકીએ.'

'શું પ્રત્યેક વસ્તુઓ નું સમર્પણ થઈ શકે ?'

'હાં, કેટલાક પદાર્થો નું પ્રત્યક્ષ સમર્પણ થાય, જ્યારે કેટલીક વસ્તુઓ નું પરોક્ષ માં સમર્પણ કરવા મા આવે. "સર્વસ્વ" ના સમર્પણ મા સ્ત્રી-પુત્રાદિ પરિવાર ના સમર્પણ નો પણ સમાવેશ થાય છે. આપણા પરિવાર જનોને ભગવદ-સેવા માં જોડવાથી તેમનો વિનિયોગ થયો કહેવાય. પ્રત્યેક પદાર્થ કે વ્યક્તિને ભગવદ-સેવા ના નિમિત્તે યોજવાથી તેમનું "સમર્પણ" સાર્થક થાય.

'ઠટલેકે "સમર્પિત જીવન" એ પુષ્ટિભક્તિ નું અનિવાર્ય અંગ છે !'

'બિલકુલ. શ્રીમહાપ્રભુજી સમજાવે છે કે શરણાગતિ સ્વીકાર્યા પછી આપણે આલોક સંબંધી તેમજ પરલોક સંબંધી બધુજ ભગવાન ને સમર્પિત કરી, તેમના દાસ થઈને કૃષ્ણ ની સેવા મા જીવન વ્યતિત કરવું જોઈએ. તો જ પુષ્ટિફલ ની પ્રાપ્તિ થઈ શકે'.

'તો શું "શરણાગતિ" ની દીક્ષા ની માફક "સમર્પણ" ની પણ દીક્ષા હોય છે ?'

'ખૂબ સરસ સવાલ કર્યો !. "સમર્પણ" માટે પુષ્ટિમાર્ગ માં "બ્રહ્મસંબંધ" કરવાની પ્રક્રિયા છે, જે અતિ મહત્વ ની છે'.

'શું છે "બ્રહ્મસંબંધ" ની દીક્ષા ? વિસ્તારથી સમજાવો'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

### 33. "બ્રહ્મસંબંધ દીક્ષા"

\*\*\*\*\*

"બ્રહ્મસંબંધ" થી શું તાત્પર્ય છે?'

"બ્રહ્મસંબંધ" નો સાદો અર્થ થાય - "ભગવાન સાથે સમ્બન્ધ બાંધવો - જોડાવો". આપણે જાણિયે છીએ કે જીવ ભગવાન નો અંશ છે. હજારો વર્ષો થી તે ભગવાન થી છૂટો પડેલો છે. તે અવિદ્યા ને કારણે પોતાના સાચા સ્વરૂપ ને ભૂલી ગયો છે, અને જન્મ-મરણ ના ચકરાવા માં ફસાઈ ગયો છે. તેવાં દૈવી જીવો નો ઉદ્ધાર કરવા માટે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી નું પ્રાકટ્ય થયેલું છે.

'તો જીવ કેવીરીતે ભગવાન સાથે પુનઃ જોડાઈ શકે ?'

'એજ વાતનું ચિંતન સ્વયં શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ને પળ થયેલું. કારણ કે પ્રભુ તો નિર્દોષ છે, જ્યારે જીવ અનેક પ્રકારના દોષયુક્ત બનેલો છે. તેથી બન્ને નો સંયોગ કેમ થઈ શકે, તે તેમની પળ મુઝવણ હતી!'

'કહેવાય છે કે એક સમયે આવા જ ચિંતન માં તેઓ ગોકુલ માં બિરાજતા હતાં ત્યારે મધ્યરાત્રિ એ સાક્ષાત ભગવાને પ્રકટ થઈ તેમને એક મન્ત્ર આપી આજ્ઞા કરી કે જે જીવને તેઓ એ મન્ત્ર દ્વારા દીક્ષિત કરશે, તેના દોષો તેને બાધારૂપ બનશે નહીં, અને ભગવાન તેનો અંગીકાર કરશે.'

'શું છે તે મન્ત્ર?'

'તે મન્ત્ર દ્વારા જીવ ભગવાન ને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક નિવેદન કરે છે કે - "ભગવાન કૃષ્ણ થી વિચ્છેદ થયાને હજારો વર્ષનો સમય વિતી ગયો હોવાના કારણે, તેમના વિયોગના તાપઃ ક્લેશ નો આનંદ જેને તિરોહિત થયો છે તેવો હું જીવ, ભગવાન કૃષ્ણ (શ્રીગોપીજનવલ્લભ ને) મારો દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, અંતઃકરણ, તેના ધર્મો, સ્ત્રી, ઘર પુત્ર, કુટુંબ, ધન, આલોક - પરલોક, આત્મા સહિત સમર્પણ કરું છું, હું દાસ છું, હે કૃષ્ણ હું તમારો છું".

'શું આ મન્ત્ર ભગવાન પાસે સ્વયં બોલવાનો હોય છે ?'

'ના, આ એક પ્રકાર ની દીક્ષા છે, જે આપણા ગુરુ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી દ્વારા લેવાની હોય છે, કારણકે તે દીક્ષા આપવાનો અધિકાર ભગવાને શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ને આપેલો છે. તેથી તેઓ જ પોતાના શિષ્યો ને આ દીક્ષા આપી શકે'.

'પરંતુ વર્તમાન માં જ્યારે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી પ્રત્યક્ષ બિરાજતા નથી, તો આ દીક્ષા કેવીરીતે પ્રાપ્ત થાય ?'

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સાક્ષાત ભગવાન ના મુખાર્વિન્દ ના અવતાર છે, તેથી તેઓ કાલાતીત છે. વર્તમાન માં પળ તેઓ જ પોતાના વંશજો દ્વારા બ્રહ્મસંબંધ કરાવે છે'.

ક્રમશઃ .....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૭૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૩(ચાલુ) "બ્રહ્મસંબંધ દીક્ષા"

\*\*\*\*\*

'ઠલે કે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી જ બ્રહ્મસંબંધ ની દીક્ષા લેનાર સૌના ગુરુ છે ?'

'બિલકુલ. તેથીજ બ્રહ્મસંબંધ કારાવનાર વલ્લભવંશજ આચાર્યને "ગુરુદ્વાર" કહેવાય છે. માટે તેમનામાં શ્રીવલ્લભાચાર્યજી જેવો ગુરુ ભાવ રાખવો જોઈએ'

'સમજાયુ. પરંતુ આને "સમર્પણ ની દીક્ષા" શાથી કહેવાય છે ?'

'કારણકે આ દીક્ષા આપતી વખતે દીક્ષાદાતા દીક્ષાર્થીને હાથમાં તુલસીદલ આપીને સંકલ્પ પૂર્વક ભગવાન સમક્ષ મન્ત્ર બોલાવે છે, જેમાં દીક્ષાર્થી, જેને પોતાનું માનતો હોય છે, તે સર્વસ્વ પદાર્થો નું પોતાના આત્મા સહિત ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને સમર્પણ કરવાનું નિવેદન કરી પોતે તેમના દાસ હોવાની કબુલાત કરે છે.'

'અને પોતે કૃષ્ણ નો છે તેમ સ્વીકારે છે, અર્થાત કૃષ્ણને તે પોતાનો સ્વામી હોવાનું કબૂલે છે.'

'બરાબર સમજ્યા. તેથી જ બ્રહ્મસંબંધ દીક્ષા દ્વારા આપણે શ્રીકૃષ્ણ સાથે પતિ-પત્ની વત્ સંબંધ થી જોડાઈએ છીએ. તેથી શ્રીકૃષ્ણ ની સેવા કરવી તે આપણુ સહજ કર્તવ્ય બને છે'.

'પરંતુ જીવ તો દોષ યુક્ત છે !'

'હાં સાચૂ છે, જીવ પાંચ પ્રકારના દોષો થી ગ્રસિત છે - .સહજ, તેમજ દેશ, કાલ,સંયોગ અને સ્પર્શ દ્વારા ઉત્પન્ન થનારા દોષો જીવને લાગેલા હોય છે. પરંતુ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સમજાવે છે કે બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી આ દોષો જીવોને પ્રભુની સેવા કરવા માં બાધારૂપ બનતા નથી'.

'તો શું પુનઃ આવા દોષો લાગી ન શકે ?'

'તેને માટે જ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ જેનું આપણે સમર્પણ કર્યું હોય તેનો પ્રભૂને "વિનિયોગ" કરાવવા ની અને "અસમર્પિત" પદાર્થો નો, ઠલે કે જેનો વિનિયોગ ન થયો હોય તેવી વસ્તુઓ નો ત્યાગ કરવાની આજ્ઞા કરી છે.'

'"વિનિયોગ" નું શું તાત્પર્ય છે'.

'"વિનિયોગ" નો અર્થ છે, પદાર્થો ને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે પ્રભુના ઉપયોગ મા લેવા. બ્રહ્મસમ્બંધ કરતી વખતે આપણે "આપણુ સર્વકાંઈ સમર્પણ કરીએ છીએ" તેમ પ્રભૂને "નિવેદન" માત્ર જ કરીએ છીએ અર્થાત જણાવીએ છીએ, પરંતુ વાસ્તવ મા તે સર્વે પદાર્થો નો ઉપયોગ પ્રભુ માટે કરીએ ત્યારે જ સમર્પણ સાર્થક થાય. તેને "વિનિયોગ" કહેવાય.'

'શું પ્રભૂને વિનિયોગ કરેલા પદાર્થો નો આપણે ઉપયોગ કરી શકીએ ?'

'હા, આપણે પ્રભૂને વિનિયોગ કરાવ્યા પછી પ્રત્યેક પદાર્થનો ઉપયોગ તેમના પ્રસાદ તરીકે આપણા નિર્વાહ માટે કરી શકીએ, પરંતુ આપણે પહેલાં વાપરેલા પદાર્થો "અર્ધભુક્ત" કહેવાય, જેનો ઉપયોગ પ્રભુ માટે ન



કરી શકાય, તેની સાવધાની રાખવી જોઈએ.'

'સમજાય છે, કારણકે પ્રભુ આપણા સ્વામી છે !'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૦) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૪. "સેવા"

\*\*\*\*\*

'પુષ્ટિમાર્ગ નો ચોથો આધાર સ્તંભ "સેવા" બતાવ્યો છે, તેનું તાત્પર્ય શું ?'.

'બ્રહ્મસમ્બંધ કરતી વેળા આપણે કૃષ્ણ ના દાસ હોવાનું સ્વીકારીએ છીએ, તો દાસ નું કર્તવ્ય શું હોય ?.'

'દાસનો ધર્મ પોતાના સ્વામી ની સેવા કરવાનો જ હોય !'

'તેથી જ શ્રીવલ્લભાચર્યજી કહે છે "કૃષ્ણ સેવા સદા કાર્યા" એ મારો સિદ્ધાન્ત છે'.

'એટલે કે કૃષ્ણ ની સેવા કરવી તે વૈષ્ણવ નું સહજ કર્તવ્ય છે, એમજ ને ?'

'બિલકૂલ. આપણે ભગવાન ના "અંશ" છીએ, ભગવાન "અંશી" છે. અંશી ની સેવા કરવી તે અંશ નો સહજ ધર્મ હોય. તેથી જ શ્રીવલ્લભાચર્યજી "ધર્મ પુરુષાર્થ" સમજાવતા કહે છે - "સર્વદા સર્વભાવથી વ્રજના અધિપતિ શ્રીકૃષ્ણ ની સેવા કરવી એજ માત્ર જીવ નો ધર્મ અર્થાત કર્તવ્ય છે'.

'"ભક્તિ" અને "સેવા" માં ભેદ શું છે ?'.

'"ભક્તિ" એટલે ભગવાન નું માહાત્મ્ય જાણીને તેમના પ્રત્યે "સુદૃઢ સર્વતોધિક્ સ્નેહ". જો કોઈના પ્રત્યે પ્રેમ હોય તો તેની અભિવ્યક્તિ કેવીરિતે થાય ?'.

'તેની સેવા - સુશ્રુષા દ્વારા જ સ્તો !'

'માટે ભગવાન માં આપણા પ્રેમ ની અભિવ્યક્તિ પણ નિસ્વાર્થ ભાવ થી તેમની સેવા દ્વારા જ થાય'.

'પરંતુ આપણે ભગવાન ની સેવા કેવીરિતે કરી શકીએ , તેઓ તો વ્યાપક છે ?'.

'તેને માટે આપણે શ્રીકૃષ્ણ ના શ્રીનાથજી સ્વરૂપના ચિત્રજી અથવા બાલકૃષ્ણ (લાલન) ની મૂર્તિને શ્રીવલ્લભકુલ આચાર્ય પાસે પુષ્ટ કરાવી "સેવ્ય-સ્વરૂપ" તરીકે આપણા ઘરમા પધરાવવા જોઈએ, જેથી આપણો તેમની સાથે વ્યક્તિગત સમ્બંધ સ્થાપિત થાય'.

'પુષ્ટ કરાવવા નું તાત્પર્ય શું ?'

'જ્યારે શ્રીવલ્લભકુલ આચાર્ય ચિત્ર કે મૂર્તિને વિધિપૂર્વક વેદ-ભાગવતાદિના નિર્ધારિત શ્લોકો દ્વારા અભિમંત્રિત કરે છે ત્યારે તેમાં "પુરુષોત્તમ" નો આવીર્ભાવ થાય છે. તેથી તેને "સ્વરૂપ" કહેવાય છે. તેમની "શ્રીકૃષ્ણ" ના ભાવથી સેવા કરવાથી તેઓ સાક્ષાત પરબ્રહ્મ સ્વરૂપથી આપણી સેવાનો અંગીકાર કરે છે અને ક્યારેક અનુભવ પણ આપે છે.

ચાલુ .....  
(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૧) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૪ (ચાલુ) "સેવા"

\*\*\*\*\*

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કૃષ્ણસેવા ને પોતાનો "સિદ્ધાન્ત" શા માટે કહે છે?'

'તેમાં ગૂઢ આશય રહેલો છે.'

'જરા વિસ્તાર થી સમજાવશો ?'.

'આપણે બ્રહ્મસંબંધ કરતી વચ્ચે આપણા સર્વસ્વ નુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ને સમર્પણ કરીએ છીએ, અર્થાત આપણે પોતે, એટલે કે આપણી "અહંતા" અને જેને આપણે આપણુ માનતા હતા એટલેકે, જેમાં આપણી "મમતા" રહેલી છે તે સર્વે પદાર્થો પ્રભુના છે, પ્રભૂને માટે છે, તેમ આપણે સંકલ્પ પૂર્વક નિવેદન કરીએ છીએ. તેથી આપણા "સમર્પણ" ને સાર્થક કરવા શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "તનુ-વિત્તજા" સેવા કરવાની આજ્ઞા કરે છે.'

'તનુ-વિત્તજા" સેવા થી શું તાત્પર્ય છે ?'

'તનુ" એટલે આપણા તન થી અને "વિત્ત" એટલે આપણે જે કાંઈ પોતાનું માનિયે છીએ તે દ્રવ્યાદિ સર્વે પદાર્થો થી શ્રીકૃષ્ણ ની સેવા કરવી જોડે, અર્થાત બાધા રૂપ બનતી આપણી "અહંતા - મમતા" ને ભગવાન સાથે જોડવાનું પ્રયોજન સેવા દ્વારા છે.'

'ઓહ, એટલે જે "અહંતા-મમતા" ના કારણે આપણો "સંસાર" ઉત્પન્ન થાય છે, તે નષ્ટ થઈ જાય !'

'બરાબર સમજ્યા. શ્રીવલ્લભાચાર્યજી "અહંતા-મમતા" ને છોડવાનો નહીં, પરંતુ ભગવાન સાથે જોડવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે.'

'સમજાયું. એટલે કે માત્ર આપણા દેહ થીજ અથવા ધન થી જ કરીએ તે સેવા ન ગણાય ?'

'ના, કારણ કે તેનાથી સેવા નો હેતુ સધાય નહીં. "કૃષ્ણસેવા સદા કાર્યા" કહીને શ્રીવલ્લભાચાર્યજી સેવા ને પુષ્ટિ-જીવન ની એક વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ બનાવવાનું સમજાવી રહ્યા છે. આપણી પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ ના કેન્દ્રસ્થાને આપણા સેવ્ય શ્રીકૃષ્ણ હોવા જોડે, જેથી આપણુ ચિત્ત ધીમે ધીમે પ્રભુ સાથે જોડાઈ જાય'

'એટલે શું "તનુ-વિત્તજા સેવા" કૃષ્ણ મા ચિત્ત જોડવા નું સાધન છે ?'

'બિલકુલ, તેથી જ "તનુ-વિત્તજા" સેવા "સાધન રૂપ" સેવા છે.'

'તો પછી સેવાનું ફલ શું?'

'જ્યારે આપણુ ચિત્ત કૃષ્ણ મા પરોવાઈ જાય, તેને "માનસી સેવા" કહેવાય. તે અવસ્થા જ પરમ ફલ રૂપ છે. તેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજી કહે છે "ચેતસ્તત્ પ્રવણં સેવા માનસી સા પરમતા".'

'એટલે શું તનુ-વિત્તજા સાધનરૂપ સેવાજ ફલરૂપ માનસી સેવા મા પરિણમે છે?'

હાં, તેથી જ પુષ્ટિમાર્ગ માં "સાધન" જ "ફલ" બને છે, એટલે કે "સાધન એજ ફલ છે" કૃષ્ણસેવા એ સ્વયં જ "ફલ" છે.

"ઓહ, હવે સમજાયું સેવા નું ગૂઢ રહસ્ય !"

(ચાલુ).....

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૨) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૪. (ચાલુ) "સેવા"

\*\*\*\*\*

'શ્રીકૃષ્ણ ની જ સેવા નું રહસ્ય શું છે ?'

'ભાગવત કહે છે -"કૃષ્ણસ્તુ ભગવાન સ્વયં". શ્રીકૃષ્ણ જ ભગવાન છે, બીજા અવતારો ભગવાન ની વિભૂતિઓ છે, જેમાં ગણિતાનંદ છે, પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણાનંદ છે, પરાત્પર પરબ્રહ્મ છે. તેથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ તે સર્વોત્કૃષ્ઠ તત્ત્વની સેવાનો આદેશ આપ્યો છે.'

'પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ ના પળ અનેક સ્વરૂપો છે, તો કયા સ્વરૂપ ની સેવા કરવી જોઈએ ?'

'શ્રીકૃષ્ણ ની વ્રજભક્તો સાથે કરેલી વિવિધ નિર્દોષ લીલાઓનું વર્ણન ભાગવત માં પ્રાપ્ત છે. તેમની કોઈપણ વ્રજલીલા ના સ્વરૂપ ની સેવા કરી શકાય. તદર્થ, શ્રીનાથજી, શ્રીનવનિતપ્રિયાજી, શ્રીમથુરેશજી, શ્રીવિટ્ઠલનાથજી, શ્રીદ્વારકાધીશજી, શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી, શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી, શ્રીમદનમોહનજી આદિ વિવિધ લીલા ના સ્વરૂપો છે, જેમાના કોઈ એક સ્વરૂપને પુષ્ટ કરાવી સેવા કરવી જોઈએ'.

'પુષ્ટિમાર્ગ માં "સેવા" ની પ્રક્રિયા કેવી હોય છે ?'

'મર્યાદામાર્ગ માં ભગવાન ના એશ્વર્ય નું મહત્ત્વ હોય છે જેથી તેમાં દાન, અર્ચન, નૈવેદ્ય આદિ પૂજા ના અંગો ની વિશેષતા હોય છે, જ્યારે પુષ્ટિમાર્ગ સ્નેહપ્રધાન - ભાવ પ્રધાન છે. શ્રીકૃષ્ણ આપણા ઘરને નંદાલય માની બિરાજે છે. તેમને આપણા પરિવાર ના મહત્ત્વપૂર્ણ સદસ્ય તરીકે સ્વીકારી જે રીતે શ્રીયશોદાજી તથા વ્રજભક્તો શ્રીકૃષ્ણ નું લાલન-પાલન કરતાં હતાં તેમ કરવું જોઈએ. માટે કહ્યું છે - "સેવા રીત પ્રીત વૃજજનકી".

'એટલે કે જે રીતે એક બાલક ને લાડ લાડાવિયે તે પ્રમાણે !'.

'હા, માટે કહે છે - "યથા દેહે તથા દેવે".જે રીતે મનુષ્ય ને ભુખ-તરસ, શર્દી-ગર્મી આદિ સંવેદનાઓ હોય છે, તેમ આપણા સેવ્ય સ્વરૂપને હોય છે તેમ વિચારી સવારે પ્રભુ જાગે ત્યારથી રાત્રે પોઢે ત્યાં સૂધી ની પ્રત્યેક ક્રિયા ઋતુ અનુસાર "સેવ્ય" ને સુખ થાય તે પ્રમાણે કરવી જોઈએ'.

'ઓહ, તેથી તેને પૂજા ન કહેતા "ભક્તિપૂર્વક ની સેવા"કહી છે !'.

'સાચુ સમજ્યા. શરુઆત ની ક્રિયાત્મક પળ "તનુ-વિત્તજા સેવા" કરવા માં આવે તો આદત પડી જતાં

આપણા સેવ્ય-સ્વરૂપ પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે, જે ઉત્તરોત્તર આસક્તિ અને વ્યસન દશા ને પ્રાપ્ત કરે છે. તે અવસ્થા માં આપણે પ્રભુ વિના રહી ન શકીએ તેવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય, કારણકે આપણુ ચિત્ત પ્રભુ માં જોડાઈ ગયેલું હોય છે'.

'શું તેને "પુષ્ટિમાર્ગીય ફલ" કહે છે ?'.

'હા, તેને "નિરોધ" અથવા "સર્વાત્મ ભાવ કહે છે'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૩) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૫. "સર્વાત્મભાવ"

\*\*\*\*\*

"સર્વાત્મભાવ" કોને કહેવાય ?

"સર્વાત્મભાવ" એ ભક્તને વ્યસન દશા અથવા માનસી સિદ્ધ થયા પછી ની પ્રાપ્ત થનારી સ્નેહાત્મિકા ભક્તિ ની વિશિષ્ટ અવસ્થા છે'.

"સર્વાત્મભાવ" નું તાત્પર્ય શું છે?'

"સર્વાત્મભાવ" માં ત્રણ શબ્દો છે. "સર્વ" અર્થાત્ દેહ, ઈન્દ્રિયો, પ્રાણ, અંતઃકરણ, અને તે સર્વની વૃત્તિઓ ; "આત્મા" ભગવાન ના અર્થમાં, અને "ભાવ" એટલે પ્રેમ, સ્નેહ, રતિ અથવા ભક્તિ. એ ત્રણેય ને જોડીને અર્થ થાય કે ભગવદ્ સેવા તેમજ કથા થી ઉદ્ભવતી પ્રબલ ભગવદાસક્તિને કારણે તે સર્વ ની વૃત્તિઓ દ્વારા બહાર તેમજ હૃદયમાં પ્રકટ ભગવાનના સ્વરૂપાનંદનો અનુભવ થવા લાગે છે. તેને "સર્વાત્મભાવ" કહેવાય છે'.

'શું આ અવસ્થામાં ભક્તને સર્વત્ર ભગવદ્ રૂપ નો અનુભવ થાય છે ?'.

'હા, ભક્તને "બધુ જ કૃષ્ણમય અનુભવાય છે. જગતમાં તિરોહિત થયેલા બ્રહ્મના ચિત્ અને આનંદ ગુણધર્મો ભક્ત ની સામે પ્રકટ થાય છે જેથી તેને જગતના પદાર્થો સચ્ચિદાનંદાત્મક - બ્રહ્માત્મક દેખાવા લાગે છે'.

'શું ગ્યાની ને થતો "અહં બ્રહ્માસ્મિ" નો અનુભવ પણ "સર્વાત્મ ભાવ" કહેવાય,કારણ કે તેને પણ સર્વત્ર બધું જ બ્રહ્મરૂપ દેખાય છે, તેમ કહેવાય છે !'.

'ના, પુષ્ટિમાર્ગીય સર્વાત્મભાવ અને ગ્યાનમાર્ગીય અથવા મર્યાદામાર્ગીય સર્વાત્મભાવ માં તફાવત છે. મર્યાદામાર્ગીય સર્વાત્મભાવ માં કેવલ આત્માથી અને તે પણ "બ્રહ્માનંદ" ની જ અનુભૂતિ થતી હોય.છે, જ્યારે પુષ્ટિમાર્ગીય સર્વાત્મભાવ માં બધી ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તથા આત્માથી પણ "ભજનાનંદ" ની અનુભૂતિ થાય છે. તેથી તે શ્રેષ્ઠ ગણાય છે.

'શું સર્વાત્મભાવ ભક્તના ભાવાનુસાર અનુભવાય છે ?'.

'હા, અલગ અલગ ભક્તો નો ભગવાન માં ભિન્ન ભિન્ન ભાવ હોય છે. કોઈક નો દાસ્ય કે સહ્ય

અથવા વાત્સલ્ય ભાવ હોય છે. કોઈક નો માધુર્ય ભાવ પળ હોઈ શકે છે. ભક્તો જેવા ભાવથી ભગવાન માં આસક્ત હોય તેવા પ્રકારના સર્વાત્મભાવ ની અનુભૂતિ તે ભક્તને થતી હોય છે.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૪) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૬. 'નિરોધ'

\*\*\*\*\*

"નિરોધ" શબ્દ નું તાત્પર્ય શું છે ?

"નિરોધ" નો અર્થ થાય - "સંપૂર્ણપણે રુકાવટ". જ્યારે ભક્ત જડ-જીવાત્મક જગતને ભૂલી જઈ પૂર્ણપણે ભગવાનમાં તન્મય થઈ જાય, ત્યારે ભક્તનો ભગવાન માં "નિરોધ" થયો તેમ કહેવાય. માટે નિરોધ ની વ્યાખ્યા છે - "પ્રપંચ (જગત) ની વિસ્મૃતિપૂર્વક ભગવદાસક્તિ".

'યોગમાર્ગ માં પળ નિરોધ બતાવવામાં આવ્યો છે !'

'હા, પરંતુ તેમાં કેવલ ચિત્તવૃત્તિ ના નિરોધ ની વાત કહેવામાં આવી છે. પુષ્ટિભક્તિમાર્ગમાં તો દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર અને આત્મા સહિત સર્વ આત્મિક વસ્તુઓ ને પ્રભુમાં જોડવાની વાત છે.

'શું ભગવાન નો પળ ભક્ત માં નિરોધ થઈ શકે છે?'

'હા, ગીતાજી માં ભગવાન કહે છે કે "જે ભક્તો મને અનન્ય ભાવથી ભજે છે, તેઓ મારામાં છે અને હું તેઓમાં છું". અર્થાત્ ભગવાન પળ ભક્તમાં નિરુદ્ધ થાય છે'.

'ભગવાનમાં નિરોધ કેવીરીતે થઈ શકે ?'.

'ભાગવતજી નો દશમ સ્કંધ ને "નિરોધ લીલા" કહી છે. તેમાં વર્ણવેલી ભગવાનની વિભિન્ન લીલાઓ નો આશય વ્રજભક્તો નો નિરોધ કરવાનો હતો. અવતાકાલમાં ભગવાન પોતાના પ્રકટ સ્વરૂપથી પોતાની લીલાઓ દ્વારા ભક્તને પોતાનામાં આસક્ત બનાવી દેતા હોય છે. અનવતારકાલમાં સ્વગૃહમાં બિરાજતા સેવ્યસ્વરૂપની વ્રજભક્તો ના ભાવથી ભગવદ્ લીલાના અનુસંધાન પૂર્વક ભગવદ્ સેવા નિરોધ નું કારણ બની શકે છે.'

"નિરોધ" નું પ્રયોજન શું છે ?'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ "સેવાફલ" ગ્રંથમાં જે વિભિન્ન ફલની પ્રાપ્તિ બતાવી છે, તે જ નિરોધ નું પ્રયોજન માનવામાં આવે છે'.

'ભક્ત પર નિરોધ ની શું અસર થાય છે ?'.

'ભગવદ્-વ્યસન એ જ ભક્ત પર થતી નિરોધ ની અસર છે. જે ભક્ત ભગવાનમાં નિરુદ્ધ થઈ જાય છે એટલે કે પ્રપંચને જડીને ભગવદાસક્ત થઈ જાય છે, તેને ભગવાન ના સંયોગ અને વિયોગની અનુભૂતિ તીવ્રતાથી થવા લાગે છે'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૭. પુષ્ટિ ફલ

\*\*\*\*\*

"પુષ્ટિજીવ ની કામના શું હોય ?".

"ભગવાનેવ ફલમ્", શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આગ્યા કરે છે.

'તેનું શું તાત્પર્ય '.

'પુષ્ટિ ભક્ત ને ભગવાન સિવાય અન્ય કોઈપણ વસ્તુની કામના હોઈ શકતી નથી. તે માત્ર ભગવાન ને મેલવવા ઈચ્છતો હોય છે'.

'અર્થાત્ શું પુષ્ટિમાર્ગમાં ભગવાન જ ફલ છે?'.  
'હા'.

'તે કામના ની પૂર્તિ કઈ રીતે થાય ?'.

'ભક્તો ની મનોકામના પૂર્ણ કરવા ભગવાન બે પ્રકારે પ્રકટ થતાં હોય છે - ૧. સ્વરુપથી, જેને "બાહ્ય સંયોગ" કહે છે, અને ૨. ગુણ થી, જેને "આંતર સંયોગ" કહેવાય છે.'

'જરા વિસ્તાર થી સમજાવો'.

'જ્યારે દર્શન, સંવાદ, સ્પર્શ, ક્રીડા આદિ થઈ શકે તેવીરીતે ભગવાન ભક્તના વચ્ચે પ્રકટ થાય ત્યારે તેને ભગવાનનું "સ્વરુપ થી પ્રાકટ્ય" કહેવાય, અને જ્યારે ભગવાન ના ગુણગાન દ્વારા તેઓ ભક્તના હૃદય માં પધારે ત્યારે ભગવાન નું "ગુણથી પ્રાકટ્ય" થયું કહેવાય'.

'ભગવાન ની ભક્તિ કરવાથી ભક્ત ને આ ફલ કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ?'.

'ભક્તિ શબ્દ "સેવા" ના અર્થ માં છે. શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ "સેવાફલ" ગ્રંથમાં સેવાના ત્રણ ફલો નુ નિરુપણ કર્યું છે. ૧. અલૌકિક સામર્થ્ય, ૨. સાયુજ્ય અને ૩. સેવોપયોગી દેહ'.

"અલૌકિક સામર્થ્ય" એટલે શું ?'.

'આ ફલ પુષ્ટિજીવ ને આ લોક માં જ પ્રાપ્ત થાય છે અર્થાત્ તેનામાં ભગવાન ના કોઈ વિશિષ્ટ ગુણ પ્રકટ થાય છે. આને પુષ્ટિભક્ત ની "જીવન્મુક્તિ" કહી શકાય'.

'અને "સાયુજ્ય" એટલે ?'.

'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના સ્વરુપ માં વિલય પામવો તેને "સાયુજ્ય" કહેવાય. આ પુષ્ટિજીવ ની વિદેહ મુક્તિ છે, કારણકે કે આમાં જીવાત્માનો પરમાત્મા માં વિલય થતાં પૂર્વે તેના દેહ- ઈન્દ્રિયાદિ નો વિલય પંચમહાભૂત માં થઈ જાય છે'.

'મર્યાદાભક્તિ નુ એક ફલ પણ સાયુજ્ય બતાવ્યું હતું. શું આ તેવું જ ફલ છે ?'

'ના, તેમાં જીવાત્મા "અક્ષરબ્રહ્મ" માં લીન થઈ જ્યારે આ સાયુજ્ય માં જીવાત્મા "પુરુષોત્તમ" માં વિલય પામતો હોવાથી ભગવાન ઈચ્છે ત્યારે પૂનઃ તેને બહાર પ્રકટ કરી પોતાની લીલા નો અનુભવ કરાવે છે.'

"સેવોપયોગી દેહ ની પ્રાપ્તિ થી તાત્પર્ય શું છે ?".

'પુષ્ટિજીવ ના દેહાવસાન પછી તેને ભગવાનના વૈકુંઠ આદિ દિવ્ય લોકોમાં પ્રભુસેવા કરવા યોગ્ય નૂતન શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે આ સેવાનું ત્રીજું ફલ છે.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૬) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

૩૮. "અનન્યતા - અન્યાશ્રય"

\*\*\*\*\*

'પુષ્ટિમાર્ગ માં "અનન્યતા" નું મહત્વ શાથી છે ?'

'બ્રહ્મસંબંધ કરતી વચ્ચે આપણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને બે વચન આપીએ છીએ - "હું તમારો દાસ છું" અને "હું તમારો છું". પ્રથમ વચનથી આપણે શ્રીકૃષ્ણ ની "શરણાગતિ" સ્વીકારીએ છીએ અને બીજા વચનથી તેમને સમર્પિત હોવાની કબુલાત કરીએ છીએ. તે બન્ને પ્રક્રિયા કોઈ એક પ્રત્યે જ નિષ્ઠાપૂર્વક હોવી જરૂરી છે.'

'અર્થાત્ કેવલ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે જ આપણી નિષ્ઠા હોવી જોઈએ !'.

'હા, શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ માત્ર શ્રીકૃષ્ણ માં જ "અનન્ય ભાવ" રાખવાની આગ્ય કરી છે'.

"અનન્ય ભાવ" થી શું તાત્પર્ય છે ?'

'આપણા અંતઃકરણમાં ધારણ કરેલી રુચિ ને "ભાવ" કહેવાય. જો એવો ભાવ માત્ર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ માં જ હોય તેને "અનન્ય ભાવ" કહેવાય. તેવો ભાવ અન્ય દેવતાઓ પ્રત્યે કે કોઈ લૌકિક વસ્તુ કે વિષય પ્રત્યે ન હોવો જોઈએ, અને કૃષ્ણ સિવાય અન્ય કશાની કામના ન હોવી જોઈએ'.

'શું શાસ્ત્રમાં આનું પ્રમાણ છે ?'

'હા, ગીતામાં ભગવાન સ્વયં કહે છે - "જેઓ અનન્યભાવે મારું ચિંતન કરતાં મારી ઉપાસના કરે છે, તેના યોગ-ક્ષેમ નો ભાર હું વહન કરું છું". ગીતાના અંતમાં પણ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું છે - "મામેકં શરણં વ્રજ", અર્થાત્ એક માત્ર તેમની જ શરણાગતિ સ્વીકારવાની આગ્ય કરી છે'.

'દૃઢતાને ભક્તિની દૃઢતા માટે અનન્યતા આવશ્યક છે !'

'તેથી જ પુષ્ટિમાર્ગમાં "અન્યાશ્રય" ને બાધક માનવામાં આવ્યો છે'.

"અન્યાશ્રય" કોને કહેવાય ?'

'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સિવાય અન્ય દેવની ઉપાસના કરવી, સ્વયં ચાલીને તેમના દર્શને જવું , તેમનો પ્રસાદ ગ્રહણ કરવો, કે તેમનો આશ્રય કરવો, તેને "અન્યાશ્રય" કહેવાય. લોકમાં પણ કોઈના દ્વારા લાભ થયો તેમ માનવું એ અન્યાશ્રય કહેવાય'.



'વૈદિક કાર્યો માં તો વિભિન્ન દેવોનું પૂજન કિયા આદિ કરવામાં આવે છે !, તો શું તે અન્યાશ્રય કહેવાય ?'.

'ના, જો તે શાસ્ત્રના વિધાન મુજબ નૈમિત્તિક કર્મ કરવા માટે માત્ર ઔપચારિક ક્રિયા રુપે કરવામાં આવે તો તેને અન્યાશ્રય કહેવાય નહીં. અન્યાશ્રય નો અર્થ અનાદર નથી. શુભ પ્રસંગે કોઈ દેવતાનું આહવાહન કરી, તેમનું યથોચિત સન્માન કરવું, તે અન્યાશ્રય નથી'.

'અર્થાત્ જે તે દેવ નું ફલ-પ્રાપ્તિ ની અપેક્ષાથી પૂજનાદિ કરવામાં આવે કે તેમનો આશ્રય કરવામાં આવે તો તે પૂષ્ટિમાર્ગ માં બાધક ગણાય'.

'બરાબર સમજ્યા'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૭) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૩૯. "પુષ્ટિ - સત્સંગ "

\*\*\*\*\*

"સત્સંગ " નું શું મહત્વ છે ?.'

'સત્સંગ મનુષ્યને દુઃસંગ થી બચાવે છે'.

"દુઃસંગ" કોને કહેવાય ?'.

"દુઃસંગ" એટલે દુષ્ટ લોકોનો અથવા દુષિત વાતાવરણ નો સંગ. આપણું મન ક્યારેય વિચારો થી મુક્ત હોતું નથી. દુઃસંગ ના કારણે આપણા મનમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ આદિ અનેક વિકારો ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી તેવા સંગ નો ત્યાગ કરવાની સલાહ આપવામાં આવી છે'.

'દુઃસંગ નો ત્યાગ કેવીરીતે થઈ શકે ?'.

'શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આગ્યા કરે છે કે કોઈના 'સંગ' નો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જો સંગ છોડી જ ન શકાય અને તેના વિના ન ચાલે તો માત્ર સત્પુરુષ નો - ભગવદિય નો સંગ કરવો જોઈએ'.

'દુઃસંગ ની વિપરિત અસર થી કેવીરીતે બચી શકાય ?'.

'શ્રીહરિરાયજીએ શિક્ષાપત્રમાં સમજાવ્યું છે કે જેમ અગ્નિ ઉપર જલ પડે તો તે ઓલવાઈ જાય છે, તેમ દુઃસંગ ના કારણે આપણો ભગવદ્ ભાવ નષ્ટ પામી શકે છે. પરંતુ જો અગ્નિ ઉપર પાત્ર રાખવામાં આવેલું હોય તો જલ અગ્નિને બુઝાવી શકતું નથી, તેમ સત્સંગ રુપી આચ્છાદન થી આપણા ભગવદ્ ભાવ ને દુઃસંગ થી હાની થશે નહીં.'

'કોનો સત્સંગ કરવો જોઈએ ?'

'શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતાના જલભેદ ગ્રંથમાં વક્તાના વિવિધ પ્રકારના વક્તાના લક્ષણો બતાવ્યા છે. તદનુસાર વિવેક રાખીને સાચા ભગવદીય નો સંગ કરવો જોઈએ'.



'એવા ભગવદીય ન મલે તો કોનો સંગ કરવો જોઈએ ?'.

'એવી સ્થિતિમાં શ્રીમહાપ્રભુજી તથા પૂર્વાચાર્યોના ગ્રંથો નો સંગ કરવો જોઈએ, અર્થાત્ મનનપૂર્વક વાંચવા જોઈએ, કારણકે તે તેમનું વાંગમય સ્વરૂપ છે. તેથી તેમની વાણી દ્વારા આપણને બોધ થાય છે. તદુપરાંત ૮૪-૨૫૨ ભગવદીયોની વાર્તાનું અવગાહન કરવાથી શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાંતો ની જીવનમાં ઉયોગિતા સમજાય છે. ભગવાનને કરેલા સમર્પણ નું સ્મરણ રહે તે માટે તાદશીજનો સાથે નિવેદન (બ્રહ્મસંબંધ) મંત્ર નું સ્મરણ કરવાની આગ્યા આચાર્યશ્રીએ કરી છે'.

'આથી સમજાય છે કે પુષ્ટિમાર્ગમાં "સત્સંગ" એક અનિવાર્ય અંગ છે'.

"બિલકુલ. "સત્સંગ" એ આત્માનું પોષણ કરે છે. પરંતુ સત્સં નું તાત્પર્ય માત્ર કોઈ વક્તા દ્વારા શ્રવણ કરવું જ નથી, પણ તેમાં "ભગવદ્-ચર્ચાનો આશય છે, કારણ જીગ્યાસાપૂર્વક ચર્ચા કરવાથી જ સિદ્ધાંતો આત્મસાત થઈ શકે છે, અને તેના દ્વારા જ આપણો ભાવ સુદૃઢ થઈ શકે છે'.

'બરાબર સમજાયું'.

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

\* "પુષ્ટિ સ્વાધ્યાય" (૮૮) \*

"જાત સાથે વાત - અનોખો સંવાદ"

\*\*\*\*\*

(અધ્યાત્મ ચિંતન - પુષ્ટિમાર્ગીય દૃષ્ટિકોણ)

.....

૪૦. "પુષ્ટિ જીવન"

\*\*\*\*\*

'પુષ્ટિમાર્ગ ની વિશેષતા શું છે ?'

"પુષ્ટિમાર્ગ" ને કોઈ માર્ગ, સંપ્રદાય અથવા ધર્મ ન કહેતાં એક વિશિષ્ટ પ્રકારની જીવન-શૈલી કહેવું યથાર્થ ગણાય'.

'તેનું શું કારણ ?'.

'કારણકે જે પ્રકારની જીવન શૈલી ગોપીજનોએ અપનાવીને પુષ્ટિમાર્ગનું પરમ ફલ "શ્રીકૃષ્ણ"ની પ્રાપ્તિ કરી હતી, તે પ્રકારે સંપૂર્ણ શરણાગતિ અને સમર્પિત જીવન જીવતાં ભગવદ્-કૃપા દ્વારા ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાનો આ માર્ગ છે'.

'કયા પ્રકારની જીવન શૈલી ગોપીજનોએ અપનાવી હતી ?'.

'ગોપીજનોની પ્રત્યેક દૈનિક ક્રિયા માત્ર કૃષ્ણ પરત્વે હતી. તેમના હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે નિષ્કામ પ્રેમ હતો. સંયોગમાં તેઓ પ્રભુને સુખ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરતાં હતાં, અને વિપ્રયોગ સમયે તેમના ગુણગાન ગાતાં. તેઓ એક ક્ષણ પણ કૃષ્ણને ભૂલી શકતા નહીં.

'તો શું એમ કહી શકાય કે પુષ્ટિમાર્ગની "આચાર પ્રણાલી" ગોપીજનો એ ઘડેલી છે ?'

'હા, તેથી જ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ ગોપીજનોને "પુષ્ટિમાર્ગના ગુરુ" કહ્યા છે'.

'શું છે તે આચાર પ્રણાલી ?'.

'ભક્તકવિ' ગાયુ છે - "સેવા રીત પ્રીત વ્રજજનકી". અર્થાત્ જેવો નિષ્કામ સ્નેહ ગોપીજનો નો શ્રીકૃષ્ણમાં હતો, તેવો નિશ્ચલ પ્રેમ આપણા સેવ્ય સ્વરૂપમાં રાખી તેને સુખ થાય તેમ સર્વભાવપૂર્વક તેમની ભક્ત્યાત્મિકા સેવા કરવી, તેમાંજ જીવનની કૃતાર્થતા માનવી જોઈએ'.

'પુષ્ટિ-જીવન ના મુખ્ય પહેલુ કયા છે ?'.

'પુષ્ટિપ્રભુ ની "સંપૂર્ણ શરણાગતિ", પુષ્ટિમાર્ગ નું વિશિષ્ટ પાસુ છે. તેનો ઉપદેશ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ "વિવેકધૈર્યાશ્રય" ગ્રંથમાં આપ્યો છે. પ્રભુ સર્વ કાંઈ પોતાની ઈચ્છાથી જ કરે છે, તેમ સમજવું તે "વિવેક " કહેવાય. તેથી જે પરિસ્થિતિમાં પ્રભુ આપણને રાખે તેમાં પ્રભુની ઈચ્છા માની મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન ન કરતાં, ત્રિવિધ દુઃખોને સહન કરવા જોઈએ, તેને જ ભગવદ્ શરણાગતિ સ્વીકારી કહેવાય.

'અને "સમર્પણ" થી શું તાત્પર્ય છે ?'.

'આપણે બ્રહ્મસંબંધ કરતી વખતે આપણું દેહાદિ સર્વસ્વનું પ્રભુને સમર્પણ કર્યાનું નિવેદન કરીએ છીએ. તેથી આપણી પ્રત્યેક વસ્તુનો પ્રભુને પ્રત્યક્ષ વિનીયોગ કરવો આવશ્યક ગણાય. આપણા જીવન ની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ ના કેન્દ્ર સ્થાને કૃષ્ણ હોવા જરૂરી છે. આપણા જીવનોપયોગી દરેક વસ્તુ / બાબતો પ્રથમ પ્રભુના પ્રત્યક્ષ / પરોક્ષ રીતે ભગવદ્ કાર્ય માટે ઉપયોગ માં લઈએ ત્યારે આપણુ "સમર્પિત જીવન" કહેવાય.

'પુષ્ટિ-જીવન ના મહત્વપૂર્ણ અંગ કયા છે ?'.

'તેના આવશ્યક અંગો છે - "૧. અન્યાશ્રય ત્યાગ" -અર્થાત્ શ્રીકૃષ્ણ સિવાય અન્ય કોઈ દેવ કે મનુષ્ય નો આશ્રય ક્યારેય ન કરવો ; ૨. "અસમર્પિત ત્યાગ" - એટલે પ્રભુને અંગિકાર કર્યા વિના કોઈ પણ પદાર્થનો ઉપભોગ નકરવો ; ૩. "અસદાલાપ ત્યાગ" - અર્થાત્ અનાવશ્યક વાર્તાલાપ નહીં કરવો ; અને "દુઃસંગ નો ત્યાગ" - એટલે દુષ્ટ લોકોના સંગથી અથવા દુષિત વાણી થી અલિપ્ત રહેવું. આ ચાર બાબતો મનુષ્યને બહિર્મુખ બનાવે છે, જે પુષ્ટિજીવન માં બાધક છે. તેથી તનો ત્યાગ કરવો જરૂરી છે.

'આથી શ્રીમદાચાર્યચરણ ના સિદ્ધાંતો / આગ્યાઓ નું નિષ્ઠાપૂર્વક અનુસરણ કરી જીવન વ્યતિત કરવાથી પુષ્ટિફલ રૂપ શ્રીકૃષ્ણ ની પ્રાપ્તિ જીવન દરમ્યાન જ થઈ શકે છે અને આપણું જીવન સાર્થક બને છે.'

(ડૉ. જયેન્દ્ર સોની)

આ શ્રેણીમાં છેલ્લા છ માસથી "જાત સાથે વાત" - સંવાદ રૂપે પ્રસ્તુત થતી "શુદ્ધાદ્વૈત વિચારધારા" અને તદંતર્ગત "પુષ્ટિમાર્ગ" વિષયક " પુષ્ટિ- સ્વાધ્યાય" / Pushti Self Study" (ગુજરાતી - અંગ્રેજી) શ્રુંખલા સમાપ્ત થાય છે. આશા છે, વાંચક મિત્રોને સરલ શબ્દોમાં પુષ્ટિમાર્ગ ને સમજવા ઉપયોગી થઈ હશે. ટુંક સમયમાં તે પુસ્તક રૂપે પ્રકાશિત થશે.